

T.C.
BAHÇEŞEHİR ÜNİVERSİTESİ

ERKEN DÖNEM OSMANLIDA BEKTAŞİLİĞİN
GELİŞİMİ: YUNANİSTAN'DA BEKTAŞİ
TEKKELERİ

Yüksek Lisans Tezi

AYŞEN OKTAY

İSTANBUL, 2017

T.C.
BAHÇEŞEHİR ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TARİH YÜKSEK LİSANS PROGRAMI

ERKEN DÖNEM OSMANLIDA BEKTAŞİLİĞİN
GELİŞİMİ: YUNANİSTAN'DA BEKTAŞİ
TEKKELERİ

Yüksek Lisans Tezi

AYŞEN OKTAY

Tez Danışmanı: Prof. Dr.HEATH W. LOWRY

İSTANBUL, 2017

T.C.
BAHÇEŞEHİR ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TARİH YÜKSEK LİSANS PROGRAMI

Tezin Adı: Erken Dönem Osmanlıda Bektaşiliğin Gelişimi: Yunanistan'da Bektaşî
Tekkeleri

Öğrencinin Adı Soyadı: Ayşen OKTAY
Tez Savunma Tarihi:

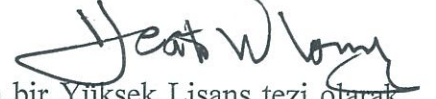
Bu tezin Yüksek Lisans tezi olarak gerekli şartları yerine getirmiş olduğu Sosyal
Bilimler Enstitüsü tarafından onaylanmıştır.

Yrd. Doç. Dr. Burak KÜNTAY
Enstitü Müdürü
İmza

Bu tezin Yüksek Lisans tezi olarak gerekli şartları yerine getirmiş olduğunu onaylarım.

Prof. Dr. Heath W. LOWRY
Program Koordinatörü

İmza

Bu Tez tarafımızca okunmuş, nitelik ve içerik açısından bir Yüksek Lisans tezi olarak
yeterli görülmüş ve kabul edilmiştir.

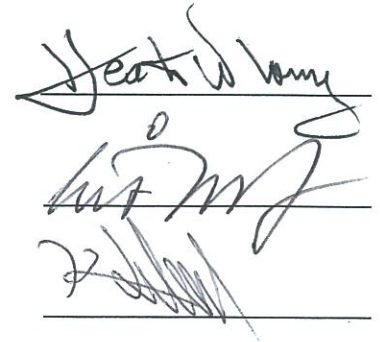
Jüri Üyeleri

İmzalar

Tez Danışmanı
Prof. Dr. Heath W. LOWRY

Üye
Dr. Fikret YILMAZ

Üye
Yrd. Doç. Dr. Kahraman ŞAKUL

ÖNSÖZ VE TEŞEKKÜR

2015 yılında başladığım yüksek lisans eğitimim boyunca sürekli desteğini hissettiğim ve aynı zamanda tez danışmanlığımı üstelenen Prof. Dr. Heath W. Lowry'e, anlattığı derslerde tarihe başka bir açıdan bakmamı sağlayan Dr. Fikret Yılmaz ve Yrd. Doç. Dr. Derya Gürses Tarbuck'a, tezimi yazmaya başladığım andan itibaren özellikle kaynaklar konusunda yoğun destek veren Doç. Dr. Hasan Oktay, Doç. Dr. Haşim Şahin, Arş. Gör. Fatma Koçak'a ve manevi desteklerinden dolayı yakın arkadaşlarıma teşekkürü borç bilirim. Ayrıca kendisinin okuması yazması olmamasına rağmen ilim sahibi olmanın dünyadaki en kıymetli unvan olduğunu bana her daim söyleyen, Selanik muhaciri sevgili anneme, yetişmemde ve eğitim almamda çok büyük payı olan babama ve her türlü desteği için sevgili eşime, kızlarım Zeynep ve Elif Sare' ye de teşekkür ederim.

Ayşen OKTAY
Nisan 2017

ÖZET

ERKEN DÖNEM OSMANLI'DA BEKTAŞI GELENEĞİNİN OLUŞUMU: YUNANİSTAN'DA BEKTAŞI TEKKELERİ

Ayşen Oktay

Tarih Yüksek Lisans Programı

Tez Danışmanı: Prof.Dr. Heath LOWRY

Mayıs 2017, 137

Osmanlı Devleti'nin XIV. Yüzyılın başında tarih sahnesine çıkması şüphesiz dünya tarihini başka bir yöne taşımıştır. Bir uç beyliğinden imparatorluk olma sürecini hızlandıran birçok etkenden birisi de devletin kuruluş aşamasında bünyesinde barındırdığı dinsel temayüllere olan yaklaşımıdır. XIII. yüzyılın başından itibaren bütün Anadolu'yu ve Balkanlar'ı etkileyen Bektaşilik devletin imparatorluk yoluna giden adımlarını hızlandırmıştır.

Bektaşilik, Rumeli'de fethedilen yeni coğrafyalarda etkili olmuş, kurulan tekke ve zâviyelerle Osmanlı iskânının kalıcı olmasını sağlamıştır. Özellikle Edirne'nin fethinden sonra içinde barındırdığı heteredoks dervişler aracılığıyla Rumeli sadece kılıç yoluyla değil, düşünce dünyasında da fethedilmiştir. Tekke, zâviye ve Bektaşi dervişleri ile devletin erken döneminde başlayan ilişkisi olumlu yönde ilerlemiş, bu ilişki özellikle orduda ve diğer sosyal kurumlarda kendini göstermiştir.

Erken dönemdeki Bektaşilerle Osmanlı Devleti arasındaki ilişki devletin 14 ve 15. yüzyıllarda dinsel yaklaşımını öğrenmemize ışık tutmuştur.

Anahtar kelimeler: Bektaşilik, Bektaşi Dervişleri, Balkanlar, Tekke, Zâviye

ABSTRACT

THE FORMATION OF BEKTASHİ TRADİTION İN THE EARLY OTTOMAN PERİOD: THE BEKTASHİ LODGES İN GREECE

Ayşen Oktay

History Graduate Program

Thesis Supervisor: Prof.Dr. Heath LOWRY

May 2017, 137

The appearance of the Ottoman State on history stage at the beginning of XIV. century has undoubtedly brought world history to another direction. One of the many influences that accelerated the period of becoming an empire from an end principality is the approach of the state to the religious tendencies it contains in it's establishment phase. Bektashism, which has affected all Anatolia and the Balkans from the beginning of the 13th century, has accelerated the steps of the state towards the empire.

Bektashism was influential in the new geographies conquered in Rumelia and establishing dervish lodges and zawiyas, made it possible for the Ottoman settlement to be permanent. Especially after the conquest of Edirne, through the heteredoks dervishes which he had inhabited, Rumeli was conquered not only through the sword but also in the world of thought. The relationship between dervish lodges, zawiyas, Bektashi dervishes and the state in the early period has progressed positively. This relationship was seen especially in the army and other social institutions.

The relationship between the early Bektashis and the Ottoman State shed light on our learning of the religious approach of the state during the 14th and 15th centuries.

Keywords: Bektashism, Bektashi Dervishes, Balkans, Dervish Lodge, Zawiya

İÇİNDEKİLER

1. GİRİŞ	1
2.1. BEKTAŞİLİĞİN TARİHÇESİ	5
2.2 HACI BEKTAŞ.....	11
2.3.Sarı Saltuk	16
3.OSMANLI DEVLETİNİN KURULUŞ SÜRECİNDE ÖNEMLİ SİYASAL GELİŞMELER.....	23
3.1.OSMANLI DEVLETİ'NİN KURULUŞ SÜRECİNE DAİR İLERİ SÜRÜLEN GÖRÜŞLER.....	23
3.2. OSMANLI BEYLİĞİNİN KURULUŞU	29
3.2.1 Osman Bey.....	29
3.2.2. Kuruluşu Etkileyen Zümreler	34
3.2.3 Koyunhisar (Bapheus) Savaşı (1302)	36
3.2.4. Bursa'nın Fethi ve Osman Gazi'nin Ölümü	38
3.2.5 Orhan Bey Dönemi'ndeki Diğer Siyasi Gelişmeler	41
3.2.6. Orhan Gazi'nin Karesi Beyliğini İlhak Etmesi ve Rumeli'de İlk Yerleşme .	43
3.2.7. Orhan Bey Dönemi'nde Sosyal ve İktisadi Hayatta Yaşanan Gelişmeler.....	47
3.2.8. Orhan Bey Döneminin İki Önemli Vakfiyesi	49
3.2.8.1. Asporça Hatun Vakfiyesi	50
3.2.8.2. Mekece- Gazi Orhan Bey Vakfiyesi	51
3.2.9.1. Yeniçeri ocağının kurulması ve ocağın Bektaşilikle ilgisi.....	55
3.2.10. Yıldırım Bayezid.....	60
3.2.11. Çelebi Mehmed Dönemi	62
3.2.12. II. Murad Dönemi	63
4. BALKANLAR'DA İSKÂN	65
4.1. RUMELİ'DE İSKÂNDA EVRENOS GAZİ'NİN ROLÜ.....	71
4.2. TEKKE VE ZÂVİYE.....	74
4.2.1. Rumeli'de İskânda Tekkelerin ve Dervişlerin Rolü	80
5. ERKEN DÖNEMDE BEKTAŞİ DERVİŞLERİ, TEKKE VE ZÂVİYELERİ	83
5.1. ERKEN DÖNEM OSMANLI'DA BURSA'DA BEKTAŞİ DERVİŞLERİ VE TEKKELERİ	83
5.1.1.Geyikli Baba	84
5.1.2. Postinpûş Baba.....	86

5.1.3. Abdal Mehmed Âsitânesi ve Diğer Erken Dönem Bektaşî Tekkeleri	88
5.2. BURSA'NIN KUŞATMASINDA ÜÇ DERVİŞ: ABDAL MUSA - ABDAL MURAD- DOĞLU BABA	89
5.2.1. Abdal Musa.....	89
5.2.2. Abdal Murad	91
5.2.3. Doğlu Baba	92
5.3. ERKEN DÖNEM OSMANLIDA ÇANAKKALE'DE BEKTAŞİ TEKKELERİ	93
5.3.1. Akbaş Dede Zâviyesi	93
5.4. ERKEN DÖNEM OSMANLI'DA EDİRNE'DE BEKTAŞİ TEKKELERİ.....	94
5.4.1. Sefer Şah Dede ve Hızır Dede Hünkâr Tekkesi	95
5.4.2. Yatağan Baba Türbesi.....	96
5.4.3. Mumcu Hasan Baba Türbesi.....	97
5.4.4. Kademli Baba Sultan Tekkesi.....	97
5.4.5. Ali Baba Tekkesi	97
5.5. ERKEN DÖNEM OSMANLIDA İSTANBUL'DA BEKTAŞİ TEKKELERİ ...	98
5.5.1. ŞAHKULU TEKKESİ.....	98
5.5.2. Orhan Bey Dönemi'nde İz Bırakmış Bektaşî Dervişi: Karaca Ahmed	100
5.5.3. Istranca Dağları.....	103
5.6. ERKEN DÖNEM OSMANLI'DA YUNANİSTAN'DA BEKTAŞİ TEKKELERİ	103
5.6.1. Dimetoka.....	104
5.6.1.1. Seyyid Ali Sultan	105
5.6.1.2. Kızıl Deli Sultan Tekkesi	108
5.6.1.3. Abdal Cüneyd Zâviyesi Vakfı.....	109
5.6.1.4. Mürsel Baba Tekkesi.....	109
5.6.2. Ferecik	109
5.6.2.1. Nefes Sultan Tekkesi.....	110
5.7. Kütüklü Baba Tekkesi	111
5.8. Bayezid Baba Zâviyesi	112
5.9. Hasan Baba Tekkesi	112
5.10. Memi Baba Sultan Tekkesi	112
5.11. Karaferye Hasan Baba Türbesi.....	113

5.12. Durbalı Sultan (Torbalı) Tekkesi	113
5.13. Teselya Hasan Baba Tekkesi.....	114
5.14. Demirhisar Bektaşı Tekkesi	114
6.SONUÇ	116
KAYNAKÇA.....	119

KISALTMALAR

a.g.e.	:	Adı geçen eser
a.g.t.	:	Adı geçen tez
a.g.m.	:	Adı geçen makale
c.	:	Cilt
ev.	:	Çeviren
Edt.	:	Editör
MEB	:	Milli Eğitim Bakanlığı
s.	:	Sayfa
ss.	:	Sayfadan sayfaya
S.	:	Sayı
SBE	:	Sosyal Bilimler Enstitüsü
TTK	:	Türk Tarih Kurumu
T.D.V.İ.A.	:	Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi
Yay.	:	Yayınlayan
Yay. Haz.	:	Yayına hazırlayan

1.GİRİŞ

Osmanlı Beyliği XIII. yüzyılın başında Bizans hududunda küçük bir uç beyliği olarak başladığı devletleşme serüvenini, XV. yüzyılın ortalarında imparatorluk olarak XX. yüzyıla dek devam ettirmiştir. Geçirdiği bu büyük değişimin sebepleri ve sonuçları, devletin kurulduğu coğrafyadan Balkanlar'a doğru ilerlemesi ve orada kurmuş olduğu uzun yıllar süren hâkimiyet, dünya tarihinde önemli bir yer tutmuştur.

XIV. yüzyılın ilk çeyreğinden itibaren Sultan Orhan ve oğlu Süleyman Paşa'nın Trakya'ya geçmeye başlamasının ardından Osmanlı Beyliği'nin genişlemesi için tek alternatif olan Rumeli, Osmanlı Devleti için önemli bir bölge olma özelliğini yıllarca sürdürmüştür. Rumeli'de yapılan her fetih beyliğe kurumsal bir kimlik katmış, devletin topraklarını her geçen gün büyütmesine sebep olmuştur. Aslında Osmanlı Devleti'ni imparatorluğa götüren süreç Balkanlar'dan ve orada uyguladığı politikalardan geçmektedir.

Beyliğin devletleşmesinde etkili olan ve Âşıkpaşazâde'nin bahsettiği "dört tâyife"¹ den biri olan Abdalân-ı Rum; Ömer Lütfi Barkan tarafından da aynı adla kaleme aldığı makalesinde 'Kolonizatör Türk Dervişleri'² olarak adlandırılmıştır. Bu dervişlerin bir kısmı Osmanlı Devleti'nin Balkanlar'da hâkimiyet kurulmasından daha önce bu bölgeye gelip yerleşmiştir. Balkanlar'a gelen daha çok heterdoks temayül gösteren bu dervişler, erken dönemde başka adlarla anılıp daha sonra büyük bir kısmı Bektaşî tarikatı mensupları tarafından Bektaşî olarak kabul görmüşlerdir.

Bu dönemde Balkanlar'a gelen Bektaşî dervişleri, diğer derviş zümrelerinden değişik olarak düşünce yapılarındaki Bâtîni inançları ve Türklerin Orta Asya'dan getirdiği İslamiyet öncesi inançlarının, Rumeli'de yaşayan yerel halkları etkilediği düşüncesi Osmanlı erken dönem tarihçileri tarafından münazara edilen bir konudur. Bu tartışma yüksek lisans eğitimi almaya başladığım andan itibaren teslim ya da fetih yoluyla ele geçirilen Balkan şehirleri, bu şehirlerde var olan kutsal mekânlar ve bu kutsal

¹ Âşıkpaşazâde, *Âşıkpaşazâde Tarihi*, Necdet Öztürk (Yay.Haz.), Bilge Kültür Sanat, İstanbul 2013, s.307

² Ömer Lütfi Barkan, İstila Devirlerinin Kolonizatör Türk Dervişleri ve Zâviyeler, *Vakıflar Dergisi*, s. II, Ankara 1942, sf. 279-387

mekânların Balkanlarda yaşayan halklar tarafından ortak bir şekilde kullanılması dikkat çeken bir süreç olarak karşımıza çıktı. Bu süreç beni biraz İslam, biraz Bâtını, biraz Ortodoks biraz Şamanizm karışımı olarak gördüğüm Bektaşilik inancının özellikle erken dönemde, Osmanlı Devleti'ne başkentlik yapmış şehirlerde ve Yunanistan'daki yolculuğunu araştırmaya ve tez konusu olarak çalışmaya sevk etti.

Tez çalışmasında Hacı Bektaş Veli merkezinde gelişen Bektaşilik düşüncesinin Osmanlı Devleti'ni hangi yönde etkilediği ve devlet imparatorluk yolunda ilerlerken bahsi geçen derviş ve tekkelerin yeni fethedilen yerlerdeki yerleşimlerinin sonuçları üzerinde durulacaktır. Ayrıca çalışmada dönem olarak Osmanlı Beyliği'nin kuruluşundan II. Mehmed devrine kadar olan süre esas alınmış ve bu süreçte faaliyet göstermiş, bugün haklarında kısıtlı da olsa bilgi sahibi olabildiğimiz Bursa, Edirne, İstanbul ve Yunanistan'daki Bektaşi adı altında bilinen tekke ve zâviyeler incelenmiştir.

2. LİTERATÜR DEĞERLENDİRİLMESİ

Colin İmber, Osmanlı Devleti'nin ilk dönemine dair yeterli sayıda kaynak olmamasından ve zamanımıza kadar gelebilen ilk kaynakların beyliğin kuruluşundan çok sonra yazılmış olmasından dolayı Osmanlı Devleti'nin erken dönemini "kara delik" olarak nitelendirmektedir. Buna rağmen Osmanlı Devleti'nin erken dönemi ile çalışma gerçekleştiren tarihçiler, XV. yüzyılın son çeyreğinde yazılmış Osmanlı kronikleri; Osmanlı Beyliği'nin kurulduğu devirde kaleme alınmış seyahatnâmeler, inşa edilen mimari yapılar ve arkeolojik bulgular sayesinde erken dönem aydınlatılacak bir takım verilere ulaşmışlardır. Ayrıca dervişlerin hayatını anlatan menakıbnâme ve velâyetnâmeler de erken dönem düşünce dünyasının aydınlatılması yönünde önemli eserler olarak karşımıza çıkmaktadır.

Bu tez çalışmasında ise erken dönem Osmanlı kronikleri içinde önemli yer tutan Âşıkpaşazâde Tarihi'ne diğer kroniklerle birlikte yer verilmiştir. Âşıkpaşazâde'nin 1413 yılında Yahşi Fakih Menakıbnâmesi'ni esas olarak kaleme aldığı Prof. Dr. Necdet Öztürk'ün hazırladığı "Âşıkpaşazâde Tarihi" ve Kemal Yavuz- M. A. Yekta Saraç'ın hazırladığı "Osmanoğulları'nın Tarihi" eserleri ilk el kaynak olarak kullanılmıştır. Yine birinci el kaynak olarak Faik Reşit Unat- Mehmed A. Köymen'in hazırladığı Neşri'ye ait olan "Kitâb-ı Cihan-Nümâ" ve Prof. Dr. Necdet Öztürk'ün yayına hazırladığı "Oruç Beğ Tarihi" faydalanılan eserler arasındadır.

Osmanlı Devleti'nin 1451 yılına dek olan siyasi gelişimi ile ilgili veri ve araştırmalar için ise Prof. Dr. Halil İnalçık, Prof. Dr. Feridun Emecen ve Prof. Dr. İsmail Hakkı Uzunçarşılı'nın eserlerinden faydalanılmıştır.

Bektaşilik düşüncesinin merkezindeki isim olan Hacı Bektaş'a atfedilen ve Abdülbaki Gölpınarlı tarafından hazırlanan velâyetnâme Bektaşilik öğretisinin anlatımı için temel eser olarak kullanılmıştır. Ayrıca Bektaşilik ve dönemin heteredoks temayülleri ile ilgili eserler ve makaleler hazırlayan Prof. Dr. Ahmet Yaşar Ocak'ın ve Prof. Dr. Iréné Melikoff'un ilgili eserleri, Bektaşî düşüncesi ve etkileri için başvurulan kaynaklar olmuştur. Bununla birlikte Birge, Köprülü, Babinger'in Bektaşî düşüncesinin tarihsel gelişimi ve Osmanlı Devleti ile olan ilişkisinin anlatıldığı çalışmalar faydalanılan kaynaklar arasında yer almıştır.

Osmanlı Devleti'nin kuruluş süreci ve bu sürecin yarattığı tartışma ile ilgili çalışmalar için Prof. Dr. M. Fuad Köprülü, Prof. Dr. Cemal Kafadar'ın çalışmaları tez boyunca kullanılmış ayrıca 2005 yılında İstanbul'da Bilim Sanat Vakfı tarafından düzenlenen "Tarih Okumaları: Osmanlı Kuruluş Tartışmaları"ndan da yararlanılmıştır.

II. Mehmed dönemine kadar olan tekke ve zâviyelerin anlatımı için, Prof. Dr. Ekrem Hakkı Ayverdi'nin "Avrupa'da Mimari Eserleri Bulgaristan Yunanistan Aranavudluk" isimli çalışmasıyla birlikte Prof. Dr. Heath Lowry'nin özellikle Kuzey Yunanistan bölgesi için yapmış olduğu çalışmalardan faydalanılmıştır. Machiel Kiel'in tekke ve zâviyelerin yer aldığı yerleşim yerlerinin anlatıldığı İslam ansiklopedisi maddeleri ve Evliya Çelebi ile İbn Battuta'ya ait olan seyahatnâmeler tekke ve zaviyelerle ilgili bilgi aktarılmasında kullanılmıştır. Bu eserlere ek olarak, F.W. Hasluck tarafından kaleme alınan "Sultanlar Zamanında Hristiyanlık ve İslam" adlı yapıt, bugün çoğu kaybolmuş Bektaşî tekkeleri hakkında detaylı bilgi vermesi açısından bu çalışma için büyük önem arz etmektedir. Erken dönemde Yunanistan'da bulunan tekke ve zâviyelerle ilgili ayrıca Neval Konuk'un "Yunanistan'da Osmanlı Mimarisi" ve İsmail Bıçakçı'nın "Yunanistan'da Türk Mimari Eserleri" isimli çalışmalardan istifade edilmiştir. Bu eserler göz önüne alınarak tez çalışmasında "Vesâik-i Bektaşîyan'a Göre Osmanlı Devletinde Bektaşî Tekkeleri" isimli eserden de yararlanılmıştır. Yusuf Küçükdağ-Ayşe Değerli-Bekir Şahin, tarafından hazırlanan bu çalışma Konya Yazma Eserler Bölge Müdürlüğü kütüphanesi tarafından 17.10.2008 tarihinde satın alınan 8262 envanter numarasına kaydedilen yazma Vesâik-i Bektaşîyan adlı mecmuadaki tekkeleri kapsamaktadır. Vesâik-i Bektaşîyan'da kayıtlı olup bu teze konu olan bölgelerde, II. Murad döneminin sonuna kadar faaliyete bulunan tekkeler bu çalışmada başvuru kaynaklardan bir diğeri olmuştur.

Bu tez çalışması sırasında üniversitelerin tarih bölümlerinde yapılmış erken dönem Osmanlı Devleti ile ilgili tezler taranarak birtakım çalışmalardan faydalanılmış fakat özellikle Doç. Dr. Haşim Şahin'in "Osmanlı Devleti'nin Kuruluş Döneminde Dini Zümreler" isimli doktora tezi bu çalışmaya gerek kaynakça gerekse tarihsel dizilim

açısından oldukça yardımcı olmuştur. MEB ve T.D.V. İslam Ansiklopedisi'nin konu ilgili maddeleri, yapılan çalışmanın derinleştirilmesine katkı sağlamıştır.

Akademik süreli yayınlarda yayımlanmış makale ve araştırmalar da tez süresince yapılan çalışmaya yön vermiştir. Bu yayınlardan Gazi Üniversitesi Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi, tez çalışması boyunca sık yararlanılan kaynakların arasında yer almıştır.

2.1. BEKTAŞİLİĞİN TARİHÇESİ

Bektaşilik, İslam coğrafyası içerisinde içinde barındırdığı farklı öğretiler dolayısıyla bugün de gizemini hâlâ koruyabilen İslam inancına bağlı tarikatlardan biri olmuştur. Özellikle Türklerin hâkimiyet kurduğu Balkanlar'daki diğer milletlerin Müslümanlığı seçmeleri ve Osmanlı Devleti'nin; devletten imparatorluğa geçiş süreci içinde oldukça etkili olmuş inanç biçimidir. Cavit Sunar, “Melamilik ve Bektaşilik” isimli çalışmasında Bektaşiliğin diğer tarikatlardan farkını, Bektaşiliğin fikri, duygusu, lisanı, kültürü, ortaya koyduğu edebi eserleriyle Türk ve Türkçe olduğunu dolayısıyla da bir “Türk Tarikatı” olduğunu belirtir.³ Cavit Sunar ayrıca Bektaşiliği;

“İslâmiyet ile tüm Asya dinleri ve öğretileri başta olmak üzere Şamanlığı, Zerdüştlüğü, Brehmenliği, Budistliği, Hulül ve Tenasühü, Yahudiliği, Hıristiyanlığı, Teslisi, Hurufiliği, Babailiği, Bâtınlığı, Caferiliği, Şiiliği, Melâmiliği, Ahiliği, Kızılbaşlığı, Kalenderiliği, Hayderiliği... ve daha birçok öğretileri içeren bir Syncretisme'dir.”

diye tanımlamaktadır.⁴ Bektaşiliğin asıl esasını Hz. Ali ve Hacı Bektaş-ı Veli sevgisi oluştursa da bazı görüşlere göre tarikatın asıl özü; Türkler'in Müslüman olduktan sonra da güneş, ateş, hava adı altındaki o eski üç Tanrılarına Allah, Muhammet, Ali adıyla gösterilen saygı oluşturmaktadır.⁵ Türk tasavvufunda oldukça önemli yere sahip Bektaşiliği, diğer tarikatlardan ayıran özelliği yalnız Türklerle özgü olması değildir. Diğer öğretilerde ön planda olan dünyadan elini eteğini çekme düşüncesi Bektaşilikte

³ Cavit Sunar, *Melamilik ve Bektaşilik*, Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yayınları, Ankara 1975, s.13

⁴ Cavit Sunar, a.g.e.

⁵ Cemal Bardakçı, *Alevilik-Ahilik- Bektaşilik*, Türkiye Matbaacılık, Ankara 1950, s.49

tam tersine dünyanın fethi düşüncesi şekline bürünmüş, bundan dolayı Hacı Bektaş XIV. yüzyılda gazilerin önderi sayılmıştır.⁶

XVI. yüzyıldan itibaren Osmanlı Devleti'nin resmi olarak onayladığı Sünni olmayan tarikat olarak karşımıza çıkan Bektaşiliğin⁷ içeriğini ve tarihi gelişimini anlamak ve doğru tanıyabilmek için Ahmet Yaşar Ocak; Bektaşiliği iki bölümde incelenmesinin daha doğru olacağı tezini savunmaktadır.⁸ Bu teze göre, Bektaşiliğin tarihçesi XIII. yüzyıldan başlayarak XV. yüzyılın sonlarına dek giden teşekkül dönemi ve XVI. asrın başlarından; Balım Sultan'dan günümüze dek gelebilen ve gerçekte kabul edilen Bektaşiliği anlatan dönem olarak iki ayrı bölümde incelenmelidir.⁹

Bektaşiliğin oluşumunun XIII. yüzyılda Anadolu'da görülen dini sosyal ve siyasi nedenlerden dolayı etkisi uzun yıllar süren ve Anadolu Selçuklu devletini daha da zor duruma sokan Babai isyanıyla ilintisi Fuad Köprülü'nün çalışmaları sayesinde görülmüş, ardından yapılan birçok araştırma da bu bağı daha net bir şekilde ortaya koymuştur.¹⁰

Orta Asya'dan gelen Türklerin İslamlaşmasında, kendini sufiliğe adanmış mistik yönelimli dervişlerin etkili olması, Türk Beylerinin yanında “dede” veya “baba” denilen aklın alamayacağı kuvvetlere malik kutsal kişiliğin varlığından destanlarda sürekli bahsedilmesi bu dervişlere Türklerin aşına olduğunu göstermektedir.¹¹ Bu babalardan biri olan ve tam adı Ebu'l- Baka b. Ali el-Horasani olarak bilinen Baba İlyas, Moğol işgali döneminde Anadolu'ya göç etmiş bir Türkmendir.¹² Baba İlyas, İbn Bibi'nin anlatımında Baba İshak olarak geçmekte; fakat asıl anlatılan kişinin Baba İlyas olduğu anlaşılmış olup bu dervişin Amasya'da bir köyde yaşadığı, tam bir derviş hayatı içinde Şaman inanışına has davranışlar sergileyerek ve birtakım kerametler göstererek etrafına

⁶ Ernst Wernert, *Büyük Bir Devletin Doğuşu*, Alan Yayıncılık, Orhan Esen Yılmaz Öner (Çev.), İstanbul 1986, s.94

⁷ Ahmet Yaşar Ocak, Bektaşiyeye, *Türkiye'de Tarikatlar Tarih ve Kültür*, ed. Semih Ceyhan, İSAM Yayınları, İstanbul 2015, s.447

⁸ Ahmet Yaşar Ocak, Bektaşilik, *T.D.V.İ.A.*,c. 5, 1992,s.373

⁹ Ahmet Yaşar Ocak, Bektaşilik, s.373

¹⁰ Ahmet Yaşar Ocak, Bektaşilik, ,s.373

¹¹ İsmet Kayaoğlu, “Mevlana'nın Çağdaşı Derviş Tarikatları, Babalar, Kalenderiler ve Diğerleri” *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* **31**(1), Ankara 1990, s.148

¹² Elvan Çelebi, *Menakibü'l-Kudsıyye Fi Menasibi'l-Ünsıyye, (Baba İlyas-ı Horasani ve Sülalesinin Menkabevi Tarihi)* haz. Ahmet Yaşar Ocak,-İsmail E. Erünsal, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları, İstanbul 1984, s.XLVII

müritler topladığı dönemin kaynaklarında geçmektedir.¹³ Başlangıçta Selçuklu idaresi ile problem yaşamayan Baba İlyas, II. Gıyaseddin Keyhüsrev döneminde Türkmenleri Selçuklu idaresinin olumsuz davranışlarından kurtarmak için ayaklanma başlatmış fakat o ve yakın müridleri bu ayaklanma sırasında öldürülmüştür.¹⁴ Ayaklanmayı gözlemleyerek Malatya çevresinde isyanı yazan Süryani tarihçisi Bar Hebraeus; Baba İlyas için; onun Tanrı tarafından gönderildiği rivayet edilen ve Amasya'da yaşamını sürdüren, meşhur, yaşı ileride bir Türkmen ermiş olduğunu, Baba ismi ile bilindiğini ve Baba İlyas'a Resul de denildiğini bildirmektedir.¹⁵ İsyanda etrafına fazla sayıda Türkmen kitlesini toplayan Baba İlyas, II.Keyhüsrev'in aleyhinde propagandaya başlayarak, o sırada Şam'da bulunan Harezmi Beylerine elçiler ve Kefersut ve Maraş'a müritler göndermesi üzerine Keyhüsrev tarafından gönderilen ordu tarafından Amasya'da idam etmiş; ancak müritleri onun ölmeyeceğine inanarak "Tanrı Elçisi Baba" anlamındaki "Baba Resulullah" nidaları ile mücadeleyi sürdürmüşlerdir.¹⁶ Selçuklu idaresi, Babai isyanını idamlarla neticelendirmiş gibi gözükse de Selçuklu Devleti'ni nihayete erdiren olaylardan en önemlisi olarak tarihe geçmiş ve bu harekete katılmış dervişler uçta bulunan beyliklere doğru hareket etmişlerdir.

Babailik olarak adlandırılan bu temayül Vefâiler'in dışında Anadolu'daki Kalenderiyye, Haydariyye, Yeseviyye mensuplarınca da benimsenerek "Abdalân-ı Rûm" zümresinin düşünce temelini oluşturmuştur.¹⁷ Bu hareketin mensupları Osmanlı Beyliği'nin gazalarına katılan dervişler olarak görülmekte ve Abdal Kumral, Abdal Mehmed, Abdal Musa gibi bir anlamda "ilk Bektaşiler" olarak tanımladığımız Kalenderi, Vefâi ve Haydari dervişleridir.¹⁸ Aralarındaki ortak özellik olarak Hacı Bektaş geleneğinin varlığı ve Hacı Bektaş kültü olan bu dervişlere; o zamanlar Bektaşî denilmiyor; onlar da kendileri için "Baba İlyas müridi" diyor, "Seyyid Ebü'l-Vefâ" yolundan gittiklerini anlatıyorlardı.¹⁹

XIII. yüzyılda ortaya çıkan, Selçuklu ve Osmanlı dönemlerinin en önemli toplumsal, dinsel akımlarından biri haline gelen Rum Abdalları akımı; Babailer başkaldırısının

¹³ Elvan Çelebi, a.g.e.,s.XLVIII

¹⁴ Ahmet Yaşar Ocak, Baba İlyas, , c. 4, T.D.V.İ.A.c. 4, ,1991,s.368

¹⁵ Irène Melikoff, *Efsaneden Gerçeğe: Hacı Bektaş*, Cumhuriyet Kitapları, İstanbul 1998,s. 70

¹⁶ İsmet Kayaoğlu, a.g.m.,s.149

¹⁷ Ahmet Yaşar Ocak, Bektaşilik ,s.373

¹⁸ Ahmet Yaşar Ocak, Bektaşilik ,s.373

¹⁹ Ahmet Yaşar Ocak, Bektaşilik,s.373

sonucunda ortaya çıkmış Alevilik; özellikle de Bektaşilik bu olgu üzerinde gelişmiş ve birçok Rum Abdalı tarafından kurulan zâviyelerle Bektaşilik adını kullanmadan teşkilatlanmışlardır.²⁰ İlk dönemlerinde içinde yoğun olarak Ahilik düşüncesini barındıran Bektaşilik; Kalenderi, Vefai ve diğer heteredoks dervişlerle bir arada anılmıştır.

Bugün Bektaşilik diye isimlendirdiğimiz öğretiyse H.922 (M.1516) senesinde vefat ettiği tahmin edilen Balım Sultan'ın tarikatın başındaki isim olmasıyla biçimlenmiştir.²¹ Bektaşi geleneği de Balım Sultan'ı ikinci pir olarak onaylamakta ve Hacı Bektaş'tan sonra en fazla öne çıkan isim olarak nitelendirmektedir.²² Balım Sultan, Bektaşiliği Kalenderilik'ten ayırarak ona bugünkü yapısını kazandırmakla kalmamış aynı zamanda XVI. yüzyılda tarikata gerçek biçimini de vermiştir.

Bektaşilik için bu kadar öneme sahip olan Balım Sultan ile ilgili bilgiler hakkında yeterli kaynak olmadığı için rivayetlere dayanmaktadır. Birge, çalışmasında Balım Sultan ile ilgili rivayetleri bir araya getirerek Balım Sultan'ın annesinin Hıristiyan bir Bulgar prenses olduğunu babasının ise Seyyid Ali Sultan'ın en yakın yoldaşı Mürsel Baba olduğu bilgisini vermektedir.²³ Bazı kaynaklarda annesi Sırp prenses olarak²⁴ verilmişse de tüm kaynakların ortak görüşü annesinin Hıristiyan olmasıdır. Zaten Bektaşilik tarihinde yerinin önemi anne ve babasının etnik ya da dini kimliğinden dolayı olmayıp, tamamen tarikata yeni bir şekil vermesinden dolayıdır.

Balım Sultan, tekke ve zaviyelerin içyapılarına daha sistemli bir biçim vererek, tekkelerin çevresine toplanmış olan tarikata bağlı müridleri mücerret dervişler gurubu haline getirmiş; bu dervişler asla evlenmeyerek bekârlıklarını göstermek için kulaklarına demirden yapılmış halkalar takmış ve hep tekkelerde yaşamışlardır.²⁵ Bu gelenek, daha önceden Bektaşilikle yakın ilişkisi olan Kalenderi tarikatında da

²⁰ Ahmet Yaşar Ocak, "Babaîler İsyanından Kızılbaşlığa: Anadolu'da İslâm Heterodoksisinin Doğuş ve Gelişim Tarihine Kısa Bir Bakış" *Belleten*, **LXIV** (239), Ankara 2000, s.129

²¹ M. Fuad Köprülü, "Hacı Bektaş Veli", *MEB İslam Ansiklopedisi*, c.2, 1961, s.462

²² Ahmet Yaşar Ocak, Balım Sultan, *T.D.V.İ.A.*, c. 5, 1992, s.17

²³ John Kingsley Birge, *Bektaşilik Tarihi*, Reha Çamuroğlu (Çev.), Ant Yayınları, İstanbul 1991, s. 64

²⁴ Yaşar Nuri Öztürk, *Tarih Boyunca Bektaşilik*, Yeni Boyut Yayınları, İstanbul 1992, s.171

²⁵ M. Fuad Köprülü, "Hacı Bektaş Veli", *MEB İslam Ansiklopedisi*, c.2, 1961, s.462

görülmektedir.²⁶ Balım Sultan'ın yeni bir düzen verip kurumsallaştırdığı tarikatta gerçekleştirdiği giriş merasimi bugün de devam etmektedir. Merasimlerde “Oniki Mum” kullanma, “Palihenk” denilen ve Dede Baba tarafından taşınan, on iki yüzeyli, ışık yansıtıcı enli bir taş olan teslim taşını taşıma gibi ritüeller ona dayanmaktadır.²⁷ Yine Bektaşilik tarikatında XV. yüzyıldan sonra görülmeye başlanan Hurufi etkisi de Balım Sultan döneminde gerçekleşmiş fakat bu etkinin tek sebebinin de Balım Sultan olamayacağı Fuad Köprülü tarafından tartışılmıştır.²⁸

Devletin resmi talebiyle 1501 senesinde Balım Sultan'ın Bektaşilik tarikatının başına geçirilmesiyle ilgili de rivayetler mevcuttur. Rivayetlere göre, II. Bayezid'in Dimetoka doğumlu olması onun buradaki en önemli Bektaşî dergâhı olan Seyyid Ali Sultan bir diğer adıyla Kızıl Deli Tekkesi'ne alaka duymasına sebep olmuş ve o dönemde tekkenin şeyhi olan Balım Sultan'la tanışması ilişkilerini yakın bir duruma getirmiştir.²⁹ Yine aktarılan bilgilere göre Safevi etkisi Anadolu'da başgösterdiğinde, II. Bayezid Balım Sultan'ı Dimetoka'daki zâviyeden getirterek Hacı Bektaş Tekkesi'nin yönetimini teslim etmiştir.³⁰ Her iki durumda da Sultan II. Bayezid'in isteğiyle Kızıl Deli Tekkesi'nden alınarak “post-nişin” lik makamına kadar yükseldiği Hacıbektaş Tekkesi'ne getirilen Balım Sultan, burada 1516'daki ölümüne dek, on beş yıl kalmış ve türbesi aynı yere yaptırılmıştır.³¹ Kapısının üst tarafında, türbenin, hicri 925 senesinde (M.1519) Şehsüvar Beyoğlu Ali Bey tarafından inşa edildiğini anlatan, “Hızır Balı, Resul Balı oğlu, Hacı Bektaş-ı Horasani oğlu” yazılıdır.³²

Balım Sultan'ın gerçekleştirdiği düzenlemelerden sonra kendilerini Hacı Bektaş soyundan sayan “Çelebi” diye isimlendirilen zümre ile kendilerini Hacı Bektaş ile aynı tarikattan bilen, “Baba” olarak isimlendirilen taraf anlaşmazlığa düşmüştür.³³ Anadolu'daki Kızılbaş gruplar “Çelebi”lere bağlı olsa da asıl güç tarikatın merkezindeki “Baba”larda görülmektedir.³⁴ Tekkelerin zamanla eski düzenlerini koruyamamaları ve

²⁶ Mürsel Öztürk, “Bektaşilik” Gazi Üniversitesi Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi, (40), Ankara 2006, s. 240

²⁷ Irène Melikoff, *Efsaneden Gerçeğe: Hacı Bektaş*, s.221

²⁸ M. Fuad Köprülü, “Hacı Bektaş Veli”, s.461

²⁹ Ahmet Yaşar Ocak, Balım Sultan, s17

³⁰ Ahmet Yaşar Ocak, Balım Sultan, s17

³¹ Ahmet Yaşar Ocak, Balım Sultan, s17

³² Irène Melikoff, *Efsaneden Gerçeğe: Hacı Bektaş*, Cumhuriyet Kitapları, s.221

³³ Mürsel Öztürk, a.g.m.,s.240

³⁴ Mürsel Öztürk, a.g.m.,s.240

Balım Sultan'ın ardından halefi olan kardeşi Kalender Çelebi, ikinci Babai isyanını başlatması sebebiyle Kanuni Sultan Süleyman döneminde 1528 yılında öldürülmüş; ardından Bektaşî tekkeleri de bir müddet manevi gücünü yitirmiştir.³⁵ XVI. yüzyılda Kalender Çelebi'nin vefatının ardından Sersem Ali Baba döneminde Bektaşîliğin temel kuvveti Çelebiler ve Dedebabalar olarak iki guruba ayrılmış, Balım Sultan'ın oluşturduğu Alevileri ve Bektaşîleri birbirinden ayıran yol Çelebiler ve Dedebabaları meydana getirmiştir.³⁶

Bektaşîlik, diğer batını derviş gruplarından farklı olarak yalnızca tarikatların geliştiği büyük Sünni merkezlerinde değil, Sünni tesirinden uzakta kalmış göçer gruplarda sınır boylarındaki akıncılarda merkeze uzak köylerde ve burada yaşayanlar arasında düşüncelerini yayma şansına sahip olmuştur.³⁷ XV. yüzyılda Osmanlı Devleti'nin batıya doğru ilerleyişiyle aynı coğrafi doğrultuda hareket eden Bektaşîlik daha çok Balkan coğrafyasında etkili teşkilata sahip olmuştur. Âşıkpaşazâde XV. yüzyılda Bektaşîliğin geniş halk kitlelerine ulaştığını fakat bununla birlikte birçok dervişin Hacı Bektaş'ın yolundan ayrılarak şeytani adetler³⁸ edindiklerini söylemektedir.

Bektaşîler ve Osmanlı idarecileri arasında çoğunlukla sorunsuz ilerleyen ilişki ilerleyen yıllarda, 1826 senesinde Bektaşî tekkelerine yasak gelene kadar olan sürede, zaman zaman olumsuz anlamda sekteye uğramıştır. Mühimme ve irade defterlerinde rastladığımız kayıtlara göre, özellikle imparatorluk olma sürecinin tamamlandığı yıllardaki kayıtlarda sürgün cezaları, tımarların Bektaşîlerin elinden alınması ya da ölüm cezalarına çarptırılmaları göze çarpmaktadır. Örneğin Kasım 1560 senesinde Varna'daki Akyazılı Baba tekkesindeki Işıklar grubu, tekke etrafında bağ yapıp elde ettikleri üzümün şarap yaparak bazı fenalıklara sebep oldukları için bu şahısların tevkif edilerek İstanbul'a yollanmalarına karar verilmiştir.³⁹ Sayıları çok fazla olmayan bu evraklar Bektaşîliğin kapatılmasına yakın olan süreçlerde artmış ve nihayet 1826 yılında tarikat yeniçeri ocağı ile birlikte kaldırılmıştır. Vaka-i Hayriye olarak adlandırılan bu

³⁵ Mürsel Öztürk, a.g.m.,s.240

³⁶ Mürsel Öztürk, a.g.m.,s.240

³⁷ Mürsel Öztürk, a.g.m.,s.241

³⁸ Fahri Maden, Bektaşîlik Tekkelerinin Kapatılması (1826) ve Bektaşîliğin Yasaklı Yılları, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anablim Dalı, *Doktora Tezi*, Ankara 2010, s.6

³⁹ Ahmet Hezarfen- Cemal Şener, *Osmanlı Arşivi'nde Mühimme ve İrade Defterleri'nde Aleviler-Bektaşîler*, Karacaahmet Sultan Derneği Yayınları, İstanbul 2012, s.13

olay neticesinde mühim Bektaşî Babaları ölüm cezasına çarptırılmış yahut sürülmüş, tekkelerin ve zâviyelerin bir kısmı yıkılmış, kütüphaneleri yakılmıştır.⁴⁰ 1826'dan sonra Bektaşîler, etkinliklerini sürdürebilmek için başlıklarının yanında fes de giyerek, Nakşibendi şeyhlerinden icazet mektubu alıp onların tarikatına girmişlerdir.⁴¹

Birçok Bektaşî tekkesi kapatılarak, Nakşibendi tekkesi haline dönüştürülmesi ve tekkenin şeyhliğine de yine bu tarikattan kişilerin atanmasına dair belgeler Başbakanlık Osmanlı Arşivi'nde mevcuttur. Örneğin 1855 yılında Drama Kaymakamlığı'na hitaben yazılmış evrakta, Gümölcine'deki Postuboş Baba tekkesi şeyhliğine Nakşibendi tarikatından Hacı İsmail Dede'nin⁴² alınmasıyla ilgili yazı gönderilmesi imparatorluğun son yüzyılında Bektaşîliğe bakış açısını göstermektedir. Uzun bir süre yasaklarla baş etmeye çalışan tarikat mensupları, II. Mahmud'un ölümünün ardından Bektaşî tekkelerinin kapatılması emrinin unutulmaya bırakılmasının ardından yeniden etkili olmaya çalışıp Bektaşî tekkeleri kurmaya çalışmışlarsa da eski güçlerine kavuşamamışlardır.⁴³

2.2 HACI BEKTAŞ

XIII. yüzyıl, Selçuklu Devleti'nin isyanlarla, iktisadi bunalımlarla ve siyasi iktidarsızlıkla uğraştığı dönem olarak karşımıza çıkmaktadır. Selçuklu Devleti'ni derinden etkileyen Moğol istilası devletin hâkim olduğu coğrafyada yaşayan tüm halkları derinden etkilemiş ve bu topraklarda yaşayan farklı inanç sistemine bağlı insanları yeni bir manevi arayışa sevk etmiştir. Hacı Bektaş Veli böyle bir süreçte Türk İslam coğrafyasına dâhil olmuştur. Her ne kadar F.W. Hasluck, Bektaşîliğin gerçek kurucusu olan kişinin Fazlullah adında İranlı bir mistik olduğunu ve tarikatın asıl adının ise Hurufilik olduğunu belirtse⁴⁴ de Bektaşî tarikatının kurucusu ve öğretinin sahibi Hacı Bektaş olarak kabul görmüştür. Daha çok ölümünden sonra tanınan ve ona mal

⁴⁰ Mürsel Öztürk, a.g.m.,s.241

⁴¹ Mürsel Öztürk, a.g.m.,s.241

⁴² Yıldırım Ağanoğlu- Sebahattin Bayram- Mümin Yıldıztaş, *Osmanlı Belgelerinde Batı Trakya*, Başbakanlık Osmanlı Arşivi Daire Başkanlığı Yayınları, İstanbul 2009, s.461

⁴³ Mürsel Öztürk, a.g.m.,s.241

⁴⁴ F.W.,Hasluck, *Sultanlar Zamanında Hıristiyanlık ve İslam I*, Ayrıntı Yayınları, İstanbul 2012, s.134

edilen düşünce sistemi ile ilgili tartışmanın hiç bitmediği Hacı Bektaş ardında Fatıha Tefsiri, Makâlât, Sathıye, Şerh-i Besmele ve Fevâid isimli eserler bırakmıştır.⁴⁵

Erken dönemde yaşamış birçok sufının hayatına dair bilgilere velâyetnâmeler sayesinde ulaşılabilmektedir. Sufizmde velâyet, kulun kendi isteklerinden yani nefsinden vazgeçerek yalnızca Allah için yaşaması anlamında kullanılmıştır.⁴⁶ Velâyetnâmeler yalnızca Allah ile hemhal olmuş sufilerin yaşamlarını, yaşamları boyunca gösterdikleri kerametleri anlatan, genellikle de menakıbnâme ile aynı anlamda kullanılan eserlerdir.⁴⁷

Ahmed Yesevi ocağına mensup Horasan erenlerinden olan Hacı Bektaş Veli, ardında büyük bir inanış sistemi bırakmasına rağmen hayatı ve yaşadığı dönem hakkında elimizdeki bilgiler oldukça kısıtlıdır. Onun hayatı hakkında neredeyse tüm bilgiyi velâyetnâmelerden öğrenebiliyoruz. Hakkında yazılmış en eski velâyetnâme Hacı Bektaş Veli'nin ölümünden ancak iki yüz sene sonra ona bağlı olan müritleri tarafından yazılmış; onu Rum abdallarının piri olarak gösteren menkıbelere dayanan rivayetlerden oluşmuş eserdir.⁴⁸

Abdülbaki Gölpınarlı tarafından yayımlanan “Velâyetnâme”ye göre Hacı Bektaş Veli, İbrahim es-sani Seyyid Muhammed olarak anılan Horasan sultanı ile Şeyh Ahmed adlı Nişaburlu bir âlim kişinin kızı olan Hatem veya Hatme'nin oğludur.⁴⁹ John Kingsley Birge ise Hünkâr'ın doğum tarihini İstanbul Üniversitesi Kütüphanesi'nde bulunduğu Yunus Emre Divanı'nın iç kapağındaki dört cümlelik bir kaydın ebced hesabına göre yapıldığını belirtmiş ve yaptığı değerlendirmeye göre Hacı Bektaş'ın Hicri 645 veya 646 (M.1248) yılında doğduğu sonucuna ulaşmıştır.⁵⁰

Velâyetnâmeye göre Hacı Bektaş Veli, çocukluk zamanını Nişabur'da sürdürdükten sonra, babası tarafından Lokman Perende'ye götürülmüş, Lokman Perende Hacı Bektaş'a Hoca Ahmed Yesevi erkânını öğretmiş, ders sırasında gösterdiği bir mucize

⁴⁵ Haşim Şahin, Osmanlı Devletinin Kuruluş Döneminde Dini Zümreler (1299-1402), Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı, *Doktora Tezi*, İstanbul 2007, s.72

⁴⁶ Mehmet Pakalın, *Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü III*, MEB Yayınları, İstanbul 199, s.588

⁴⁷ Gökhan Yurtoğlu, XV. Yüzyılda Rumeli'de Heterodoks Bir Türk Süfisi: Otman Baba ve Velâyetnâmesi, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı, *Yüksek Lisans Tezi*, Ankara 2012, s.6

⁴⁸ Ahmet Yaşar Ocak, *Bektaşilik*, s.373

⁴⁹ Abdülbaki Gölpınarlı, *Manakıb-ı Hacı Bektaş-ı Veli “Velâyet-nâme”*, İnkılap Kitabevi, İstanbul 1958 s.3-4

⁵⁰ Ethem Ruhi Fıçlalı, *Türkiye'de Alevilik Bektaşilik*, Selçuk Yayınları, Ankara 1990, s.140

sonucunda “Hünkâr”, hac yaptığı esnada gerçekleştirdiği bir mucize ile de “Hacı” unvanlarını almıştır.⁵¹ Hacı Bektaş-ı Veli, Lokman Perende'nin yanında dini eğitimini bitirmesinin ardından hocasından sonra gelecek kişi unvanıyla evvela Bedahsan'a, ardından da Anadolu'ya, yine esere göre doğrudan Sulucakarahöyük'e yerleşmiş; burada onu Yunus Mukri oğullarından İdris Hoca'nın hanımı Fatma karşılamıştır.⁵²

Bektaşî geleneğindeki yaygın inanişâ göre, Hacı Bektaş-ı Veli, uzunca bir süre Çepni Türkmenlerinden olduğu söylenen İdris Hoca'nın evinde kalmıştır.⁵³ Hacı Bektaş'ın geldiği dönemde, ülke genelinin aksine, Cacaoğlu Nureddin Bey tarafından idare edilen Kırşehir'in kısmen daha sakin bir durumda olması Hacı Bektaş'ın yerleşmek için Sulucakarahöyük'ü tercih etmesinde etkili olduğu anlaşılmaktadır.⁵⁴ Erken dönem Osmanlı tarihçisi Âşıkpaşazâde, Hacı Bektaş'ın Anadolu'ya yerleşmesini Velâyetnâme'ye göre daha değişik anlatır.⁵⁵ Âşıkpaşazâde'nin tarihine göre, Hacı Bektaş-ı Veli büyük olasılıkla lideri olduğu Türkmen aşireti ile beraber, kardeşi Mentеш ile Horasan'dan Sivas'a gelmiş; Sivas'ta Baba İlyas ile görüşmesinin ardından evvela Kırşehir'e sonrasında Kayseri'ye gitmiştir.⁵⁶ Mentеш'in Babâiler isyanına katılmasına hatta bu isyan sırasında öldürülmesine rağmen Hacı Bektaş-ı Veli'nin neden bu isyana katılmadığı, katıldıysa da konu ile ilgili kaynak olmamasından dolayı bu durum belirsizliğini korumaktadır.⁵⁷

Iréné Melikoff tıpkı kardeşi Mentеш gibi Hacı Bektaş-ı Veli'nin de Babâî hareketinin içinde olduğu görüşünü savunmaktadır. Melikoff, Hacı Bektaş'ın hayatta olduğu zaman ismini fazlaca ilan etmeyip münzevi bir hayat sürmesini onun bu başkaldırıya katıldığını gösteren bir delil olarak kabul etmektedir.⁵⁸ İsyana katılıp katılmadığı hususu bir muamma olmayı sürdürmekle beraber, Hacı Bektaş'ın Sulucakarahöyük'te inşa ettiği tekkesinde çalışmalarını sürdürdüğü bilinen bir hakikattir. Bu esnada çevresinde, büyük

⁵¹ Haşim Şahin, a.g.t, s.69

⁵² Abdülbaki Gölpınarlı, a.g.e.,s.28

⁵³ Abdülbaki Gölpınarlı, a.g.e., s.28

⁵⁴ Haşim Şahin, a.g.t, s.71

⁵⁵ Âşıkpaşazâde, *Âşıkpaşazâde Tarihi*, s.307

⁵⁶ Âşıkpaşazâde, *Âşıkpaşazâde Tarihi*, s.307

⁵⁷ Haşim Şahin, a.g.t, s.70

⁵⁸ Iréné Melikoff, *Efsaneden Gerçeğe: Hacı Bektaş*, s.99

olasılıkla, Horasan'dan itibaren onunla gelen ve lideri olduğu Çepni Oymağı'nın Bektaşlu kolu da yer alıyordu.⁵⁹

Yaşadığı dönemde düşüncelerini ve öğretisini geniş halk kitlelerine ulaştıramayan Hacı Bektaş-ı Veli 1271 senesinde Sulucakarahöyük'te vefat etmiş ve bugün dergâhının bulunduğu yere gömülmüştür. Evliya Çelebi, Hacı Bektaş-ı Veli'nin Orhan Bey döneminde vefat ettiğini, hatta Orhan Gazi'nin onun cenazesinde bulunup Hünkâr'ı Kırşehir'de defnettikleri bilgisini vermektedir.⁶⁰ Osmanlı kroniklerinin onun vefatını kronolojik olarak çok daha geç bir dönemde göstermeleri, hayatı hakkındaki bilgilerin azlığından kaynaklanmaktadır.⁶¹ Hacı Bektaş-ı Veli'nin hayatına dair belirsizlik, yaşadığı dönemde etrafındaki müridler hakkındaki bilgiyi de şüphede bırakmakla birlikte tek müridinin evinde misafir olduğu Kadıncık Ana olduğu kabul edilmektedir.⁶²

Hacı Bektaş-ı Veli ile ilgili önemli çalışmalar yapan Melikoff, Hacı Bektaş ve sonrasında oluşturulan Bektaşilik öğretisinin içinde Türklerin Orta Asya'dan getirdiği Şaman inancına has unsurların bulunduğunu ifade etmektedir.⁶³ Bu unsurlara Vilâyetnâme'den anlatılan en iyi örnekse Said Hacı'nın Hacı Bektaş'ın emri ile ateş üzerindeki kazanın içine girerek kırk günde eriyip, bir çocuk durumuna gelmesi ardından erimiş halde kazandan çıkarak Hacı Bektaş'ın eseri olan Makâlât'ı Türkçe'ye tercüme ettiği ile ilgili anlatılan rivayettir.⁶⁴ Anlatılan bu rivayette Şamanizm'de bulunan yeniden doğuş inancı, Şamanların olağanüstü güce sahip olarak ateşten etkilenmemeleri ve bir Şamanın simgelerinden biri olan kazan motifi ön plana çıkarılmıştır.⁶⁵

Hacı Bektaş ile Mevlana'nın aynı dönemde yaşamış olması⁶⁶ o dönemde Mevlana ve öğretisi ile ilgili yazılmış eserlerden Hacı Bektaş'a dair izleri görme şansını vermektedir. XIV. yüzyılda Konya'da yaşamış olan Ahmed Eflaki tarafından yazılmış

⁵⁹ Ahmet Yaşar Ocak, *Türkiye'de Tarihin Saptırılması Sürecinde Türk Sufiliğine Bakışlar*, İletişim Yayınları, İstanbul 1996, ss.158-159

⁶⁰ Evliya Çelebi, *Günümüz Türkçesiyle Evliya Çelebi Seyahatnâmesi*, Kahraman Seyit Ali (Yay. Haz.) c.2, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul 2013, s.26

⁶¹ Haşim Şahin, a.g.t, s.72

⁶² Haşim Şahin, a.g.t, s.71

⁶³ Irène Melikoff, *Efsaneden Gerçeğe: Hacı Bektaş*, İstanbul 1998, s.107-124-134

⁶⁴ Abdülbaki Gölpınarlı, a.g.e., s.28

⁶⁵ Irène Melikoff, *Efsaneden Gerçeğe: Hacı Bektaş*, s.106

⁶⁶ Abdülbaki Gölpınarlı, a.g.e., s.99

olan Menâkıbü'l-Ârifin'de Mevlana ve Hacı Bektaş'ı kıyaslayan menkıbelere eserde yer verilmiştir. Menâkıbü'l-Ârifin'de Eflaki, Hacı Bektaş için;

“Fazilette süslenip bezenmiş doğru raviler rivayet ittiler ki: Hacı Bektaş-ı Veli, Baba Resul'ün has halifelerinden idi. Baba Resul Rum ülkesinde zuhur etmişti. Bir topluluk, ona Baba Resulu'llah diyordu. Hacı Bektaş'ın marifetle dolu ve aydın bir kalbi vardı. Fakat (şeriate) uymuyordu.”⁶⁷

ifadelerini kullanmıştır. Eflâki'nin yazdıklarından Hacı Bektaş'ın Sünni inancın dışında bir yaşam geçirdiğini, bu sebepten dolayı o dönemdeki Mevlevi çevrelerinden tepki aldığını anlıyoruz. Eflâki, ayrıca Hacı Bektaş Veli'yi Baba Resul'un gerçek halifelerinden saymaktadır.⁶⁸ Bu bilgiye göre Bektaşilerin heteredoks görüşlerinin XV. ve XVI. yüzyıllarda başladığı iddiası çürümekte, Bektaşî düşüncesinin en başından itibaren içinde heteredoks akım barındırdığı anlaşılmaktadır.⁶⁹ Ernst Werner, Bektaşîliğin içinde barındırdığı bu akımların nedeninin Hacı Bektaş'ın Babai neslinden olmasına ve dinsel görüşlerini ondan almasına bağlamaktadır.⁷⁰

Hacı Bektaş'ın Velâyetnâme'sinde ise Eflâki'den farklı olarak Mevlana ve Hacı Bektaş'ın aynı kıymette erenler olduğu ifade edilmiş, Mevlana ile ilgili olarak da Mevlana ve Şems'in arasındaki bağ ve sufi çevrelerde meşhur olan Şems'in şarap bulması için Mevlana'yı kefareye yollaması, şarabın mucize ile pekmeze dönüşmesi menkıbesi⁷¹ anlatılmıştır.

Velâyetnâme, Hacı Bektaş'ın öğretisinin kimler yoluyla ve nasıl yayıldığını da bize aktarmaktadır. Buna göre, Hacı Bektaş-ı Veli'nin vefatından sonra her biri ayrı ülkeye gönderilmiş üç yüz altmış halifesi olduğunu fakat en bilinenlerin; Seyyid Cemal, Saru İsmail, Kolu Açık Hacım Sultan, Resul Baba ve Pir Ebi Sultan olduğu ifade edilmiştir.⁷² Ancak Bektaşî geleneğinde bu isimlerden daha çok Kadıncık Ana'nın ismi ön plana çıkmakta ve Kadıncık Ana'ya bağlı olan Abdal Musa da Bektaşîlik tarikatını ilk kez meydana getiren derviş olarak kabul edilmektedir.⁷³

⁶⁷ Eflaki, *Ariflerin Menkıbeleri (Manakib al - Arifin)*, Prof. Tahsin Yazıcı (Çev.), Hürriyet Yayınları, İstanbul 1973, s.370

⁶⁸ İsmet Kayaoğlu, a.g.m., s.149

⁶⁹ Ernst Werner, a.g.e., s.94

⁷⁰ Ernst Werner, a.g.e., s.95

⁷¹ Abdülbaki Gölpınarlı, a.g.e., ss.81-89

⁷² Abdülbaki Gölpınarlı, a.g.e., s.81

⁷³ Haşim Şahin, a.g.t, s.72

Hacı Bektaş Veli'ye ait fikirler, XIII. asırda Türkmen dede ve babaları ile Oğuz neslinden olan oymak, aşiret ve oba gibi zümrelere aktarılırken; Hacı Bektaş ile eş coğrafyayı paylaşan Hristiyanlara ve putperest Moğollara da İslam dininin Hünkâr tarafından anlatıldığını ve bunun için halifelerini Anadolu'nun dört bir köşesine yolladığını Velâyetnâme'de belirtilmektedir.⁷⁴ Hacı Bektaş'ın halifeleri sadece Anadolu'da değil aynı yüzyılda, Balkan coğrafyasına da Bektaşilik öğretisini götürmüşlerdir.⁷⁵ Bu öğretiyi Balkanlar'a ilk ulaştıran Sarı Saltuk, o yüzyılda henüz Bektaşilik isminde bir tarikat olmamasına rağmen daha sonra, içinde barındırdığı Alevi-Bektaşî unsurları nedeniyle Bektaşiliğin Balkanlar'daki ilk temsilcisi olarak görülmüştür.⁷⁶

Sarı Saltuk, Osmanlı Devleti kurulmadan önce Balkanlar'a gitmiş ve orada İslam inancının yayılması için mücadele vermiştir. Sarı Saltuk'tan sonra, XIV. asrın bitimi ile XV. asrın ilk yıllarında yaşamını süren Otman Baba, Akyazılı Sultan, Seyyid Ali Sultan (Kızıldeli), Gül Baba, Demir Baba, Ali Koç Baba, gibi önemli kişilikler Bektaşilik fikrinin bu coğrafyadaki tekâmülünü gerçekleştirmişlerdir.⁷⁷ Tarihsel süreç içerisinde günümüz Yunanistan, Arnavutluk, Bosna-Hersek, Romanya, Makedonya, Kosova ve Bulgaristan'da Alevi ve Bektaşî düşünce yapıları kökleşmiş ve birçok Alevi-Bektaşî tekkesi Balkanlar ekseninde oluşup ilerlemiştir.

2.3.Sarı Saltuk

Selçuklular döneminde Anadolu'da, İslamlaşmış Türkmenlerin dini açıdan önder ve kutsal kabul ettikleri kişilere “Baba” ve “Dede” de denilmekte; aynı zamanda bu kişilere hem dini hem siyasi görev yüklenmekteydi.⁷⁸ Sarı Saltuk da diğer dede ve babalar gibi kendi boyunun başında bulunan ve hakkında fazla sayıda menakıbnâmeyle rastladığımız dervişlerden biri olarak karşımıza çıkmaktadır.

⁷⁴ Ahmet Yaşar Ocak, *Türkiye'de Tarihin Saptırılması Sürecinde Türk Sufiliğine Bakışlar*, s.160

⁷⁵ Coşkun Kökel, “Sarı Saltuk ve Balkanlarda Alevi, Bektaşî Kültürü” *Gazi Üniversitesi Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi*, (43), Ankara 2007s. 118

⁷⁶ Ahmet Yaşar Ocak, *Sarı Saltuk: Popüler İslam'ın Balkanlar'daki Destani Öncüsü*, Kitap Yayınevi, İstanbul 2016, s.164

⁷⁷ Coşkun Kökel, a.g.m.118

⁷⁸ Irène Melikoff, *Uyur İdik Uyardılar Alevilik Bektaşilik Araştırmaları*, Cem Yayınevi, İstanbul 1993, s.31

Rumeli bölgesine Türklerin ilk iskânı kaynaklarda Selçuklu hükümdarı II. İzzeddin Keykavus'un Bizans İmparatorluğunda olduğu sırada Sarı Saltuk'un Rumeli'ye iskânı ile gerçekleşmektedir.⁷⁹ II. İzzeddin Keykavus, Bizans hükümdarı VIII. Mihail'den Keykavus'a bağlı Anadolu Türkmenlerini getirerek beraber yaşayacakları bir bölge ayırması isteğinde bulunmuş, VIII. Mihail, bu isteğe müspet cevap verince yaklaşık kırk oba kadar bir nüfusa sahip Sarı Saltuk ve aşireti 1263 veya 1264 senelerinde Üsküdar'dan Rumeli'ye gidip Dobruca'ya yerleşmiştir.⁸⁰ Sarı Saltuk müritlerinden oldukları tahmin edilen Balkanlar'da ve Trakya'da düzensiz bir şekilde olan ve Çıtak ismiyle bilinen zümre; Balkanlar'a yerleşen ilk Türk kavmi olarak anılmakta ve Osmanlıdan önce Balkanlar'a gelen topluluk olarak adlandırılmaktadır.⁸¹ Osmanlı Devleti'nin Balkanlar'ı fethetmesinden önce Rumeli'ye geçen, hakkında günümüze dek ulaşmış rivayetleri bulunan Sarı Saltuk Bektaşilik öğretisinde çok önemli bir şahsiyettir. Aynı zamanda heteredoks dervişlerle ilgili Osmanlı beylerinin ilişkilerine dair belirsiz söylentiler yaygın olsa da bunlardan en yaygını birçok cihada katılan Sarı Saltuk Baba ile ilişkilidir.⁸²

Sarı Saltuk kroniklerde, "ermiş,mücahid-gazi, alp-eren, gazi-derviş, mübarek zat," gibi unvanlarla ismi geçen; Alevi, Sünni ve Bektaşî gruplarında değişik taraflarıyla kabul edilmiş mühim bir isim olmasına rağmen doğum ve ölüm tarihi net olarak bilinmemekte fakat ölümünün 1297 veya 1298 yılı olduğu düşünülmektedir.⁸³ Anadolu ve özellikle Balkanların Türkleşip Müslüman olmasında aktif rolü olan Sarı Saltuk, bu kimliğinin dışında daha çok hakkında anlatılan efsanelerle anılmıştır. Saltuknâme ve diğer kaynaklara göre, Sarı Saltuk'un Rumeli'den Avrupa'nın iç bölgelerine, Kırım'a, Rusya'ya, Portekiz'e, Japonya'ya oradan da Çin'e, Hindistan'a, Suriye'ye, Afrika'ya ve Arabistan'a kadar dek birçok memleketi ziyaret ettiği, bu bölgelerde belirli zamanlar kalan gezgin bir abdal olduğu rivayet edilmektedir.⁸⁴

⁷⁹ Refik Engin, "Geçmişten Günümüze Trakya ve Balkanlarda Bektaşî ve Bektaşî Sürekleri", *Gazi Üniversitesi Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi*, (55), Ankara 2010, s.372

⁸⁰ Haşim Haşim, "Arnavut Bektaşiliğinde Sarı Saltuk Kültürü", *I. Uluslararası Hacı Bektaş Veli Sempozyumu*, Hitit Üniversitesi, Ankara 2011, ss. 132-134

⁸¹ Refik Engin, a.g.m.,s.372

⁸² Reha Çamuroğlu, Tarih, *Heterodoksi ve Babailer*, Der Yayınları, İstanbul 1990, s.203

⁸³ Machiel Kiel, Sarı Saltuk, *T.D.V.İ.A.c.36*, 2009, s.147

⁸⁴ Musa Taşdelen, *Bulgaristan, Romanya ve Kırım'daki Müslüman Topluluklarda Sarı Saltuk Algısı*, Uluslararası Kalkınma İşbirliği Derneği, İstanbul 2015, s.12

Bu güne kadar yapılan Sarı Saltuk hakkında çalışmalarda kullanılan bilgilere Hacı Bektaş Veli Velâyetnâmesi, Saltuknâmeler ve Evliya Çelebi Seyahatnâmesi gibi yapıtlardan ve hâlâ gerçekleştirilen Bektaşî adetlerinden ulaşılmıştır.⁸⁵ Sarı Saltuk konusunda başvuru ilk kaynaklardan olan Satuknâme'nin yazılması II. Mehmed'in şehzadelerinden Cem Sultan zamanında gerçekleşmiştir. II. Mehmed, 1473'te Uzun Hasan üstüne savaşa giderken Şehzade Cem Sultan'ı Edirne'ye göndermiş, Cem Sultan buradan Babadağ'a geçerek buradaki Sarı Saltuk'un tekkesini ziyaret ettiği sırada müridlerden Sarı Saltuk'un hikâyelerini dinlemiş ve ardından Ebülhayr Rumi'yi Saltuknâme yazması konusunda görevlendirmiştir.⁸⁶ Ebülhayr Rumi aldığı bu görev üzerine yedi sene müddetince Rumeli ve Anadolu'yu gezerek Sarı Saltuk'un hikâyelerini derleyip Saltuknâme'yi oluşturmuştur.

Saltuknâme'de yazılanlara göre Sarı Saltuk'un gerçek ismi Şerif Hızır'dır, soyu Hz. Muhammed'e ve Hz. Ali'ye dek gitmekte olup çocukluk ve büyüme dönemi, yiğitlikleri ve mucizeleri eserde epik bir tarzla dile getirilmektedir.⁸⁷ Şerif'in yetiştirilmesini Seravil isimindeki bir lala üstlenmiş, ona az zamanda ok atmayı, ata binmeyi ve kılıç kuşanmayı öğretmiştir.⁸⁸ Dede Korkut Kitabı'nda modellerine rastladığımız isim alma-verme olayının benzeri Şerif Hızır'ın Saltuk adını alışında da görülmekte; "Saltuk" adının, mücadelede galip geldiği Alyon isimli bir hasmı tarafından verilmiş, İslam'a giren Alyon'un isminin de Saltuk tarafından İlyas olarak değiştirilmesi Saltuknâme'de dile getirilmiştir.⁸⁹ F. Babinger, Sarı Saltuk'un Oğuz-nâme'ye göre Dobruca Babadağı'nda on ya da on iki bin Türkmen'i idare ettiğini yazmıştır.⁹⁰

Hacı Bektaş Veli Velâyetnâmesi'nde anlatılan rivayetlere göre, Sarı Saltuk ve Hacı Bektaş'ın aynı çağda yaşadığı görülmektedir. İkisi arasındaki ilişki menkıbelere

⁸⁵ Belkis Temren, "Bektaşî Geleneklerinde Balkanlara ilk Geçiş: Sarı Saltuk Söylencesi" *Gazi Üniversitesi Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi*, (6), Ankara 1998, s.100

⁸⁶ Şükrü Haluk Akalın, Ebülhayr Rumi, , T.D.V.İ.A c.10, s.360

⁸⁷ Şükrü Haluk Akalın, a.g.m., s.360

⁸⁸ Şükrü Haluk Akalın, "Balkanlarda İslam'ın ve Türklüğün Yayılmasında Bir Öncü: Sarı Saltuk" *Balkanlarda İslam Miadı Dolmayan Umut*, Muhammet Savaş Kafkasyalı (Edt.), TİKA, Ankara 2016, s.57

⁸⁹ Şükrü Haluk Akalın, a.g.e., s.59

⁹⁰ Franz Babinger, Sarı Saltuk Dede, *MEB İslam Ansiklopedisi*, c.10, 1966, s.220

dayandırılarak anlatılır. Sarı Saltuk ile Hacı Bektaş Veli'nin rastlaşmaları velâyetnâmelerin başlıca öğelerinden olan simgeleştirme yolu ile şöyle ifade edilir:

“Horasan’da iken kendisine Anadolu’ya gitmesi ve Hacı Bektaş Veli’yi bulması öğütlenen Sarı Saltuk denileni yapar ve Suluca Karahöyük yöresine gelir. Birgün, Hacı Bektaş Veli çilehanededir. Çilehaneden çıkarak adına Zemzem Pınarı denilen suyun başına gelir, burada pınar boyunca koyunlarıyla yürümekte olan bir çoban görür. Arkasından “Adın nedir?” diye seslenir. Çoban, “Adım Sarı Saltuk’dur.” diye yanıt verir. Hünkâr kendisine, “Durma yürü, seni Rum’a saldı.” der. Sarı Saltuk, Pir’e “Koyunları ne yapayım?” diye sorar. Aldığı yanıt, “Koyunların sahibi gelinceye kadar buradan ayrılma ve sonra Taptık İmre’ye git. Bizden selam götür. Sana silah versin, yoldaş versin sonra Rum’a git.” şeklinde olur. Böylece, Sarı Saltuk yola çıkar ve Taptık İmre’ye ulaşır. Ona mesajı iletir. Taptık ona bir yay ve yedi ok verir. Ağaç (tahta) kılıç kuşatır. Bir de seccade verir. Ulu (büyük) Abdal ve Kiçi (küçük) Abdal’ı da beraberinde yoldaş olarak görevlendirir. Söylenceye göre, Ulu Abdal gerçekten heybetli bir yapıya sahiptir, Kiçi Abdal ise ufak tefektir. Bu yolculuğunda, Hızır da kendisine rehber olarak tayin edilir. Orada, seccadeyi suya koyar ve üzerine binerler. Seccade onları Dobruca taraflarında Kalikra (Kilgra) adlı bir kalenin yakınına götürür. Kalikra halkı bir hüznün ve tedirginlik yaşamaktadır. Buna neden, bir mağaraya giren ejderha halkı ürkütmüş ve beyleri de başlarında olmak üzere halk kaçmıştır. Sarı Saltuk yöreye gelince bu mağaraya girer. Karşısında yedi başlı bir ejder vardır. Her başına bir ok atarak onu vurur, fakat ejder kendisine saldırır, ölmemiştir. Zor durumda kalan Sarı Saltuk, Hızır’ı yardıma çağırır. Bu sırada Hızır, Hacı Bektaş ile muhabbet eder. Gelir, ejderi haklaması için gerekli olan bilgiyi verir: “Kılıcınla başını kes.” Bunun üzerine Sarı Saltuk belindeki tahta kılıcı anımsar ve kılıcıyla ejderin yedi başını da keser. Böylece ejdere galib gelir. Hızır’a döner ve tahta kılıcı unuttuğunu, aksi takdirde kendisini rahatsız etmeyeceğini söyleyerek özür diler, teşekkür eder. Sonunda kalenin beyi ve halk geri çağırılır. Durumu gören halk Sarı Saltuk’a iman ederek saygı gösterirler.”⁹¹

Sarı Saltuk hakkında bigi alınan kaynaklardan biri olan İbn Battuta Seyahatnâmesi’nde İbn Battuta, Hicri 732 (M.1331-32) senesinde Bizans’a giderken ve dönerken uğradığı Baba Saltuk kazasında Sarı Saltuk hakkında dinlediği menkıbevi hikâyelerden bahseder.⁹²

Sarı Saltuk ile ilgili malumat veren en eski bir başka literatür ise; Yusuf b. İsmail en-Nebhani'nin Kemaleddin Muhammad Serrac er-Rifai'nin daha önceden yazılmış olan Tüffahu'lervah isimli çalışmasını referans gösterdiği Cami'u Keramati'l-Evliya adlı eseridir. Yazar, Sarı Saltuk'tan eserinde büyük bir hürmetle bahsetmekte, "Saltık et-Türki" başlığı altında ona ayırdığı bölümde hayranlıkla menkıbelerini anlatmaktadır.⁹³

⁹¹ Belkıs Temren Belkıs, “Bektaşî Geleneklerinde Balkanlara ilk Geciş: Sarı Saltuk Söylencesi ” ss.100-101

⁹² Machiel Kiel, Sarı Saltuk, s.147

⁹³ Ahmet Yaşar Ocak, *Sarı Saltuk: Popüler İslam'ın Balkanlar'daki Destanî Öncüsü*, s.7

Muhammed Serrac'ın verdiği bilgilere göre Sarı Saltuk, önceki ismi İsakça olan Dobruca'da yaşam sürmüş ve Hicri 697'de (M.1297-98) öldüğünde dönem dönem inzivaya çekildiği dağın etrafına defnedilmiştir.⁹⁴ Sarı Saltuk Dede, ölümünün ardından cesedi için yedi tabut hazırlanmasını ve bu yedi tabutun uzaklarda olan yedi kâfir memleketine gönderilmesini vasiyet ederek, mezarı ziyaret eden Müslümanların hakiki mezarını bilmeyecekleri bundan dolayı yedi kâfirin memleketinin her birine gitmek zorunda kalacaklarını düşünmüştür.⁹⁵ Sarı Saltuk bu ziyaretlerin neticesinde bu coğrafyaların İslam dini ile tanışacağını, gelen ziyaretçilerle bu dinin buralarda kalıcı olabileceğini düşünmüş olmalıdır.

XVII. yüzyılda Sarı Saltuk'u anlatan bir diğer seyahatnâme, Evliya Çelebi Seyahatnâmesi'dir. Balkanlar'daki artık Bektaşî tekkeleri halini almış olan eski Sarı Saltuk zâviyelerinden derlediği uzun ve ilginç menkıbeleri Evliya Çelebi eserine kaydetmiştir.⁹⁶ Seyahatnâme'de Sarı Saltuk'un asıl adının Muhammed Buhari olduğunu, Hoca Ahmed Yesevi'nin Hacı Bektaş-ı Veli'ye yardım için Sarı Saltuk'a Horasan erenlerinden yedi yüz adam verip onu Balkanlar'a gönderdiğini ve orada İslam dinini yaymaya çalıştığını anlatır.⁹⁷ Evliya Çelebi kendi anlatımıyla Sarı Saltuk adına Rumeli'de yedi yüz Bektaşî tekkesi olduğunu⁹⁸, "tahta" kılıcıyla ejderle savaştığını⁹⁹ ve akılların alamayacağı kerametler gösterdiğini ve bu yolla Rumeli'ye İslam dinini götürdüğünü Seyahatnâmesi'ne kaydetmiştir. Tayyib Okiç, yazdığı "Sarı Saltuk'a Ait Bir Fetva" isimli makalesinde Evliya Çelebi'nin Seyahatnâmesi'ni referans göstererek Sarı Saltuk'un gittiği memleketlerde bazen Müslüman olduğunu gizlemek durumunda kaldığını belirtmiştir.¹⁰⁰ Fuad Köprülü ise Belleten'de yayımlanmış yazısında Sarı Saltuk'un gayrimüslimlerin lisanlarını ve dinlerini bir din adamı kadar bildiğini, onlara ait şehirlere ve saraylara girip onları öldürdüğünü ya da Müslüman olmalarını sağladığının altını çizmektedir.¹⁰¹ Evliya; Seyahatnâmesinde Babaeski kasabasını

⁹⁴ Machiel Kiel, Sarı Saltuk, s.148

⁹⁵ M. Tayyib Okiç, "Sarı Saltuk'a Ait Bir Fetva" *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, I (1) ,Ankara 1952, s.48

⁹⁶ Ahmet Yaşar Ocak, *Sarı Saltuk: Popüler İslam'ın Balkanlar'daki Destanı Öncüsü*, s.4

⁹⁷ Evliya Çelebi, a.g.e. , c.1, s.418

⁹⁸ Evliya Çelebi, a.g.e., c.2, s.26

⁹⁹ Evliya Çelebi, a.g.e., c.2 .s.91

¹⁰⁰ M. Tayyib Okiç, a.g.m, s.48

¹⁰¹ M. Fuad Köprülü, "Anadolu Seçukluları Tarihi'nin Yerli Kaynakları" *Belleten*. VII (27), Ankara 1943, s.432

anlatırken Sarı Saltuk'un Yanko tapınağı içinde defn olunduğunu, dörtyüz seneden beri tüm milletler için ziyaret yeri olarak kabul edildiğini, o vakitten beri kabrinin üzerindeki çerağın sönmeyişini kaydeder.¹⁰² Kendine has üslubuyla Evliya Çelebi, kabirde yaşanmış mucizeleri de anlatır. Birkaç kez Yahudilerin kıyafetlerini değiştirerek sönmeyen çerağı söndürmek istediklerini fakat buna niyet eden bir kişinin çerağı söndüreceği zaman nefesinin tutulduğunu ve son nefesini vereceği zaman ise parmak kaldırıp İslam dini ile şereflendiğini rivayet eder.¹⁰³

Sarı Saltuk'un, hakkında anlatılan tüm rivayet ve menkıbelerden başka bir bilgi olmamasına rağmen, elindeki tahta kılıcıyla bir gazi-evliya olduğunu; yaşadığı dönemde kerametleriyle halkın gözünde tarihsel bir figür olması yönüyle Sarı Saltuk'un, V. yüzyılda İrlanda'ya Hıristiyanlığı götüren Saint Patrick'le ortak yönler sergilediği gözlemlenmiştir.¹⁰⁴ Hıristiyanlık ve Müslümanlığın izlerini bünyesinde barındıran Sarı Saltuk menkıbeleri Hıristiyan ermişlerinden en fazla Nikola, Simeon, George, Eli, Naum ve Spiridion'un menkıbeleriyle karışık olduğu tespit edilmektedir.¹⁰⁵ Bu tespitin en iyi örneği ise Makedonya'da Sveti Naum Manastırı'ndaki şapelde bulunan Türkler tarafından Sarı Saltuk'un kabri olarak kabul edilen mezarın, Hıristiyanlarca Sveti Naum'a ait olduğuna inanılması ve aynı mezarı ziyaret eden iki dinin mensuplarınca hâlâ kutsal kabul edilmesidir.¹⁰⁶ Günümüzde de devam eden bu durum, erken dönem Osmanlı tarihinde sıklıkla karşımıza çıkan inançların iç içe geçtiğinin en önemli kanıtlarından biridir.

Saltuknâme'yi erken dönem kroniklerinde önemli hale getiren özelliği; XIII. ve XIV. yüzyıllarda gerçekleşmiş olan mühim olayları sadece Anadolu ekseninde anlatmayıp Balkanlar ve Kırım'ı da içine almasıdır. Saltuknâme, yalnız Selçuklular devrinin Anadolu'sunu değil Osmanlılardan önce ve sonra Rumeli'deki birçok hadiseleri aktarmakta ve Osmanlıların ilk dönemleri hakkında çok değerli bilgiler vermektedir.¹⁰⁷ Anadolu dışında bilhassa Kırım ve Kefe'deki hadiseler, Eflak'ın fethi, Dobruca'nın İslamlaşması, Tuna kıyılarında ve Edirne bölgesinde kurulan Müslüman

¹⁰² Evliya Çelebi, a.g.e., c.3, s.230

¹⁰³ Evliya Çelebi, a.g.e. c.3, s.354

¹⁰⁴ Ahmet Yaşar Ocak, *Sarı Saltuk: Popüler İslam'ın Balkanlar'daki Destanı Öncüsü*, s.5

¹⁰⁵ M. Tayyib Okiç, a.g.m, s.56

¹⁰⁶ Şükrü Haluk Akalın, a.g.e., s.67

¹⁰⁷ M. Fuad Köprülü, "Anadolu Seçukluları Tarihi'nin Yerli Kaynakları", ss.440-441

kolonilerinin faaliyetleri Saltuknâme’de destansı bir dille anlatılmaktadır.¹⁰⁸ Fuad Köprülü bu büyük eserin XIV. asır Türk fatihlerinin psikolojisini anlamak ve bu büyük hadisenin manevi etkilerini öğrenmek bakımından diğer vekayinâmelerden oldukça üst durumda olduğunu belirtmektedir.¹⁰⁹

Saltuknâmelerin tıpkı diğer menakıbnâmeler gibi içinde barındırdığı destansı anlatım sadece erken dönemde Osmanlı’ya özgü olmamakla birlikte; Bizans tarafında Ortodoks Hıristiyanlığının dini edebiyat ürünü olan “hagiografiya” larda da aynı epik anlatım görülmektedir. İslam dünyasında menakıbnâme diyebileceğimiz hagiografiya, azizlerin hayatından genellikle de mucizevi bir olayı hikâye etmekte, azizlerin ölümlerinin ardından bir takım mucizeler gösterdiklerine, hiç hata yapmadıklarına ve haklarında hiç bir şüphenin olmadığına dair bilgiler vermektedirler.¹¹⁰ Aynı dönemde gerek saltuknâmeler gerekse menakıbnâmeler ya da hagiografyalar bizlere anlatılan kerametlerle dolu hikâyelerin dışında yaşanan dönemle ilgili gerek sosyal, gerekse coğrafi bir takım bilgiler vermesi bakımından önem arz etmektedir.

Yaşamı da ölümü gibi türlü epik hikâyelere konu olan Sarı Saltuk için vefatının ardından oluşturulmuş tekkeler Babaeski’deki Eski Baba Tekkesi ile Kütahya Şeyhlü’deki Sarı Selçuk Tekkesi’dir. Sarı Saltuk gittiği memleketlerde mühim görevlerde bulunduğundan onun için makam-türbeler meydana getirilmiştir. Bu türbelerden en önemlileri; Kalliakra (Bulgaristan), Babadağı (Romanya), Blagay (Hersek), Ohri (Makedonya), Kruya (Arnavutluk), Rumelifeneri (İstanbul), Babaeski (Edirne), Bor (Niğde), Diyarbakır, Tunceli ve İznik gibi şehirlerde bulunan ziyaret yerleridir.¹¹¹

¹⁰⁸ M. Fuad Köprülü, ”Anadolu Seçukluları Tarihi’nin Yerli Kaynakları”, ss.440-441

¹⁰⁹ M. Fuad Köprülü, ”Anadolu Seçukluları Tarihi’nin Yerli Kaynakları”, ss.440-4413

¹¹⁰ Abdullah Ülker, “Uç” larda Etkileşim, Esneklik ve Pragmatizm: Osmanlı-Bizans Örneği (1277-1402), Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı, *Yüksek Lisans Tezi*, Ankara 2010, s.116

¹¹¹ Machiel Kiel, Sarı Saltuk, s.148

3.OSMANLI DEVLETİNİN KURULUŞ SÜRECİNDE ÖNEMLİ SİYASAL GELİŞMELER

3.1.OSMANLI DEVLETİ’NİN KURULUŞ SÜRECİNE DAİR İLERİ SÜRÜLEN GÖRÜŞLER

Osmanlı Devleti’nin kuruluşu, gerek devletin tarihinin XV. yüzyıldan itibaren yazılmasından ve gerekse yeterli sayıda kaynak olmamasından dolayı çok fazla sayıda menkıbelere dayandırılmaktadır. Fakat içinde masalsı anlatımları barındıran menkıbeler tamamen tarihi gerçeklikten uzak hikâyeler olmamakla birlikte bazen siyasi nedenlerden dolayı bazen de edebi imaj kaygısından dolayı içinde epik öyküler barındırmaktadır.¹¹²

Anlatılan bu menkıbeler özellikle Osmanlı Devleti’nin kuruluşundaki Osman Bey’in neredeyse ondan yüz sene sonra ortaya atılan meşhur rüyasına¹¹³ baktığımızda devletin kuruluşundaki şeyh-idareci ilişkisi, görülen rüyada işaret edilen coğrafyalar gibi unsurlar menkıbedeki tarihi gerçekliği yansıtmaktadır. Tüm bu rivayetlerden sıyrılıp devletin kuruluşunun gerçek nedenini bulmaya doğru gittiğimizde aslında çökmekte olan iki büyük imparatorluğun arasında kalan uç beyliğinin kendisine egemenlik alanı yaratmak için verdiği mücadele karşımıza çıkmaktadır.¹¹⁴ XIII. yüzyılın sonlarına kadar Anadolu, soyu Kayı boyuna dayanan ya da dayandırılan¹¹⁵ Osmanlı hanedanının tarih sahnesine çıktığı zamana dek, hemen hemen Türkleşme ve İslamlaşma sürecini tamamlamış ve bu süreçte beyliğin ortaya çıkışında XIII. yüzyıl Anadolu’sunun içinde bulunduğu siyasi, sosyal ve ekonomik ortamı önemli rol taşımıştır.¹¹⁶

Feridun Emecen, Osmanlı Beyliği’nin kuruluşundan önce gerçekleşen bu sosyal ve siyasi değişikliği şöyle anlatıyor:

¹¹² İlber Ortaylı, “Menkıbe”, *Osmanlı Devleti’nin Kuruluşu Efsaneler ve Gerçekler (Tartışma Panel Bildirileri 19 Mart 1999)*, İmge Kitabevi, Ankara 2000, s.11

¹¹³ Taner Timur, “Kurucu Efsaneler ve Devlet”, *Osmanlı Devleti’nin Kuruluşu Efsaneler ve Gerçekler (Tartışma Panel Bildirileri 19 Mart 1999)*, İmge Kitabevi, Ankara 2000, s. 32

¹¹⁴ Mehmet Ali Kılıçbay, “Menkıbe”, *Osmanlı Devleti’nin Kuruluşu Efsaneler ve Gerçekler (Tartışma Panel Bildirileri 19 Mart 1999)*, İmge Kitabevi, Ankara 2000, s. 24

¹¹⁵ Feridun Emecen, “Kayılar ve Osmanlılar: Sahte Kimlik İnşası mı?”, *Oğuzlar: Dilleri, Tarihleri Ve Kültürleri 5. Uluslararası Türkiyat Araştırmaları Sempozyumu Bildirileri*, Tufan Gündüz Mikail Cengiz (Edt.), Hacettepe Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Yayınları: Ankara 2015, ss.237-244

¹¹⁶ Feridun Emecen, “Kurulustan Küçük Kaynarca’ya”, *Osmanlı Devleti ve Medeniyeti Tarihi, I*, Ekmeleddin İhsanoğlu (Edt.), IRCICA, İstanbul 1994, s.6

“Asya'nın iç bölgelerinden daha XI. yüzyılda Selçuklu Devleti'nin teşekkülü sırasında, Türkmen gruplarının İran ve Azerbaycan'a gittikçe kuvvetlenen göçleri daha da hız kazanmıştı. Yerleşik Selçuklu devlet sistemi gereği, yarı göçebe hayat tarzı içindeki bu gruplar, iç düzende herhangi bir karışıklığa meydan vermemeleri için hudut boylarına sevk edilmiş, böylece Suriye ve Anadolu'ya yönelik fetihler daha sağlam bir temele oturtulmaya çalışılmıştı. Anadolu'nun fethini gerçekleştiren ve burayı yurt tutan Selçuklu kuvvetleri işte bu Türkmen karakteri ağır basan bir yapıya sahip bulunuyorlardı. Anadolu'da müstakil bir devlet kurmayı başaran Selçuklular, organik olarak bağlı buldukları Selçuklu Devleti gibi Asya içlerinden, İran ve Azerbaycan'dan gerek karışık siyasi ortamdan etkilenen ve gerekse yeni fethedilen veya fethedilecek topraklarda birtakım imkânlar elde etmeyi uman kalabalık Türkmen cemaatlerini Bizans sınır boylarına yerleştiriyorlardı.”¹¹⁷

XIII. yüzyılın ikinci yarısından itibaren ise orta, kuzey ve batı Anadolu'da Anadolu Selçuklu Devleti siyasi ve sosyal çözümleri ve Moğol baskısını yaşarken, yine çeşitli Türkmen kitlelerinin desteği ile birçok beylikler kuruluyordu. Bu beylikler: Sinop'ta Pervaneoğulları (1265-1322), Afyonkarahisar'da Sahip Ataoğulları (1277-1341), Balıkesir'de Danişmendli ailesi tarafından kurulan Karasioğulları (1293-1359), Kütahya'da Germiyanoğulları (1302-1429), Aydın'da Aydınoğulları (1308-1425), Manisa'da Harezmi Türkmenler tarafından kurulduğu tahmin edilen Saruhanoğulları (1313-1410), Muğla'da Menteşeoğulları (1282-1424), Eğridir ve Antalya'da Hamidoğulları (1300-1423), Beyşehir'de Eşrefoğulları (1284-1325), Denizli'de İnançoğulları (1277-1390), Kastamonu'da Candaroğulları (1309-1462), Maraş'da Dulkadiroğulları (1337-1521), Adana'da Ramazanoğulları (1353-1608), Kayseri'de Eretna veya Ertana (1343-1381) ve Sivas'ta Salur boyundan Kadı Burhanedin tarafından kurulan (1381-1398) Beylikler, Karaman ve Konya'da Avşar boyundan Karamanlı Türkmenlerinin kurduğu Karamanoğulları (1256-1483), Bayındır boyu beylerinin kurdukları Akkoyunlu ve kurucularının Yıva boyuna mensup oldukları tahmin edilen Karakoyunlu devletleridir.¹¹⁸

Anadolu Selçuklu Devleti uzun yıllar devam eden Moğol baskısı sonucunda Moğol egemenliğini tanımak zorunda kalmış ve 1243'te Moğol generali Baycu'nun komutasındaki Moğol ordusunun Köseadağ Savaşı'nda galip gelmesiyle Anadolu Selçuklu Devleti'nin fiilen hâkimiyeti sona ermişti. Moğol gücü tüm Anadolu'yu etkisi altına almış, Türkmenler de bu baskı sonucunda Batı-Anadolu'daki Bizans topraklarını

¹¹⁷ Feridun Emecen, “Kurulustan Küçük Kaynarca'ya”, s.6

¹¹⁸ İbrahim Kafesoğlu, *Selçuklu Tarihi*, MEB Yayınları, İstanbul 1972, s.137

istilaya başlamıştır. ¹¹⁹ Uç boylarına yerleşen Türkmenler, Orta Asya'dan getirdikleri geleneksel hayat tarzlarını sürdürüyor, Bizans topraklarına akınlar yapıyordu. Onların yanında çok sayıda şeyh, derviş ve babalar da bulunuyor ve söz konusu bu kişiler Türkmen boylarının manevi hayatlarında öteden beri önemli rol oynuyorlardı. ¹²⁰ Derviş ve babalar gittikleri coğrafyalarda yaşayan insanlara kendi inanç sistemlerini anlatarak, fethedilen yerlerin İslamlaşmasını ve buraların kalıcı yurt olarak kalmasını sağlıyorlardı. Aslında bu dervişler bir yandan da eski alperenlik geleneğini gaziliğe dönüştürerek, sınır boylarında birçok tekke sayesinde gazilik faaliyetler rahatça gerçekleştiriyorlardı.

121

Anadolu Selçuklu Devleti tamamen beyliklere bölünmüş ve siyasi gücünü yitirdiği sırada, Germiyanogulları ile Candarogulları arasında kalan arazi parçasındaki ufak bir beylik olan Osmanogulları Batı Anadolu tarihinde yeni görevler üstleneceği bir yapıya kavuşmaya başlıyordu. ¹²² Söğüt'ü kendisine merkez edinen Osmanlı Beyliği coğrafi olarak Bizans sınırına en yakın beylik olarak yer alıyordu. ¹²³ Osmanlı Devleti'nin kurucusu olarak bilinen Osman Bey'in babası, beyliği Söğüt'e getiren Ertuğrul Gazi idi. Ertuğrul Gazi'nin Söğüt bölgesine yaklaşık 1270'li yıllarda Ankara'nın batısındaki Karacadağ havalisinden geldiği tahmin edilmektedir. ¹²⁴ Ancak, başlangıçta sınırları küçük bir kasabadan ibaret olan bu küçük beyliğin ilk defa tarih sahnesine çıkışı ve Anadolu'ya ne zaman geldikleri konusu hâlâ bir muammadır. Bu muammanın çözülememesinin en büyük nedeni Osmanlı kroniklerinin çoğu, II. Mehmed'in hükümdarlık yaptığı dönemden sonra kaleme alınmaya başlanmış olmasıdır. ¹²⁵

Osmanlı Devleti'nin kuruluşu üzerine yazılmış olan kaynakların ilki olan ve ilk Osmanlılar hakkında bilgi veren ve 1422 yılında Âşıkpaşazâde tarafından kendi tarihine alınan Yahşi Fakih Menakıbnâmesi'dir. ¹²⁶ Bu menakıbnâmede yer alan, Osman Bey'in

¹¹⁹ Halil İncılık, *Devlet-i Aliyye Osmanlı Devleti Üzerine Araştırmalar I*. İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul 2015, s.5

¹²⁰ Emecen Feridun, "Kurulustan Küçük Kaynarca'ya", s.6

¹²¹ Emecen Feridun, "Kurulustan Küçük Kaynarca'ya", s.6

¹²² Emecen Feridun, "Kurulustan Küçük Kaynarca'ya", s.7

¹²³ Haşim Şahin, a.g.t. s.76

¹²⁴ İsmail Hakkı Uzununçarşılı, *Osmanlı Tarihi I*, TTK, Ankara 2016, s.101

¹²⁵ Haşim Şahin, a.g.t. s.76

¹²⁶ Erhan Afyoncu, *Tanzimat Öncesi Osmanlı Tarihi Araştırma Rehberi*, Yeditepe Yayınevi, İstanbul 2012, s.3

babası Ertuğrul Bey ile Selçuklu hükümdarı Alâeddin'in aynı kökten geldiği ve Ertuğrul Gazi'nin Selçuklu Sultanının hizmetinde bulunduğu yazılması, Osmanlı Devleti'nin meşruiyet iddiasından kaynaklanmış olabilir.¹²⁷ Yine Âşıkpaşazâde Osman Bey'in dedelerinin Anadolu'ya doğudan gelerek Erzincan civarında altı yıl yaşadıklarını, Selçuklu hükümdarı Alâeddin Keykûbâd'ı Celâleddin Harzemşah ile yaptığı Yassıçemen Savaşı'nda desteklediklerini ve savaşın kazanılmasında kilit rol oynadıklarını yazar.¹²⁸ Kroniklerde, Selçuklu hükümdarının bu yardımın mükâfatı olarak Ertuğrul Gazi'ye Karacahisar ile Söğüt ve Domaniç yaylalarının verilmesi anlatılarak Ertuğrul'un üç oğlunun olduğu, bunların adlarının Saruyatı (Savcı), Gündüz ve Osman olduğu belirtilir.¹²⁹ Ertuğrul Gazi'nin doksan yaşını geçtiği sırada ölümünün ardından beyliğin başına Osman Gazi geçer.¹³⁰

Osmanlı Devletinin kuruluşuyla ilgili bilgi veren kaynakların geç yazılması ve eldeki birinci el kaynakların çoğunun menkıbelerle dolu olması devletin kuruluşuyla ilgili çalışma yapan tarihçiler açısından hep sorun olarak karşılanmıştır. Aslında on üçüncü yüzyılın sonlarında Anadolu'nun batı sınır bölgelerinde ortaya çıkan ve birkaç nesil sonra, Osmanlı hanedanının yönetimi altında merkezileşmiş ve emperyal bir devlete dönüşen, Osman adında birinin önderliğindeki siyasi teşebbüsün büyüleyici gelişiminin ardında yatan sebepleri ve belli başlı etkenleri tanımlamak üzere, yirminci yüzyıla kadar hiçbir girişimde bulunulmamıştır.¹³¹ 1916'da yayımlanan kitabıyla Herbert A. Gibbons Osmanlı kuvvetinin oluşması hakkında münazara başlatmış ve bu münazara Fuat Köprülü ve Paul Wittek' in 1930'larda iki tesirli eserleri yayımlanana kadar devam etmiştir.¹³²

1916 yılında İstanbul'a gazeteci olarak gelen Gibbons "Osmanlı İmparatorluğu'nun Kuruluşu" isimli bir çalışma hazırlamıştır. Gibbons'un kitabında üzerinde durduğu en temel soru, "XIII. asırda Söğüt'e gelen bu beylikten Osmanlı diye bir devletin çıkmasını

¹²⁷ Emecen Feridun, *İlk Osmanlılar ve Batı Anadolu Beylikler Dünyası*, Kitabevi, İstanbul 2010, s.3

¹²⁸ Haşim Şahin, a.g.t. s.76

¹²⁹ Necdet Öztürk, *Anonim Osmanlı Kroniği*, Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı, İstanbul 2000, s.10

¹³⁰ İsmail Hakkı Uzunçarşılı, *Osmanlı Tarihi I*, TTK, Ankara 2016, s.103

¹³¹ Cemal Kafadar, *İki Cihan Aresinde*, Birleşik Yayınevi, Ankara 2010, s.11

¹³² Cemal Kafadar, a.g.e., s.12

sağlayan şartlar nelerdir?” sorusudur.¹³³ Gibbons, Osmanlıların fetihlerinin kesinlikle yağma olarak görülemeyeceğini Osmanlıların başından beri kendi güçleri sayesinde neleri elde edebileceklerini bilen devlet kurucuları olduğunu belirtmiştir.¹³⁴ Çalışmasında küçük bir beyliğin imparatorluğa nasıl dönüştüğü sorusuna cevap arayan yazarın, Söğüt’e gelenlerle ilgili olarak “Türkler” ifadesini kullanmış bu Türklerle ilgili olarak pasif, talihsiz hatta “pagan” gibi nitelermelerde bulunmuş, bu “pagan” kültürün medeniyetle karşılaşmasından ise “Türk” diye yeni bir ırk doğduğunu iddia etmiştir.¹³⁵ Yazar “ihtida” kavramını kullanarak, Türklerin 1290’da paganken Müslüman olduğunu, inançta Müslüman ancak uygulamalarda (yönetim, diplomasi gibi) Avrupa’yı örnek aldıklarını iddia etmektedir.¹³⁶ Hatta Osman’ın başlangıçta müşrik olduğunu devleti kuran Osman’ın İslam’ı seçmesinin ardından Türk ve Rum unsurlardan oluşan karma bir toplumun olduğunu savunarak asıl devleti büyüten ve geliştirenin bu Rum unsurları olduğuna dikkat çeker.¹³⁷ Gibbons, Anadolu’ya hâkim olan Bizans’ın içinde bulunduğu kaotik durumda olmasının, yöneticilerinin ehliyetsiz oluşunun Osmanlı Devleti’nin büyümesi için büyük bir şans olduğunu belirtir.

Bu tezin tam karşısında ise Fuat Köprülü’nün 1937’de Fransızca, 1959’da ise Türkçe olarak yayımladığı, “Osmanlı İmparatorluğu’nun Kuruluşu” isimli çalışması yer alır. Köprülü’nün çalışmasındaki en temel vurgu, Türklerin Gibbons’un iddia ettiği gibi bir “türedi” olmayıp, Anadolu’da önceden beri var olduğudur.¹³⁸ Eserini iki bölümde inceleyen Köprülü, ilk olarak Gibbons’un tezi ve bunun tenkidi üzerinde durur, ikinci bölümde ise kendi tezini ortaya koyar. Ona göre Osmanlı Devleti’nin kuruluşunu tek bir olaya indirgemek mümkün değildir. Köprülü’nün tezinde birden fazla unsurun etkili olduğu bu etkilerin hiçbirinin birbirinden önemsiz olmadığı vurgulanır. Beyliğin kurulduğu coğrafya, Bizans’ın içinde bulunduğu durum, beyliğin kuruluşundaki dini akımlar hepsi Osmanlı Beyliği’ni imparatorluk yolunda emin adımlarla ilerlemesini

¹³³ Friederich Giese, “Osmanlı İmparatorluğu’nun Kuruluşu Meselesi”, *Söğüt’ten İstanbul’a*, Oktay Özel- Mehmet Öz (Der.) İmge Kitabevi, İstanbul 2015, s.149

¹³⁴ Friederich Giese,, “Osmanlı İmparatorluğu’nun Kuruluşu Meselesi”, s.149

¹³⁵ Yunus Uğur - İhsanFazlıoğlu, *Tarih Okumaları: Osmanlı Kuruluş Tartışmaları*, Bilim Sanat Vakfı, İstanbul 2005, s.8

¹³⁶ Yunus Uğur - İhsanFazlıoğlu, *Tarih Okumaları: Osmanlı Kuruluş Tartışmaları*, Bilim Sanat Vakfı, İstanbul 2005, s.8

¹³⁷ Friederich Giese, “Osmanlı İmparatorluğu’nun Kuruluşu Meselesi”, s.152

¹³⁸ Yunus Uğur - İhsanFazlıoğlu, *Tarih Okumaları: Osmanlı Kuruluş Tartışmaları*, Bilim Sanat Vakfı, İstanbul 2005, s.9

sağlar.¹³⁹ Osmanlı Devleti'ni anlayabilmek için, Maveraâunnehir'den başlayarak Büyük Selçuklu-Anadolu Selçuklu çizgisinin analiz edilmesi gerektiğini savunur.¹⁴⁰ Bu süreçte Selçuklu Devleti'ni etkileyen iç isyanlar, Moğol baskısı, yaşanan göçler, idarecilerin siyasi ehliyetten uzak olması ve Orta Asya'dan Anadolu topraklarına gelen dini akımlar ve inanışlar Osmanlı Beyliği'ne büyük bir temel oluşturur.

Osmanlı Devletinin kuruluşu üzerine çalışmalar yapmış olan Paul Wittek ise devletin dört yüz çadırdan imparatorluğa giden süreçte gazâ teorisinin ön planda olduğunu söyler.¹⁴¹ Kitabına ilk olarak Gibbons'ın ortaya atmış olduğu tezi ele alarak başlayan yazara göre; bir oryantalist olmayan Gibbons'un, oryantalizmin geldiği noktayı göz ardı ederek tezini oluşturmuş olmasından dolayı tarihi gerçekleri yakalayamadığını iddia etmektedir.¹⁴² Köprülü'yü ise, XII. ve XIV. yüzyılları anlattığı ve Osmanlı'nın imparatorluk olduğu kısmı, yani XV. yüzyılı atladığı noktasında eleştirir; ona göre, kuruluşa dair en büyük katkı bu yüzyıllarda gerçekleşmiştir.¹⁴³

Paul Wittek'in 1930'larda ve kısmen Köprülü'ye cevaben formüle ettiği kuramında ve bu kuramın kitap haline gelmiş olan "Osmanlı İmparatorluğunun Doğuşu" isimli çalışmasında erken dönemde karşılıklı etkileşimler sonucunda ihtidaların olduğuna ve Hıristiyan-Müslüman işbirliğine işaret ederek Türk-Müslüman kültüründeki sürekliliklerin altını çizse de, etnik köken sorunu üzerinde fazlaca durmamıştır. Ona göre, erken dönem Osmanlı fatihleri enerjisini, İslam adına yapılan bir kutsal savaşın ideolojisi olan "gaza"dan alıyordu.¹⁴⁴ Wittek'in ısrarla savunduğu gaza teorisine en iyi örnekse 1337 yılında Bursa'daki cami kitabesinde Orhan Bey'in sadece *Sultanu'l-guzat*(*Gaziler* Sultanı) unvanını kullanmasıdır.¹⁴⁵ Gazânın ve gaziliğin önemini ise Halil İnalçık Osmanlılar isimli çalışmasında şu cümlelerle anlatıyor:

¹³⁹ Fuad Köprülü, *Osmanlı İmparatorluğu'nun Kuruluşu*, Alfa Yayınları, İstanbul 2015, ss.76-88

¹⁴⁰ Yunus Uğur - İhsanFazlıoğlu, *Tarih Okumaları: Osmanlı Kuruluş Tartışmaları*, Bilim Sanat Vakfı, İstanbul 2005, s.9

¹⁴¹ Paul Wittek, *Osmanlı İmparatorluğu'nun Doğuşu*, Pencere Yayınları, İstanbul 2000, s.61

¹⁴² Fatih Bayram- Bülent Arı, *Tarih Okumaları: Osmanlı Kuruluş Tartışmaları*, Bilim Sanat Vakfı, İstanbul 2005, s.13

¹⁴³ Fatih Bayram- Bülent Arı, *Tarih Okumaları: Osmanlı Kuruluş Tartışmaları*, Bilim Sanat Vakfı, İstanbul 2005, s.13

¹⁴⁴ Wittek Paul,a.g.e., s.61

¹⁴⁵ Halil İnalçık, *Osmanlılar*, Timaş Yayınları, İstanbul 2010, s.97

“Osman’ın hanlığa hak kazanması onun gazâ başarısına, kılıç hakkına dayandırılmaktadır ki, rivayet bu noktada İslami bir ilkeye dönmekle çelişkiye düşmüştür. Osman, gazâ başarısıyla ancak Gazi sıfatı kazanabilirdi. Paylaşılan bir değerler ve inançlar sistemi, tutkunluk ve atılım gücü ile bir araya gelmiş savaşçılar sağlarken, hâkimiyetleri altına aldıkları topraklar, İslami kültürel merkezlerden gelen bürokratlar ve âlimlerin idari deneyimlerine göre düzenleniyordu. Gazilerin heterodoks uç kültürüne mensup olmaları yüzünden bu iki unsur arasında biraz gerilim vardı; zamanla Osmanlıların istikrarlı bir yönetim kurmasıyla ortodoksi duruma egemen oldu.”¹⁴⁶

3.2. OSMANLI BEYLİĞİNİN KURULUŞU

3.2.1 Osman Bey

Ertuğrul Gazi’nin, doksan üç yaşında vefat etmesinin ardından¹⁴⁷ boy meclisinin kararıyla yerine oğlu Osman seçilmiştir. Kronik yazarları, Alâeddin Keykubad’ın Osman Gazi’ye tuğ, davul, kılıç, kaftan gibi hâkimiyet alametleri göndermek suretiyle beyliğini onayladığını ifade ederler.¹⁴⁸ Osman Bey beyliğindeki tüm rakiplerini alt ederek, babasından devir aldığı boyun başına geçmiştir.

Osmanlı İmparatorluğu’nun kurucusu Osman Bey Osmanlılar için efsanevi; aynı zamanda da kutsal bir liderdir. Aslında Romalılar için Romulus neyse, Osmanlılar için de Osman odur.¹⁴⁹ İkisinin ortak özelliği ise hakkında çok fazlaca bilgiye sahip olunmamakla birlikte dünya tarihini şekillendiren büyük imparatorlukları kurmaları olmuştur. Osman Bey’in efsanevi kişiliği anonim kroniklerde farklı şekillerde anlatılan ünlü rüyasına dayanır. Âşıkpaşazâde o rüyayı şöyle nakl eder:

“Osman Gazi niyazda bulundu ve bir lahza ağladı. Uyku bastırınca yatıp uyudu. Kendilerinin aralarında bir sevgili şeyhin bulunduğunu gördü. Onun pek çok kerameti görülmüştü ve bütün halk ona candan gönülden bağlı idiler. O dervişi, ancak bu, içinde saklıydı. Dünyalığı, malı, davarı pek çok idi. Dervişlere mahsus çerağ ve âlem sahibiydi. Hiçbir zaman konuğu eksik olmaz, gelenden gidenen evi boş kalmazdı. Osman Gazi de bu yüce insana zaman zaman gelir misafir olurdu. Osman Gazi uyuyunca düşünde bu yüce kişinin koynundan bir ayın doğarak geldiğini ve kendi koynuna girdiğini gördü. Bu ay Osman Gazi’nin koynuna girdiği anda göbeğinden bir ağaç biter, gölgesi bütün âlemi kaplar ve gölgesinin altında dağlar meydana gelir ve bu dağların dibinden sular çıkar. Bu çıkan sulardan kimileri içer, kimileri de bahçeler sular ve çeşmeler akıtır. Sonra uykudan uyandı,

¹⁴⁶ Halil İnalçık, *Osmanlılar*, s.97

¹⁴⁷ Mehmed Neşri, *Kitâb-ı Cihan-Nümâ I*, Faik Reşit Unat- Mehmed A. Köymen (Yay.Haz.), TTK Ankara 1995, s.79

¹⁴⁸ Haşim Şahin, a.g.t., s.78

¹⁴⁹ Cemal Kafadar, a.g.e., s.1

*gelip Şeyh'e haber verdi. Şeyh, "Oğul Osman Gazi, sana müjdeler olsun, yüce Tanrı sana ve nesline padişahlık verdi, kutlu olsun. Ayrıca benim kızım Mal hun, senin eşin olacak." dedi ve o anda nikâhlayıp kızını Osman Gazi'ye verdi."*¹⁵⁰

Osmanlı kroniklerinin tamamında görülen ve farklı şekillerde anlatılan rüyanın tabirini yapan kişiyi kimi kaynaklar Şeyh Ede Balı olarak gösterirken kimi kaynaklar da şeyhin müridi Kumral Abdal olarak bilinen dervişi işaret etmektedir. Osmanlı Devleti'nin doğuşuyla ilgili menakıbnâmelerde ismi geçen ve Anadolu erenlerinden biri olarak bilinen Kumral Abdal, Âşıkpaşazâde'nin tarihinde "Derviş Turud oğlu" olarak anılmaktadır.¹⁵¹ Osman Bey'in devletin kuruluşuyla ilgili gördüğü rüyanın tabirini yapması ve Şeyh Ede Balı'nın müridi olarak kroniklerde yer alması bakımından önemli bir kişiliktir. Kumral Abdal Yenişehir havalisinde yaşayan, dönem dönem dervişleri ile akın yapan iyi bir kimse iken; bir gün Hz. Hızır ya da Allah dostlarından birisi Kumral Abdal'a rastlayarak ona, Osman Bey'in huzuruna çıkmasını ve Allah'ın ona kıyamete kadar sürecek kutlu bir devlet hediye ettiğini muştulamasını buyurur.¹⁵² Âşıkpaşazâde tarihinde adına Derviş Turud oğlu dediği Abdal Kumral'ın rüya tabirinin karşılığında Osman Gazi'den bir köy istediğini, Osman Gazi'nin de bunu kabul ettiğini ve dervişin bu köyün kendilerine verildiğinin nişanı olarak bir mektup verilmesini istediğini yazar.¹⁵³ Fakat Osman Bey'in okuması yazması olmadığı için atasından dedesinden kalan "kılıç"ı ve "maşrapa"yı nişan olarak verir. Âşıkpaşazâde "şimdiki hinde o kılıç o dervişün nesli elindedür. Osman Gazi padişahun neslinden o kılıcı kim gördüler dervişlere ihsan etdiler ve o kılıcın eski kınını tekrar yenilediler." diyerek Kumral Abdal'a verilen önemi anlatır.¹⁵⁴ Tekkesi ve zâviyesi Osman Gazi tarafından yaptırılan Kumral Abdal'ın ziyaret yeri Bilecik ili, Bozüyük ilçesi Yediler Mahallesi'nde olup tekke Yediler Türbesi olarak da bilinmektedir.¹⁵⁵

Osman Gazi anonim tarihlerden ve hakkında yazılmış diğer kroniklerden anlaşıldığı üzere beyliğin başındaki mutlak liderdir. Neşri'den öğrendiklerimize göre ise Osman

¹⁵⁰ Âşık Paşazade, *Osmanoğulları'nın Tarihi*, Kemal Yavuz- M. A. Yekta Saraç (Yay. Haz.), Koç Kültür, İstanbul 2003, ss.57-58,

¹⁵¹ Âşıkpaşazâde, *Âşıkpaşazâde Tarihi*, s.12

¹⁵² Hasan Basri Karadeniz Türklerde "Kut" Kavramı ve Osmanlılar'ın Kutsiyet Elde Etme. Çabaları. *Akademik Bakış Uluslararası Hakemli Sosyal Bilimler E-Dergisi*, Eylül 2005, 7. s.2

<http://www.akademikbakis.org/eskisite/pdfs/7/kutahya.pdf>

¹⁵³ Âşık Paşazade, *Osmanoğulları'nın Tarihi*, s.58

¹⁵⁴ Âşıkpaşazâde, *Âşıkpaşazâde Tarihi*, ss.12-13

¹⁵⁵ Yaşar Kalafat, "Diyanet İşleri Başkanlığı Arşivine Göre Horasan Erenleri Olarak Bilinen Anadolu Yatırları I" *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 40 (1), Ankara 1999, s.514

Bey, iyi bir avcı başı; kadın, arkadaşlık, içki ve kavga gibi konularda tam bir “delikanlı”, amcası Dündar’ı serdarlık sevdası olduğu için öldürecek kadar gözü kara bir liderdir.¹⁵⁶ Osman Gazi gerçek şöhretini bu şahsi kabiliyetlerinin yanı sıra sahiplenmiş olduğu gaza siyasetine de borçludur. Sahiplendiği bu politika sebebiyle etrafına çok sayıda derviş gazi, abdal ve ahi toplamıştı. Osman Bey’in Bizans bölgesine gaza akınları yapıp ününü her yere dağıtarak bağımsız bir beylik dönemine adım atması, devletin Osman Gazi’nin ismiyle bilinmesinin sebebi olmalıdır.¹⁵⁷

Etrafında bulunan daha güçlü Türk beylikleri olmasına rağmen Osman Bey’in başında olduğu beyliğin tarih sahnesinde öne çıkmasının en önemli nedenleri arasında beyliğin yer aldığı coğrafi konum gelmektedir. Bizans İmparatorluğu’nun içinde bulunduğu kaotik durum, uğraşmak zorunda olduğu isyanlar ve etrafını çevreleyen güçlü Türk akıncıların olması Osman Bey’in beyliği için büyük bir avantaj olmuştur. Diğer beyliklerdeki idareciler bu şartları kendi lehlerine çevirmekte Osman Bey kadar mahir olamamışlardır. Başlangıçta Osman Bey’in beyliğinin uçta önemsiz küçük bir beylik olarak görülmesine rağmen zaman diğer Türk beylikleriyle ihtilafa düştüğü zamanlar olmuştur. Âşıkpaşazâde Osman Gazi ve Germiyanoglu arasındaki ihtilafı şöyle anlatıyor: “ Osman Gazi başa geçince komşu kâfirlerle çok iyi geçindi, ancak Germiyanoglu'yla düşmanlığa başladı. Zaten buradaki kâfirler Germiyanoglu'ndan incinirlerdi.”¹⁵⁸ Yine aynı kaynakta:

“Osman Gazi Eskişehir'in Hamam semtinde pazar kurdurdu. Etraftan kâfirler bile gelip buradan işlerini görüp ihtiyaçlarını giderirlerdi. Zaman zaman bu pazara Germiyan halkı da gelirdi. Bir gün Bilecik' ten pazarcı kâfirler de gelmişler. Bilecik'te kâfirler iyi bardak yapıp işlerler ve yükleyip pazara satmaya gelirlermiş. Germiyanlının birisi bir bardak almış ve karşılığında bir şey vermemiş. Bunun üzerine kâfirler gelip Osman Gazi'ye şikâyet etmişler. Osman Gazi de o bardağı alan kişiyi getirmiş, cezalandırmış ve kâfirin hakkını alıvermiş. Bilecik kâfirlerini incitmelerini şiddetle yasaklamış. O, bunlara adaletle muamele edip durumu çok ileri götürdüğünden, Bilecik kâfirlerinin hanımları bile Eskişehir pazarına gelirler, alışverişte bulunurlar ve maksatlarını güvenlik içinde görüp giderlerdi. Bilecik kâfirleri de Osman Gazi'ye aşırı derecede güvenir ve "Bu Türk bizimle iyi doğruluk ediyor." derlerdi.”¹⁵⁹

¹⁵⁶ Sencer Divitçioğlu, *Osmanlı Beyliği'nin Kuruluşu*, Alfa Yayınları, İstanbul 2015, ss.53-56

¹⁵⁷ Haşim Şahin, a.g.t., s.79

¹⁵⁸ Âşık Paşazade, *Osmanoğulları'nın Tarihi*, s.55

¹⁵⁹ Âşık Paşazade, *Osmanoğulları'nın Tarihi*, s.64

Bu durum o bölgede yaşayan Hristiyanların Osmanlı ilerleyişini desteklemesine yol açmış ve idareleri altında oldukları devletten daha adil bir düzende yaşamayı tercih etmelerine sebebiyet vermiştir. Aynı zamanda; 1204 yılındaki IV. Haçlı Seferi'nden 1453'te İstanbul'un fethine dek geçen sürede Hristiyan dünyasını oluşturan Ortodoks Bizanslılar ve Katolik Latinler arasındaki ilişkinin gerilimli bir halde olması ve gerek Katolik gerekse Ortodoks idarenin vergi uygulamalarında ve toprak dağıtımında gösterdiği adaletsiz tutum fetihleri kolaylaştırmıştır.¹⁶⁰

Osman Gazi'nin idaresi altında yaşayan farklı etnik ve dinsel gruptan insanlara gösterdiği yaklaşımı ve uçta yaşayan insanların merkezden uzakta yaşayanlara göre ortak değerler oluşturması, devletin imparatorluğa giden sürecinde mihenk taşı olmuştur. Uç bölgesinin dini, etnik, ekonomik, dilsel, politik ve mekânsal boyutları düşünüldüğünde farklı topluluklar arasında yer alan kültürel etkileşimin olmasının nedeni ise farklı sebeplerle aynı bölgeye gelen insanların aynı mekânı paylaşıp, aynı iklim ve siyasi koşullar ile mücadele etmeleridir.¹⁶¹

Osman'ın üssünün yakınındaki bir Hristiyan köyünün idarecisi olan Köse Mihâl Sakarya Nehri'nin kenarında bulunan Harmankaya tekfuru idi. Osman Bey Mihâl'i tekfur iken esir almış Mihâl din değiştirdikten sonra da Osman Beyin beyliğine katılmıştı.¹⁶² Köse Mihâl'in Müslüman olması, Osman Bey ve devleti açısından çok önemli bir olaydır. Yöredeki Bizans tekfurlarının zaaflarını iyi bilen Köse Mihâl, savaşlarda Osman Gazi'ye yardım etmiş, kısa sürede Osmaneli, Mekece, Geyve Akhisarı, Geyve kaleleri ele geçirilmiştir.¹⁶³ Yine Osman Gazi'nin etrafında olan ona destek veren savaşçılardan Samsa Çavuş ve kardeşi Sülemiş, beyliğin başarılı seferlerinde etkili olmuş bu ikisinin Ertuğrul Beyle beraber Bitinya'ya geldiği rivayet edilerek, Uygur ve Budist oldukları düşünülmektedir.¹⁶⁴ Osman Bey devrin heterodoksi akımına uyararak senkretik bir beylik oluşturmuş, böylece farklı inanıştaki kişileri tek bir beylik altında toplayarak beyliğin devletleşmesini sağlamıştır. Osman Bey'in erken dönemde kurduğu ittifakın kilit karakterlerinden biri olan Ede Balı, gerçekten de, Baba

¹⁶⁰ Melek Delilbaşı, "Osmanlı - Bizans İlişkileri, " ", Türkler Ansiklopedisi, c.9, 2002, s.227

¹⁶¹ Abdullah Ülker, a.g.t. s.64

¹⁶² Halil İnalçık, Devleti Alye 1, s.33

¹⁶³ Haşim Şahin, a.g.t., s.80

¹⁶⁴ Sencer Divitçioğlu, a.g.e., s.42

İlyas'ın torunlarından birinin müridi olarak ismen zikredilir.¹⁶⁵ Ede Balı'nın kızıyla gerçekleştirmiş olduğu evlilik Osman Gazi'ye büyük bir avantaj sağlamıştı. Kumral Abdal gibi dervişlere topraklar vakfetmesi, Dursun Fakih'in devletin kuruluş aşamasında fihhi unsuru sembolize etmesi devletin dini altyapısına verdiği önemi ortaya koyuyordu.¹⁶⁶

Günümüze kadar yapılmış araştırmalar ve eldeki kaynaklar neticesinde Osman Bey'in Horasan Erenleri diye isimlendirilen sufi dervişlerin, şeyhlerin, dedelerin, babaların ve Ahilerin oluşturduğu bir cemiyete mensup olduğunu göstermektedir.¹⁶⁷ Osman Bey'in ölümünün ardından bıraktığı kişisel varlık da bağlı bulunduğu düşünce yapısını anlamamıza yardımcı olmaktadır. Bir tuzluk, bir kaşıklık, Denizli dokumasından yapılmış sarıklık bez, atı için zırh takımı, bir çift çizme, Alaşehir bezinden kırmızı renkli sancaklar, bir sade kılıç, bir okluk, bir mızrak, birkaç at, misafirlerine ikram için beslediği üç sürü koyun, iri taneli tespah ile Karacahisar'ın fethinden sonra Selçuklu sultanı tarafından gönderildiği ileri sürülen bir davul terekesinde bulunanlardır.¹⁶⁸ Şahsi eşyalarının arasında altın, gümüş gibi değerli başka bir nesneye rastlanmaması Osman Bey'in mensubu olduğu düşünce dünyası ile yakından ilgilidir. Yine kronikler onun fakiri ve yetimi yedirip giydirmeyi çok sevdiğini, onlar için mükemmel sofralar kurdurduğundan bahsetmektedir.¹⁶⁹

Hammer, Osman Gazi'nin terekesinden çıkan, bir ucu doğuyu diğer ucu batıyı tehdit eden, sırtı parlak olan bu kılıcın Selçuklu sultanının yolladığı hediyeler arasında olduğunu Zülfikâr şeklinin sonraki devirlerde, Osmanlı paşalarının mühürlerinde de kullanıldığını belirtir.¹⁷⁰ Kılıcın iki uçlu olması Türkmen geleneğindeki kılıçlara örnektir.

Kroniklere göre Osman Gazi'nin giyim kuşamından onun Türkmen geleneklerine sadık kalan bir lider vasfı taşıdığını söyleyebiliriz. Osman Bey'den bahseden Venedik-Ceneviz kaynaklarında Osman Bey "Kızılbörk Othman" (Kızılbaş Osman) diye

¹⁶⁵ Cemal Kafadar, a.g.e., s.116

¹⁶⁶ Haşim Şahin, a.g.t., s.81

¹⁶⁷ Nihat Çetinkaya, *Kızılbaş Türkler*, Toplumsal Dönüşüm Yayınları, İstanbul 2003, s.307

¹⁶⁸ Tayyib Göbilgin, Osman I, *MEB İslam Ansiklopedisi*, c.9, 1964, s.442

¹⁶⁹ Müneccimbaşı Ahmed b. Lütfullah, *Camiü'd-Düvel Osmanlı Tarihi (1299-1481)*, Ahmet Ağırakça (Yay. Haz.), İnsan Yayınları, İstanbul 1995, s.78,

¹⁷⁰ Joseph Von Hammer, *Büyük Osmanlı Tarihi*, c.1 Üçdal Neşriyat İstanbul 1993, s.108

anılmaktadır.¹⁷¹ Osmanlı tarihçisi Münecimbaşı da Osman Bey'in başlık olarak kırmızı dokuma çuhadan yapılan, Çağatay tarzında Horasan tacı giydiğini kaydetmektedir.¹⁷² İslam öncesi devirlerden beri başlarına giydikleri başlıkta kırmızı renk kullandıkları, "Kızılbaş" adının da, Oğuz Türklerinin bu geleneksel başlığına dayandığı savı oldukça yaygındır.¹⁷³

3.2.2. Kuruluşu Etkileyen Zümreler

Âşıkpaşazâde, Osmanlı Beyliği'nin kuruluş aşamasında dört büyük ve etkili grubu " Ve hem dahi bu Rum'da dört tayife vardır kim anılır müsafirler ve seyyahlar arasında. Biri Gâziyân-ı Rum ve biri Ahiyân-ı Rum ve biri Abdalân -ı Rum ve biri Bâciyân -ı Rum »¹⁷⁴ sözleriyle ifade etmektedir. Rum Gazileri, gazâ uğruna kâfirle savaşanlar, Rum ahileri zanaatı örgütleyen aynı zamanda yaşadıkları kentin asayişini sağlayan esnaf birlikleri, Rum abdalları ve Rum bacıları heteredoks inançlar çerçevesinde kendilerini Tanrı'ya adanmış baba, derviş, şeyh, fakı ve bacı diye adlandırılan din adamlarıyla onların erkek ya da kadın müritleridir.¹⁷⁵ Osman Gazi ise, ilişkide bulunduğu zümreler göz önüne alındığında, hem asker, hem derviş, hem gazi hem de ahidir.¹⁷⁶

Selçuklu Devleti'nin yıkılışına zemin hazırlayan Abdalân-ı Rum ve heteredoks dinsel ideoloji Osmanlı beyliği ile uyum sağlamış hatta beyliğin kurulmasına ve genişlemesine katkıda bulunmuştur.¹⁷⁷ Çünkü devletin kurucusu dâhil tüm halk, heteredoks denilen bu dervişlere büyük saygı duyuyor ve ihtimal onlar gibi düşünüyordu.¹⁷⁸ Kentler kurulup medreseler açılmaya başlandığında, medreseler çevresindeki din adamları ile sufi dervişlerin öğretileri arasında çelişki ve farklar ortaya çıkmıştır. Kırsal alan heteredoks dervişlere inanırken kent ve kasabalar Sünni İslam anlayışını benimsemiştir.¹⁷⁹

¹⁷¹ Nihat Çetinkaya, *Iğdır Tarihi*, Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı, İstanbul 1996, s.68

¹⁷² Münecimbaşı Ahmed b. Lütfullah, a.g.e., s.78

¹⁷³ Nihat Çetinkaya, *Kızılbaş Türkler*, s.313

¹⁷⁴ Âşıkpaşazâde, *Âşıkpaşazâde Tarihi*, s.307

¹⁷⁵ Sencer Divitçioğlu, a.g.e., s.69

¹⁷⁶ Haşim Şahin, a.g.t. s.79

¹⁷⁷ Raif Kaplanoğlu, *Osmanlı Devleti'nin Kuruluşu*, Avrasya Etnografya Vakfı Yayınları, Bursa 2000, s.145

¹⁷⁸ Raif Kaplanoğlu, a.g.e, s.145

¹⁷⁹ Raif Kaplanoğlu, a.g.e, s.145

Devletin kuruluşu sırasındaki dinsel yaşamın şekli ve idarecilerin inanç dünyaları tarihçiler tarafından tartışılmış, konu ile ilgili farklı savlar ortaya atılmıştır. Sencer Divitçioğlu Osman Bey'in ne zaman Müslüman olduğunun tam olarak bilinmediğini, bu durumu kroniklerde ortaya çıkan çelişkiye dayandırmaktadır.¹⁸⁰ Neşri, Cihannümâ'da¹⁸¹ Osman Gazi'nin imamın birinin evinde konaklarken imamın ona arkasında duran Kuran'ı Kerim'i kaldıracağını söylemesi üzerine Osman Bey, o kitabın ne olduğunu sorması üzerine imam, onun Hazreti Muhammed'e inen kelam olduğunu söyleyince o sabaha dek kitaba hürmeten ayakta durmuş kutsal kitabı okuyunca da Osman Bey artık mümin olmuştur.¹⁸² Aslında Osman Bey ve mensup olduğu boyun ne zaman İslam dinini seçtiği kesin olarak bilinmemekle birlikte Osman Bey'in beyliğini kurduğu sırada Müslüman olduğu muhakkaktır. Bizansla giriştiği mücadelelerde elde ettiği bölgelerdeki kiliseleri yıkıp cami yaptırmış, Karacahisar'ı aldığı anda oradaki halkın ibadetleri için imam atamıştır.¹⁸³ Karacahisar'ın fethinde şehri terk eden Hıristiyanların boşalttığı yerleri Germiyan Beyliği'nden gelenlere vermiş, bölgede kurduğu pazara, henüz Bizans hâkimiyetinde olan Bilecik'te yaşayan halkı bile çekmeyi başarmıştı.¹⁸⁴

Karacahisar'ın fethi Bizans'ın en önemli şehirleri olan İznik ve İstanbul'u koruyan savunma hatlarından birisi olan Eskişehir savunma hattının tamamıyla çökmesine neden olmuş aynı zamanda da Osman Bey'i gazilikten uç beyliğine yükselten bir süreci başlatmıştır.¹⁸⁵ Böylece Osman Bey yeni devletinin temellerini atmış, Halil İnalçık'ın "istimâlet" diye adlandırdığı ilk politikalar da uygulanmaya başlanmış ve şehir yeniden, yeni kimliğiyle imar edilmiştir. İnalçık, dönemin şartları itibariyle istimâletin zorunlu olarak uygulanmasını, araziyi tımar olarak alan Osmanlı alpleri ve yoldaşlarının, maiyetleri için Rum çiftçisinin bulunduğu yerde kalmasına muhtaç¹⁸⁶ olduğundan bu politikanın devletin kuruluş döneminde kaçınılmaz olduğunu vurgulamaktadır.

¹⁸⁰ Sencer Divitçioğlu, a.g.e., s.69

¹⁸¹ Mehmed Neşri, *Kitâb-ı Cihan-Nümâ I*, s.75

¹⁸² Sencer Divitçioğlu, a.g.e., s.69

¹⁸³ Sencer Divitçioğlu, a.g.e., s.70

¹⁸⁴ Haşim Şahin, a.g.t., s.79

¹⁸⁵ Halil İnalçık, *Devlet-i Aliyye I*, s.14

¹⁸⁶ Halil İnalçık, *Devlet-i Aliyye I* s.13

3.2.3 Koyunhisar (Bapheus) Savaşı (1302)

Osman Gazi'nin devletin kurucusu haline gelmesi, 1302 yılında Bizans Devleti'ne karşı kazandığı zaferle ile doğrudan bağlantılıdır.¹⁸⁷ 1299 yılından önce de bölgede etkili olduğu düşünülen Osman Bey, 1299 yılında Bilecik-Yenişehir havalisinin fethinden sonra, Bizans'a ait olan sosyal ve dini açıdan önemli olan iki şehri, Bursa ve İznik'i, fethetmek için çalışmalar yapmıştır. İznik'e doğru harekete geçmeden evvel bölgenin gerisinde kalan yerleri korumak için Bursa yönünde Marmaracık ve Koyunhisar'ı hâkimiyete alarak, 1302'de İznik'e geçerek kenti zaptetmiştir.¹⁸⁸ Osman Bey'in İznik zabtı ve Bizans'ın şehirdeki kuşatmayı kaldırmak için Heteriarch Muzalon idaresindeki orduya karşı galip geldiği Bapheus Savaşı ile ilgili çağdaşı Pachymeres ve Anonim Tevarih-i Al-i Osman detaylı bilgi vermektedirler.¹⁸⁹ Âşıkpaşazâde bu savaşı şöyle anlatıyor:

“Savaşa hazır gazileri alarak kâfirlerle Koyunhisarı'nda karşılaştı. Hemen savaşa giriştiler. Savaşa savaşa Dineboz'a geldiler. Oraya gelince kâfirler arkalarını dağa verdiler. Ölenin sayısı belli değildi, bunu ancak Allah bilir. Osman Gazi'nin kardeşi Gündüz'ün oğlu Aydoğdu'yu şehit ettiler. Dineboz'da Koyunhisarı'na giden yolda, yolun üzerinde yatmaktadır. Mezarı taşla çevrilmiştir. O yerlerde at hastalansa onun mezarına götürüp mezarı üç kez dolandırılırsa Hak Teâlâ şifa verir. Sonunda kâfir askeri bozulup kırıldı.”¹⁹⁰

Bu savaşın kazanılmasında Çobanoğlu Emir Ali ve kardeşi Nasır beylerin etkisi büyük olup, bu beyler kendi savaşçılarını Bizans ordusu üzerine sürerek Osman Bey'e Koyunhisar zaferini kazandıran ender emirlerdendir.¹⁹¹ Bu savaşın kroniklerdeki bir diğer önemi ise Bizanslı tarihçi Pachymeres'in ilk kez Osman Gazi'den bahsediyor olmasıdır.¹⁹²

Bafeus Savaşı'nın kazanılması Osman Bey, Bizans'a karşı yürüttüğü akınlara hız katmış 1303 yılında kazanılan Dimboz Zaferi ile bu akınlar üst seviyeye çıkmıştır.

¹⁸⁷ Halil İncalcık, Devlet-i Aliyye I s.13

¹⁸⁸ Halil İncalcık, Devlet-i Aliyye I, s.16

¹⁸⁹ İsmail Hakkı Uzunçarşılı, Osmanlı Tarihi I, s. 110

¹⁹⁰ Âşık Paşazade Osmanoğulları'nın Tarihi, s.74

¹⁹¹ Sencer Divitçioğlu, a.g.e., s.42

¹⁹² Georges Pachymeres, Bizanslı Gözüyle Türkler, İlgü Kültür Sanat, İstanbul 2009, s.74

Dimboz Zaferi ile Bizans'ın kalan savunma hattı da kırılmış, İstanbul Boğazı'na kadar olan bölge Osmanlı akınlarına karşı savunmasız hale gelmiştir.¹⁹³ Aslında yapılan tüm bu seferlerin nihai amacı, Osman Bey'in eski bir Selçuklu başkenti olan ve ait olduğu Türkmen dünyasının gözünde kutsal bir kent olan İznik'in fethi içindir.¹⁹⁴

Beyliğin fetihlerde başarı kazanmasının ardından fetihlerde elde edilen toprakların bir kısmı Osman Bey tarafından, devletin temelini oluşturan askeri kanat ve dini zümrelerin önde gelenlerine dağıtılmış, böylece devlet bürokrasisi de oluşmaya başlamıştır. Osman Bey ile başlayıp imparatorluk sürecine dek idarede olan Osmanlı padişahları bir taraftan özellikle Türkmen babalarını etrafında toplamaya çabalarken, diğer yandan da merkezlerdeki fakırları, ahiler teşkilatına üye önemli kişileri kazanarak, onların muavenetinden faydalanmışlardır.¹⁹⁵ Osman Bey'in bazı şeyhlere ve fakihlere vakıf olarak verdiği yerlere dair bilgilerin 1455 gibi erken döneme ait tahrir defterlerinde görülmesi dikkat çekicidir.¹⁹⁶ Söğüt yöresinde, başlangıcı Osman Bey'e atfedilen bir toprak bağışında Ömer Fakı'nın ve evladının aynı zamanda imamet hizmetini görmekte olmalarına dair düşülen not buna örnektir.¹⁹⁷

Fetih politikaları içinde belki de en önemlisi Osmanlı Devleti'nin Bitinya Hıristiyanlarına karşı göstermiş olduğu politikadır. Osmanlı Devleti, ele geçirilen yeni topraklardaki Hıristiyanları öldürmek yerine, onların daha önceden Bizans yönetimine ödedikleri vergilerden fazla olmayan haraç ödemekle yükümlü tutmuştur.¹⁹⁸ Bu uygulamalar her geçen gün nüfusunu arttırmaya karar veren Osmanlı Devleti'ne yeni katılımları sağlıyordu. Örneğin 1304 yılında bir Katalan çetesinin Osmanlı tarafına geçmesi ve birçok Hıristiyanın din değiştirip gazilerin yanında yer alması devletin büyümesine yardımcı oluyordu.¹⁹⁹

¹⁹³ İnalçık Halil, "Osman Gazi'nin İznik Kuşatması ve Bafeus Muharebesi", *Söğüt'ten İstanbul'a*, İmge Kitabevi, İstanbul 2015, s.301

¹⁹⁴ Emecen Feridun, *İlk Osmanlılar ve Batı Anadolu Beylikler Dünyası*, s.20

¹⁹⁵ Franz Babinger –M. Fuad Köprülü, *Anadolu'da İslâmiyet*, İnsan Yayınları, İstanbul 1996, s.63

¹⁹⁶ Emecen Feridun, *Osmanlı İmparatorluğu'nun Kuruluş ve Yükseliş Tarihi*, Türkiye İş Bankası Yayınları, İstanbul 2015, s.32

¹⁹⁷ Emecen Feridun, *Osmanlı İmparatorluğu'nun Kuruluş ve Yükseliş Tarihi*, s.32

¹⁹⁸ Donald M Nicol, *Bizans'ın Son Yüzyılları*, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul 1999, s.158

¹⁹⁹ Donald M Nicol, a.g.e., s.158

3.2.4. Bursa'nın Fethi ve Osman Gazi'nin Ölümü

Osman Bey yaşlandığında oğlu Orhan Bey'i 1320'den itibaren onu kendisine vekil yapmış bununla beraber kendisi de halkın işlerinin iyi yönetilebilmesi için nizamlar, kanunlar konulması ile meşgul oluyor, divanlar kurarak kararlar alıyordu.²⁰⁰ Osman Gazi, teşkilat ve müesseseler konusunda Selçuklu Devleti'ni örnek almış, bunun için de Bizans hududunda üç tane uç beyliği meydana getirmiş ve bunların başına en güvendiği üç kumandanı; Konur-Alp, Akça Koca ve Samsa Çavuş'u idareci olarak atamıştı.²⁰¹

XIV. asır Bizans İmparatorluğu tarihçisi Pachymeres'in kayıtlarına göre XIV. yüzyılın başlarında Türklerin Bitinya'ya doğru hareketleri esnasında Bizans'a ait üç önemli kale kentlerinden biri de Bursa idi.²⁰² Osman Bey asıl hedefi olan İznik'i fethetmek için Bursa'nın alınması için çeşitli hazırlıklar yapmıştır. Bursa ilk defa 1308 yılında öteki tekfurularla anlaşma yapılarak Osmanlı güçlerini Dinboz Geçidi'nde engellemek isteyen Bursa tekfurunun yenilmesinin ardından Osman Bey tarafından muhasara altına alınır.²⁰³ Osman Gazi Bursa'nın savaşıyla alınamayacağını ve bunun sabırla olacağını anlayınca iki hisar yaptırmış, ilkinin içine kardeşinin oğlu Aktimur'u yerleştirmiş, dağ tarafına inşa ettiği ikinci hisara da Balabancık isimli komutanını yerleştirmiş ve şehri abluka altına almıştır.²⁰⁴

Bu kuşatmalar nihayete ermemekle beraber Bursa kuşatma politikası ile sıkıştırılmaya başlanmıştır. Fakat Osman Gazi'nin rahatsızlığı epeyce ilerlemiş olduğundan yapılan Bursa muhasarasına Orhan Bey devam etmiştir. On seneden fazla bir zaman hiçbir yardım göremeyen Bursa'da yaşayan yerel halkı sıkıntıya ve açlığa mecbur eden bu kuşatma sebebiyle şehir Osmanlılara 6 Nisan 1326 tarihinde teslim edilmiştir.

Bursa kuşatması sona doğru yaklaşırken aynı tarihlerde Osman Bey'in kayınatası Ede Balı, kızından bir ay önce vefat etmiş; Osman Gazi hanımı Malhun Hatunla birlikte ikisini Bilecik'te defnetmiştir. Âşıkpaşazâde, Osman Gazi'nin de üç ay sonra Söğüt'te

²⁰⁰ M.Tayyib Gökbilgin, *Osmanlı Müesseseleri Teşkilatı ve Medeniyeti Tarihine Genel Bakış*, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları, İstanbul 1977, s.11

²⁰¹ M.Tayyib Gökbilgin, *Osmanlı Müesseseleri Teşkilatı ve Medeniyeti Tarihine Genel Bakış*, s.11

²⁰² Halil İncalcık, Bursa, *T.D.V.İ.A.*, c. 6,1992, s.446

²⁰³ Halil İncalcık, Bursa, c. 6, s.446

²⁰⁴ Âşık Paşazade *Osmanoğulları'nın Tarihi*, s.77

Allah'ın rahmetine ulaştığını söyler. Osman Gazi vasiyetinde oğlu Orhan Bey'e "Oğul Orhan! Ben öldüğüm zaman beni Bursa'daki o Gümüşlü kubbe altına koyacaksın." demiştir. Babasının vefat ettiğini haber alan Orhan Gazi Bursa'dan aceleyle gelip vasiyet gereği Osman Gazi'yi Bursa'ya götürüp Gümüşlü Kubbenin içine defneder.²⁰⁵

Kronikler, Bursa'nın alınmasından sonra Bizanslı kumandanın İstanbul'a gitmesine izin verilerek, Bursa metropoliteninin de orada kalıp hizmetini devam ettirmesine izin verildiğini söyler.²⁰⁶ Bursa'nın Osmanlılara teslimini sağlamakta payı bulunan başdanışman şehirden kalarak Osmanlı idaresine girmiştir. Âşıkpaşazâde Tarihi'nde Saroz adı ile anılan bu vezire Orhan Gazi, şehri neden teslim etmeye karar verdiklerini ve neden şehre girdiklerinde kale içerisinde çok sayıda Hıristiyan cesetle karşılaştığını sorduğunda Saroz şöyle cevaplamıştır;

" Sıkıntıya düşüp hisarı vermemize birçok sebep var. Birincisi sizin devletiniz gündün güne arttı, bunu gördük. Sonra bizim uğursuz devletimiz bahtsızlaştı. Sizin bahtınızın arttığını çok iyi bildik. İkincisi baban üzerimize geldi, köylerimizi zaptetti. Size bağlanıp itaat ettiler, bizi ise hiç anmaz oldular. Niçin ansınlar, sayenizde rahata kavuştular. Bunu bildiğimizden biz de rahatlığa heves ettik. Üçüncüsü tekfurumuz çok mal topladı. Malın bir faydası olmadı, onun için mal vermeye bir şey bulamadı. Vaktiyle bu alçak nesneyi almadı. İhtiyacımız olduğu zaman satan olmadı. Bu hisar bize hapishane oldu. Dördüncüsü padişah düşkün ve aciz oldu. Padişah düşkün ve iktidarsız olunca ülke çabuk bozulur imiş. Beşincisi kötüye uyduk, Kite tekfuru böyle biri idi. Altıncısı ise âlem hep değişiklik içindedir. Şimdi bu bozukluk, bu değişiklik bizde ortaya çıktı. Orhan Gazi, "Ya bu ölümler neden oldu?" diye sorunca, vezir, "Çoğu açlıktan öldüler." cevabını verdi.²⁰⁷

Aslında bu görüşme Osmanlı Devleti'nin ilk dönem fetihlerinin hangi yollarla gerçekleştiğini ve alınan şehirlerdeki kalıcı Osmanlı idaresinin nasıl kurulduğunu bize göstermektedir. Osmanlı kroniklerine göre Bursa "teslim" yoluyla alınmış ve Bizans'ın içinde olduğu karmaşa bizzat Bizanslı yönetici tarafından aktarılmıştır. Bu karmaşa ve artık idare etme yetisinden uzak yönetim, Osmanlı Beyliği'nin adım adım ilerlemesine yardımcı olmuştur.

Bursa'nın fethinden sonra şehrin yerel halkı olan Rumlar, kalenin altındaki bölgelere taşınarak yeni yerleşim yerlerine iskân edilmiş; kale ve civarına ise stratejik zorunluluklardan ötürü yalnızca Türklerin yerleşmesi sağlanmıştır. 1432 yılında

²⁰⁵ Âşık Paşazade *Osmanoğulları'nın Tarihi*, s.87

²⁰⁶ Âşık Paşazade *Osmanoğulları'nın Tarihi*, ss.85-86

²⁰⁷ Âşık Paşazade *Osmanoğulları'nın Tarihi*, ss.85-86

Bursa'ya gelen batılı seyyah B. de La Broquiere kalede bin kadar meskenin olduğunu yazmakta ve 1640 senesinde şehre gelen Evliya Çelebi de kale içindeki yerleşimi kaydetmektedir.²⁰⁸ Şehrin Osmanlı idaresi altına girmesinin ardından yapılan inşaa faaliyetleriyle yeni bir yüz kazanmaya başlayan Bursa'ya komşu illerden her sosyal ve etnik gruptan halk getirilmiş ve şehrin gelişmesi desteklenmiştir. İnşaat faaliyetlerinden en önemlileri, Orhan Bey tarafından bugün Tophane diye anılan bölgede bulunan kale içindeki manastırın camiye çevrilmesi ve yanına “Bey Sarayı” adı verilen bir de saray yaptırılmasıdır.²⁰⁹ Bu yapıların inşası, özellikle fethin hemen ardından cami inşaa edilmesi Osmanlı Devleti'nin Balkanlar'da da fetihlerden sonra bölgede kalıcı olduğunu anlatmak için tercih ettiği bir uygulamadır.

Bursa, Orhan Gazi zamanında Osmanlı Devleti'nin yönetim ve idare merkezi yapılmıştır. Orhan Gazi gümüş sikkelerini 1327 yılında Bursa'da darp ettirmiş ve 1339-1340 seneslerinde kalenin doğu medrese, Orhan Camii, kervasaray, hamam ve imarettten teşekkül bir külliye oluşturularak bu yapılar sayesinde kentin merkezi oluşmuş ve ilk mahalleler kurulmuştur.²¹⁰ Kroniklere göre 1333'te, Bursa'nın fethinin hemen ardından şehri ilk kez ziyaret eden İbn Battuta burayı çarşı ve caddeleri güzel olan; kadın ve erkekler için ayrı ayrı yaptırılmış hamamlara sahip bir şehir olarak nitelendirmektedir.²¹¹ Şehrin fethinden yedi yıl sonra şehre gelen seyyahın anlattıklarına göre Bursa Bizans döneminde de devlet için oldukça mühim bir şehirdir. Battuta, şehirde Türkmen hükümdarlarından birinin yaptırdığı zâviyede misafir edilmesinden bahsederek; Bursa'nın sultanı olan Orhan Bey'in, Türkmen hükümdarları arasında mal, ülke ve asker bakımından en büyüğü olduğunu; sürekli hareket halinde olan askeri güce de sahip bulunduğunu seyahatnâmesinde belirtmiştir.²¹²

Bursa gerek Osmanlı döneminde gerekse Bizans döneminde etrafında bulunan dini yapılarla bilinen bir şehir olmuştur. Bizans döneminde Bursa, kilise terminolojisine göre Theoupolis (Tanrı kenti) adını taşımakta ve bu şekilde imza atanın da şehrin ilk

²⁰⁸ Halil İncalcık, Bursa, s.446

²⁰⁹ Halil İncalcık, Bursa, s.446

²¹⁰ Halil İncalcık, Bursa, s.446

²¹¹ Ebu Abdullah Muhammed İbn Battuta, *İbn Battuta Seyahatnâmesi*, A. Sait Aykut (Çev.), c.I, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul 2000, s.428,

²¹² Ebu Abdullah Muhammed İbn Battuta, a.g.e., s.430

piskoposu da Polyhronios olduğu kaydedilmektedir.²¹³ Bursa'ya bu ismin Keşiş Dağı'ndaki²¹⁴ manastırların sayısının çokluğu nedeniyle verilmiş olma ihtimali yüksek olmakla birlikte Türkler şehri teslim aldıklarında onları, eski çağ tanrıalarının yerine geçen Hıristiyan keşişlerin karşılaması ve Keşiş Dağı'nda, irili ufaklı yüz kırk yedi kadar manastır olması bu duruma kanıttır.²¹⁵ Şehrin yeni hâkimleri olan Türkler Bursa'ya ulaştığında, Uludağ'daki din adamlarının oradan uzaklaştıkları ve onların yerine Müslüman ermişlerin tekke ve zaviyeler kurduğu belirtilse de, XVI. asra dek Uludağ'da Hıristiyan manastırı ve din adamlarının varlığı bilinmektedir.²¹⁶ Türklerin gelmesinden sonra manastırların yerini tekkeler, keşişlerin yerini dervişler almış, hatta Lubenau'nun XVI. yüzyılda, Uludağ'daki bir manastırdaki ayine katıldığı bilinmektedir.²¹⁷

Orhan Bey döneminin bir bakıma Bursa'nın alınışıyla başlamış olması, bir taraftan Marmara kıyılarına ve Gelibolu yarımadasına ilerleme yolunda, diğer yandan da yakın coğrafyadan başlayarak etraftaki Türkmen beyliklerine yönelik yeni bir politik uygulamanın doğmasına sebep olmuştur.²¹⁸ Başka bir anlatımla Bursa'nın alınışı, Türkmen beyliklerine yönelik siyasetlerinde yeni bir anlayışa sebep olmuş, Osmanlı Beyliği'nin civardaki Türkmen beyliklerine karşı daha güçlü bir beylik olmasını sağlamıştır.

3.2.5 Orhan Bey Dönemi'ndeki Diğer Siyasi Gelişmeler

1326'da Bursa'nın ele geçirilmiş olunması devletleşme yolunda önemli bir gelişme olmasına rağmen Osmanlı Devleti hâlâ Anadolu'daki beyliklerin en küçüğü durumundaydı.²¹⁹ Beyliğin büyümesi için fetih hareketlerine devam edilerek 1329 senesinde Orhan Bey tarafından İznik'i muhasara altına alınmış, muhasara sonucunda Bizans imparatoru topladığı bir ordunun başında İznik'in yardım etmek istemişse de

²¹³ Raif Kaplanoğlu, Bursa Kiliseleri, *Bursa Araştırmaları Dergisi*, S. 30, Bursa 2010, s.10

²¹⁴ Engin Yenal, *Osmanlı Başkenti Bursa*, Bursa Kültür A.Ş.Bursa 2011, s. 47

²¹⁵ Raif Kaplanoğlu, a.g.m.,s.10

²¹⁶ Heath W Lowry., *Seyyahların Gözüyle Bursa*, Eren Yayıncılık, İstanbul 2004, s.113

²¹⁷ Raif Kaplanoğlu, a.g.m.,s.11

²¹⁸ Feridun Emecen, *İlk Osmanlılar ve Batı Anadolu Beylikler Dünyası*, s.20

²¹⁹ Şerif Baştav, *Bizans İmparatorluğu Tarihi Son Devir (1261-1461)*, Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü, Ankara 1989, s.32

Pelekanon'da yenilmiştir. ²²⁰ Bu muharebe, eski kudreti olmasa da hâlâ bir imparatorluğun temsilcisi durumunda olan III. Andronikos ile o zamana kadar bölgede çok da fazla önemsemeyip, dikkate alınmayan bir Türkmen lideri olarak düşünülen Orhan Bey'in karşı karşıya gelip mücadele ettikleri ilk savaş olma özelliğini taşımaktadır. ²²¹ Bu sebepten ötürü bu savaş, bir yandan Osmanlılara İznik ve İzmit fetihlerini kolaylaştırırken, bir yandan da Orhan Gazi'nin öteki Türkmen beylikleri yanındaki ününü arttırmış olmasıyla da ön plana çıkmaktadır.²²² Pelekanon Savaşı'nın ardından İznik, 1331 Martı başında Osmanlıların eline geçmiştir.²²³

İznik'in alınmasından sonra Orhan Bey büyük bir kiliseyi Cuma mescidi yaparak, bir manastırı da medrese haline getirdi.²²⁴ Medresenin müderrisliğine ise hem zâhir ve hem bâtın ilimlerinde derin görüşlü bir düşünce adamı olan Davud-ı Kayseri adıyla anılan kişi getirilerek burada okutulan dersler arasına kelâm yani İslam felsefesi de konulmuştur.²²⁵ Orhan Gazi, şehirde ayrıca bir imaret kurdurarak buranın şeyhliğini yanında bulunan dedesi Ede Balı'nın öğrencilerinden olan Hacı Hasan adındaki Allah dostuna vermiştir.²²⁶

İznik'in alınmasından sonra Bizans İmparatoru peş peşe gelen yenilgileri kabul etmiş ve 1333 tarihinde Orhan Bey ile bir antlaşma yapmış, Bitinya'da Bizans Devleti'ne ait birkaç kent için haraç ödemeyi kabullenmiştir.²²⁷ Gregoras ve kısa kronikler, Bizans İmparatoru'nun Orhan Gazi ile bir antlaşma imzaladığını ve bu antlaşmanın Bizans'la Osmanlılar arasında ilk antlaşma olduğunu ve Bizans'ın ilk kez bu tarihte Osmanlı Devleti'nin haraçgüzarı durumuna geldiğinden söz etmektedir.²²⁸

Orhan Gazi, art arda gelen başarıların neticesinde 1336 yılında gümüş sikke bastırarak, bağımsızlığını ilan etmiş ve aynı yıl "sultan" unvanını kullanmaya başlamıştır.²²⁹ Osmanlılarda sultan unvanını alan ilk lider, Orhan Gazi olup ondan evvelki bütün beyler

²²⁰ Şerif Baştav, a.g.e.,s.32

²²¹ Feridun Emecen, *İlk Osmanlılar ve Batı Anadolu Beylikler Dünyası*, s.30

²²² Feridun Emecen *İlk Osmanlılar ve Batı Anadolu Beylikler Dünyası*, s.30

²²³ Şerif Baştav, a.g.e.,s.32

²²⁴ Aşık Paşazade *Osmanoğulları'nın Tarihi*, ss.85-86,

²²⁵ İsmail Hakkı Uzun Çarşılı, *Osmanlı Tarihi I*, s.461

²²⁶ Aşık Paşazade *Osmanoğulları'nın Tarihi*, s.100

²²⁷ Emecen Feridun, *İlk Osmanlılar ve Batı Anadolu Beylikler Dünyası*, Kitabevi, İstanbul 2010, s.30

²²⁸ Halil İnalcık, *Devlet-i Aliyye I*, s.45

²²⁹ Halil İnalcık, *Devlet-i Aliyye I*, s.45

“emirü'l-kebir” veya “bey” unvanını kullanırdı.²³⁰ Anadolu'daki tüm emir ve beylerin sultan unvanını kullanmaya başlamalarına sebep olan hadise, 1336 senesinde İlhanlı sultanı Ebu Said'in İran'da ardında veliaht bırakmadan vefat etmesi ve sonucunda imparatorluğun dağılmasının gerçekleşmesidir.²³¹

İzmit'in fethinin ardından beyliğin devletleşme yolundaki hareketleri devam etmiş ve uzun süredir abluka altında olan İzmit, 1337 yılında kaledekilerin kuşatmanın getirdiği açlığa daha fazla dayanamaması sonucunda Osmanlı idaresine bırakılmıştır.²³² Bursa'nın teslim alınmasına benzeyen şartlarda İzmit'in de teslim alınması sonucunda Orhan Bey; sahip olduğu topraklarını Anadolu'nun kuzey batısından bir ucu Üsküdar'a kadar uzanan yüze yakın kaleyi içine alacak şekilde genişletmiş; Osmanlı Devleti'ni diğer komşu Türk emirliklerini tehdit edecek hale getirmiştir.²³³

3.2.6. Orhan Gazi'nin Karesi Beyliğini İlhak Etmesi ve Rumeli'de İlk Yerleşme

Kroniklerde genellikle Türklerin Rumeli'ye ilk geçişinin 1351'de Süleyman Paşa komutasında Gelibolu yarımadasındaki Çimbi Kalesi ele geçirilmek suretiyle Rumeli'ye geçtiği şeklindedir.²³⁴ Bununla birlikte Osmanlılar'dan önce de Rumeli'ye geçiş gerçekleşmiş, Osmanlı uç beyliği durumundayken Rumeli'ye akınlarda Karesi beyleri önderlik etmişlerdir. Karesi Beyliği, batıda Edremit körfezi, Bergama, Troya ve Güney-Marmara kıyılarında Aydınçık, doğuda Balıkesir'i kapsıyordu.²³⁵ Karesi Beyliği, Çanakkale Boğazı ilerisinde Rumeli'deki gazalarda en uç sınırdaki etkinlik göstermekte olup daha sonra Osmanlı idaresi altına giren Ece Bey, Evrenos Gazi, Hacı İlbeyi gibi beyler sayesinde bu gazalarda çoğu zaman başarı göstermiştir.²³⁶ Osmanlılar, Karesi Beyliği'ni 1334-1361 seneleri içinde kısım kısım ele geçirmiş; Süleyman Paşa hayattayken Marmara güney kıyılarında Aydınçık ve Kemer Limanı, Gelibolu karşısında Lapseki'ye sahip olmuşlardır.²³⁷ Karesi Beyliği'nin Osmanlı idaresine

²³⁰ Halil İncalcık, *Devlet-i Aliyye I*, s.46

²³¹ Halil İncalcık, *Devlet-i Aliyye I*, s.46

²³² Halil İncalcık, *Devlet-i Aliyye I*, s.46

²³³ Şerif Baştaş, a.g.e., s.32

²³⁴ Haşim Şahin, a.g.t. s.82

²³⁵ Halil İncalcık, *Devlet-i Aliyye I*, s.47

²³⁶ Halil İncalcık, *Devlet-i Aliyye I*, s.47

²³⁷ Halil İncalcık, *Devlet-i Aliyye I*, s.47

girmesinden sonra Süleyman Paşa, Gelibolu yarımadasında fetihlerini bu merkezlerden ilerleyerek gerçekleştirmiştir.²³⁸

Âşıkpaşazâde ise kendi tarihinde Karesi Beyliği'nin alınmasını şöyle anlatıyor:

“ O zamanda Karasioğlu İclan Bey vardı. Rahmetli oldu. Oğullarından Tursun Bey, Orhan Gazi'nin yanına gelmişti. Diğer oğlu babasının yanında kaldı. Halk babasının yanında kalan oğlunu istemeyip Orhan Gazi'nin yanındaki oğluna haber gönderdi. Hacı İlbeyi adında Karasioğlu'nun bir veziri var idi. Ondan ve ülkenin seçkin insanlarından haberler gelmişti. Hepsi fikir birliği ederek Orhan Gazi'nin yanındaki oğluna haber gönderince Orhan Gazi, "Han'ım, geliniz vilayete gidelim; Balıkesir, Bergama ve Edremit bütün çevresiyle sizin olsun, Kızılca Tuzla ve Mahrem'i o tarafı da bana sadaka et." der. Orhan Gazi ayrıca Ulubat'ı fethedip tekfurunu içinde bırakmıştı. Şimdi doğruca Gölbaşı'ndan yürüyüp Biliyüz'ü aldı. Ardından Ablayund'u aldı, sonra da Kirmastı'ya yürüdü. O zaman onun sahibi Kalemestorya adında bir hanım idi. Bir de kardeşi vardı. Buna Mihalıcı derlerdi. Orhan Gazi o vilayete geldiğinde, bu hanım kardeşiyle birlikte karşıladılar. Pek çok hediyeler getirdiler. Orhan Gazi yine onları yerlerinde bıraktı. Yalnız sözünde durmayan Ulubat tekfurunu tuttular, aman vermeden hemen işini bitirdiler.”²³⁹

Kroniklerden öğrendiklerimize göre Karesi Beyliği'nin alınması Osmanlı Devleti'ne hem Rumeli'ye geçiş deneyimi kazandırmış oluyor hem de beylikte bulunan ve sonraki dönemlerde Osmanlı'nın Balkanlar'da ilerlemesini sağlayacak devlet adamlarını ve Evrenos Bey, Hacı İlbeyi, Ece Bey gibi gazileri bünyesine katıyordu.

Osmanlı Devleti'nin Rumeli'ye geçişlerinde, 1347'de Sırp Kralı tarafından tehdit edilen Kantakuzenos'un, müttefiki Orhan'dan yardım istemesi ve Orhan Bey'in ona oğlu Süleyman idaresinde on bin askerden oluşan kuvvet göndermiş olması etkili olmuştur. Süleyman Bey kuvvetleri eşliğinde Bulgar sınırına kadar ilerlemiş²⁴⁰ ve bu yardım seferleri sonrasında Süleyman Paşa ve emrindekiler Rumeli'yi tanımış, oradaki kalıcılığın ilk temellerini atmışlardır. Osmanlıların kesin olarak Rumeli'nde yerleşmesi Gelibolu'nun fethiyle gerçekleşmiştir.²⁴¹ Gelibolu'nun fethinde 1354 yılının 2 Mart'ında gerçekleşen deprem ve deprem sonucunda Gelibolu ve civar kalelerin surlarının yıkılması, Osmanlı birliklerinin bu kaleleri işgal etmeleri önemli rol oynamıştır.²⁴² Olayı, Allah'ın yardımı olarak yorumlayan Osmanlılar, Rumeli'den ayrılmamaya karar

²³⁸ Halil İnalçık, *Devlet-i Aliyye I*, s.47

²³⁹ Âşık Paşazade, *Osmanoğulları'nın Tarihi*, s.103

²⁴⁰ Şerif Başstav, a.g.e., s.44

²⁴¹ Haşim Şahin, a.g.t. s.82

²⁴² İnalçık Halil, *Devlet-i Aliyye I*, s.51

vererek, yeni güçler ve Karesi'den göçle gelen yeni nüfusla Boğaz'ın Avrupa tarafına ilerlemeye başlamışlardır.²⁴³

Türklerin Rumeli'ye geçiş ve iskânları sistematik bir biçimde devam ederek Anadolu'dan gelen gazi beylerin yerleştiği uç bölgeleri büyüdükçe, zapt edilen yeni bölgelerin olanakları Anadolu'da sorun yaşayan halkı Rumeli'ye gitmeyi özendirmiştir.²⁴⁴ Aynı zamanda yeni yeni büyümeye çalışan Osmanlılar da bu göçü desteklediler, çeşitli vesilelerle bazen zorla bazen gönüllü olarak sürgünler yapıp bu yakadaki insan gücü açığını kapatmaya çalışmışlardır. Balkanlar'a ait XV. ve XVI. yüzyıl tahrir defterlerinden bu göç ve yerleşmenin nasıl gerçekleştiğini²⁴⁵ görmekteyiz. Osmanlı Devleti erken döneminde fetihlerin çoğunlukla uzlaştırıcı, barışçı siyaset sayesinde istimâlet²⁴⁶ politikası ile gerçekleştirmiş bu politika ona Balkanlar'da yüzlerce yıl sürecek kalıcılığı da sağlamıştır. Ayrıca istimâlet ile birlikte gayrimüslim halka karşı İslami şer'i hukukun uygulanmasına büyük özen gösterilmesi, bu hukuka dayalı adalet prensibinin ön plana çıkarılması; ağır siyasi ve dini baskı altındaki yerel halkın bağlılığını da temin etmiştir.²⁴⁷

Depremin Süleyman Paşa ve Osmanlı için bir şans olması gibi Sırp Çarı Stephan Duşan'ın ölümü de Osmanlılar için elverişli bir durum arz etmişti.1355 senesine gelindiğinde Duşan'ın ölümüyle Osmanlıların nazarındaki en önemli hasım ortadan kalkmış oluyordu. H. İncalcık bu olayların sonucunda; Süleyman Paşa ile Karesili gazilerin çabaları sonucunda Osmanlıların Rumeli'de yerleşmesinin artık netleşmiş olduğunu belirtiyor.²⁴⁸ Bizans imparatoru V.Ioannis ise yaşanan durum karşısında Papa VI. Innocentus'a elçiler göndererek acilen bir Haçlı ordusunun yardım için gönderilmesini bunun karşılığında ise Roma Kilisesi'yle birleşme vaadinde bulunuyor, halkının derhal mezhep değiştirebileceğini mektubunda belirtmiştir.²⁴⁹

²⁴³ İncalcık Halil, *Devlet-i Aliyye I*,s.51

²⁴⁴ Feridun Emecen, "Kuruluşun Küçük Kaynarca'ya", s.13

²⁴⁵ Feridun Emecen, "Kuruluşun Küçük Kaynarca'ya", s.13

²⁴⁶ Halil İncalcık, "Türkler ve Balkanlar" *Balkanlarda İslam Miadı Dolmayan Umut*, ss.21-25

²⁴⁷ Feridun Emecen, "Kuruluşun Küçük Kaynarca'ya", s.13

²⁴⁸ İncalcık Halil, *Devlet-i Aliyye I*, s.52

²⁴⁹ Donald Nicol,a.g.e., s.277

Fakat 1357 yılına gelindiğinde şartlar Osmanlıların aleyhine dönmeye başlamıştı. Ters giden olaylar Orhan Bey'in iki yaşındaki şehzadesi Halil, 1357 yılında Foçalı Rum korsanlarca İzmit Körfezi'nde tutsak edilmesi ile başlamıştır.²⁵⁰ Ardından Rumeli'de birçok zafere imza atmış olan Süleyman Paşa'nın av sırasında attan düşüp ölmesiyle²⁵¹ Osmanlı- Bizans ilişkilerinde şartlar kısa süreli de olsa Bizans'tan yana olmuştur.

Sultan Orhan, esir alınan Şehzade Halil'in kurtarılması için İmparator V. Ioannis Palaeologos'a başvurarak Bizans İmparatorluğu ile şartların Bizans'tan yana olduğu antlaşma imzalamış, buna göre de Bizans topraklarına karşı yöneltilmiş her çeşit saldırıyı engelleme, Bizans imparatorunun o güne kadarki borçlarını affetmeyi ve İmparator Ioannis'e destek olmayı kabul etmiştir.²⁵² Bütün bu olumsuz gelişmeler 1359 tarihinde Şehzade Halil'in kurtarılmasına kadar geçen süre zarfında Osmanlı'nın Rumeli'deki yayılma politikasını kısa süreli olsa da duraklatmıştır. Fakat ölen Süleyman Paşa'nın yerine Orhan Bey'in diğer oğlu Murad'ın geçmesi ve Şehzade Halil'in fidye ödenerek kurtarılması fetih hareketlerini daha güçlü bir şekilde başlatmış, Orhan Bey Edirne'nin alınması için çalışmalara başlamıştır²⁵³.

Bu çalışmalar çerçevesinde Şehzade Murad, İstanbul ve Edirne arasındaki kaleleri ele geçirmiş, ardından Edirne'ye yönelmiştir. Osmanlıların Edirne'yi hangi yılda fethettikleri tartışmalıdır; bu konuda 1361, 1362, 1367 ve 1369 gibi farklı zamanlar iddia edilmiştir.²⁵⁴ Bu tarihler içinde Edirne'nin, Orhan Bey'in sağlığında Şehzade Murad ile Lala Şahin'in düzenli gaza politikası nihayetinde 1361 yılında alındığı fikri öne çıkmaktadır. Halil İnalçık Edirne'nin fethi için Oruç Tarihi'ndeki rivayeti ve Venedik kaynaklarında geçen 4 Mart 1361 tarihini kabul etmektedir.²⁵⁵ Kroniklerden elde edilen bu bilgi genel kabul görmüşse de şehir metropoliti Polykarpos'un 1366 yılına dek bu unvanla Edirne'de olduğunu belirten bir mersiyeyle dayanılarak fetih

²⁵⁰ Feridun Emecen, *Osmanlı İmparatorluğu'nun Kuruluş ve Yükseliş Tarihi*, s.60

²⁵¹ Mehmed Neşri, *Aşiretten İmparatorluğa Osmanlı Tarihi*, Necdet Öztürk (Sad.), Timaş yayınları; İstanbul 2011, s.86

²⁵² İnalçık Halil, *Devlet-i Aliyye I*, s.52

²⁵³ Feridun Emecen, *Osmanlı İmparatorluğu'nun Kuruluş ve Yükseliş Tarihi*, s.60

²⁵⁴ M. Tayyib Gökbilgin, Edirne, *T.D.V.İ.A*, c.10,1994, ss.425-431

²⁵⁵ Halil İnalçık Halil, "Edirne'nin Fethi 1361" *Edirne: Edirne'nin 600. Fetih Yıldönümü Armağan Kitabı*, TTK Ankara 1965, s.159

gerçekleşmesinin 1366 senesinden sonra 1369 yılında olabileceği de kaydedilmiştir.²⁵⁶ Edirne'nin alınmasından önce Sazlıdere'de yenilen tekfur ve askerlerinin Edirne Kalesi'ne çekilmesi sonucunda şehir, bir kuşatma muharebesi yapılmasına gerek olmadan teslim alınmıştır. Teslim durumunda hep yapıldığı üzere Osmanlı ahidnâme ile can ve mal güvenliği, din hürriyeti garantisi vermiştir.²⁵⁷ Orhan Bey, Edirne'nin fethinden az süre sonra Mart 1362 tarihinde Bursa'da vebadan ölmüştür.

3.2.7. Orhan Bey Dönemi'nde Sosyal ve İktisadi Hayatta Yaşanan Gelişmeler

Orhan Bey dönemi Osmanlı Devleti'nin uç beliğinden çıkıp devlet olma yolunda adımlarının atıldığı dönem olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu dönemde devletin temel yapı taşı olan ordu ve vergi sistemiyle ilgili bir takım yenilikler yapılmış, beyliğin etrafında bulunan farklı inançtaki din adamlarına önem gösterilmiş, kurulan vakıflarla fethedilen topraklarda kalıcı olunmaya çalışılmıştır.

Orhan Gazi devrinde devletin askeri, idari ve sosyal örgütlenmesine önem verilmiş özellikle gazalara katılan yayalar ve okçulukta üstün kabiliyet kazanmış akıncı gruplarıyla Rumeli fetihleri sağlanmış; bu savaşçı gruplar da sıradan halktan kızıl börk ile ayırt edilmiştir.²⁵⁸ Orhan Gazi, Vezir Alaeddin Paşa'nın "Etraftaki beylerin börkleri kızıldır, senin kullarının börkleri ak olsun"²⁵⁹ ifadesiyle beye bağlı daimi görev yapan hassa yaya erlerini teşkil ederek kızıl börklü Türkmenlerden değişik bu hassa erlerine hususi bir başlık, "ak börk" giydirilmiştir. Kılık kıyafete düzenleme getirilmesi ve düzenli askeri birliklere doğru geçilmesi; ordunun Osman Bey döneminden farklı olarak kurumsal yapıya kavuşmasını sağlamıştır.

Devletin toprak sistemi olan "tımâr" bu dönemde şekillenip kurumsal kimliğine bürünmüştür. Benzer sisteme Bizans İmparatorluğu'nda "pronoia", Anadolu Selçuklu Devleti'nde "ikta" adı verilmiş, bu sistemlerin devamı olarak görülen tımâr yeni fethedilen topraklarda Osman Bey döneminden itibaren uygulanmıştır.²⁶⁰ İkta ve pronoia sisteminde yönetim, toprakları vergi ödeme ve askeri mükellefiyetler

²⁵⁶ M. Tayyib Gökbilgin, Edirne, ss.425-431

²⁵⁷ Halil İnalçık, Orhan, *T.D.V.İ.A.*, c.33, 2007, ss.375-386

²⁵⁸ Halil İnalçık, Orhan, ss.375-386

²⁵⁹ Oruç Bey, *Oruç Beğ Tarihi*, Necdet Öztürk (Yay. Haz.), Çamlıca Yayınları, İstanbul 2007, s.13

²⁶⁰ Halil İnalçık, Orhan, s. 384

karşılığında hususi şahıslara, özellikle de ordu komutanlarına devretmekteydi.²⁶¹ Osman Gazi de aynı coğrafyada egemenlik kurması nedeniyle bu sistemi devam ettirmiş, fetih ya da teslim yoluyla aldığı bütün yerleri tımar olarak silah arkadaşlarına vermiş, itaat eden yerli halkı vergi karşılığında yerinde bırakmıştır.²⁶² Osmanlı kronikleri, Osman Gazi zamanından başlayarak başlıca komutanlara tımar olarak ihsan ettiğini kaydetmiş, bu sırada Turgut Alp'e tımar olarak ihsan edilen İnegöl havalisi de Turgut-ili diye isimlendirilmiştir.²⁶³

Âşıkpaşazâde tarihinde kumandanlara tımar verilmesini şu şekilde anlatır:

“İnönü de denen Karacahisar sancağını oğlu Orhan'a verdi. Ve ordu komutanlığını kardeşi Gündüz'e verdi. Yarhisar'ı kendisiyle birlikte gelen iş başarıcı yarar bir yoldaş olan Hasan Alp'a verdi. İnegöl'ü şimdiki zamanda bile adı anılan ve saygın bir kimse olan Turgut Alp' a verdi. Onun İnegöl yöresinde köyleri olup hepsine birlikte Turgutuli derler. Kayınpederi Edebalı'ya Bilecik'in gelirlerini tımar olarak verdi.”²⁶⁴

Orhan Bey devrinde babası döneminde de uygulanan Anadolu'dan Babai erenleri ve dervişlerinin Osmanlı Devleti'ne göçleri tahrir defterlerinde görülmekte ve bu dervişlere tımar olarak araziler verilip aynı zamanda dervişlerin teftişi de yapılmaktadır.²⁶⁵ Devletin gelişmesinde oldukça özel öneme sahip bu dervişler erken dönemden itibaren kendilerine pek çok ihsan verilmiş olmasına rağmen sürekli denetim altında tutulmuştur.

Osmanlı Devleti Bitinya toprakları üzerinde egemenlik mücadelesi verdiği için bu bölgede yaşayan Ortodoks Hıristiyan inancına mensup birçok kişiyi de İslam inancına ait kişilerle birlikte bünyesinde barındırmıştır. Orhan Bey döneminde de Osman Gazi'nin çeşitli inançtaki din adamlarına yaklaşımındaki hoşgörü ve ilginin devam ettiğini görmekteyiz.

Orhan Bey zamanında dikkat çeken bir diğer kronik Selanik Başpiskoposu Gregor Palamas'ın gözlemleri ve anılarıdır. Gregor Palamas Bizans'ta başlangıçtaki adı hesykhostlık olan sonra ise kendi adından dolayı Palamizm ismi verilen bir dini

²⁶¹ Şevlet Pamuk, *Osmanlı-Türkiye İktisadi Tarihi 1500-1914*, İletişim yayınları, İstanbul 2014, s. 18-19

²⁶² M.Fuad Köprülü, *Bizans Müesseselerinin Osmanlı Müesseselerine Tesiri*, Akçağ Yayıncılık, Ankara 2012, s.110

²⁶³ Halil İnalçık, Orhan, ss.375-386

²⁶⁴ Âşık Paşazade, *Osmanoğulları'nın Tarihi*, s.75

²⁶⁵ Halil İnalçık, Orhan,, s.384

hareketin önderi olup Hesykast'ların en güçlü hedefi tanrısal nuru görmektir.²⁶⁶ Palamizm de bu doğrultuda hakiki bir ruhani hayat yoluyla insanın ilahi nura, Allah'ın hakiki görüntüsüne varacağı düşüncesini savunuyordu. Gregory Palamas ve Gemistus Plethon gibi Bizanslı Ortodoks Hıristiyan fikir insanları yeni bir kuvvet olan Osmanlılar karşısında farklı arayışlara girdiler²⁶⁷ ve bunun sonucunda Bizans'ta 1351'de toplanan dini konsil palamizmi tasdiklerken; Rahip Palamas, Bizans'ta Latinler'e, Batı Katoliklik yanlısı düşünörlere karşı yazılarıyla savaştı ve kilisenin Ortodoks fikrini büyük bir mücadele ile savundu.²⁶⁸ Orhan Gazi'nin ve etrafındakilerin Hıristiyan din adamına karşı gösterdiği bu müsamahakâr davranışı ve aralarında geçen diyalöğü Palamas'ın mektubundan öğreniyoruz.²⁶⁹ Halil İnalçık erken dönem Osmanlı kronikleri için oldukça önemli olan bu araştırmada Bizans'ta bir dini temayölün lideri olan Palamas'ın, Bozcaada'dan Kostantinapolis'e giderken Gelibolu'da yanındaki rahiplerle beraber tutsak edilip Orhan Bey'in yanına götüröldüğünü anlatır.²⁷⁰ İnalçık Orhan Gazi ile rahip Palamas'ın karşılaşmasını şöyle özetliyor:

“ Büyük emir Orhan yazı geçirmek için serin bir yaylaya çıkmıştı. Palamas Şehzade İsmail ile buluştu. Yemekte meraklı şehzade piskoposla din üzerinde tartışmaya girdi. İsa'nın çarmıha gerilmesi, haça tapınma, Meryem'in bakireliğı, müslümanların kabul etmedikleri türlü sorular ortaya atıldı. İsmail her ne kadar Hıristiyanların en amansız düşmanlarından biri idiyse de düşmanca bir tutuma girmedir. Daha sonra Palamas, Orhan'ın huzuruna götüröldü. Emir karaciğerinden hasta olduğundan yanında Taronites adlı bir Rum tabip vardı, o tercümanlık yaptı. Emir, Taronites'e bu kişinin kim olduğunu sordu ve onun çok önemli bir din adamı olduğunu öğrendi; o zaman kendi ulemasıyla dini konuda bir toplantı düzenlenmesini emretti. Osmanlı uleması birkaç "arhont" (bey) ve Palapanis (Balaban) denilen biriyle hazır oldu. Tartışma Palapanis başkanlığında başladı. Toplantıda hazır bulunan Taranites konuşulanları özetledi. Önce başpiskopos Hıristiyan dininin esaslarını anlattı. Ulema, "İsa bir insan olarak doğduysa ona nasıl Allah diyebilirsiniz?" diye sordu; Meryem'in bakireliğı üzerinde duruldu. Tartışma şiddetlenince Balaban görüşmeye son verdi. ”²⁷¹

3.2.8. Orhan Bey Döneminin İki Önemli Vakfiyesi

Osman Bey döneminden itibaren gerek alperenlere gerekse abdallara ya da kendi soyundan olanlara verilen vakfiyeler devletin temellerinin atıldığı yıllarda önemli yere

²⁶⁶ Georg Ostrogorsky, *Bizans Devleti Tarihi*, TTK, Ankara 2015, s. 472

²⁶⁷ İhsan Fazlıoğlu, “Osmanlılar”, *T.D.V.İ.A* ,c. 33, İstanbul 2007, s.549

²⁶⁸ Halil İnalçık, Orhan, ss.384

²⁶⁹ Halil İnalçık, *Fatih Devri Üzerinde Tetkikler ve Vesikalar*, TTK, Ankara 1954, s. 143

²⁷⁰ Halil İnalçık, Orhan, ss.384

²⁷¹ Halil İnalçık, Orhan,, ss.384

sahip olmuştur. Orhan Gazi dönemi, devletin henüz kuruluş dönemindeyken çok sayıda sufiye toprak bağışlandığı, imar ve iskân için zâviyeler inşa edildiği bir devre olarak da kabul edilebilir.²⁷² Yine kroniklerde göze çarpan bir diğer bilgi de yerel halk tarafından kutsal- ermiş olarak kabul edilen dervişlere gazalar sonucunda elde edilen toprakları ihсан etme geleneğinin Orhan Bey döneminde de sürdürülmesidir. Osman Gazi Kumral Dede'ye ve evlatlarına toprak bağışlamış, Orhan Bey de babasının izinden giderek etrafında gazaya katılan dervişlere araziler tahsis etmiştir. Bugün kayıtlarına ulaşabildiğimiz Asporça Hatun ve Mekece Vakfiyeleri Osmanlı Devleti'nin erken döneminin aydınlatılması açısından da ayrıca ehemmiyet taşımaktadır. Ayrıca 1323 tarihli Asporça Hatun Vakfiyesi ve 1324 tarihli Mekece vakfiyesi, devletin yönetimine dair sistematik tatbiklerin Orhan Gazi'nin babası Osman Bey döneminde başladığını ispatlar.²⁷³

3.2.8.1. Asporça Hatun Vakfiyesi

Asporça Hatun, Bizans İmparatoru III. Andronikos'un kızı olup, Orhan Gazi'nin eşlerinden birisidir.²⁷⁴ Asporça Hatun'un hayatı hakkında sadece Orhan Bey'den İbrahim, Fatma ve Selçuk Hatun isimlerinde üç çocuğu olduğu bilinmekle birlikte bazı tarihçiler tarafından Nilüfer Hatun'un Asporça Hatun olabileceği ifade edilmiştir.²⁷⁵ Vakfiyeyi diğerlerinden ayıran en önemli özellik ise Osmanlı tarihinde bilinen en eski vakfiye olması niteliğidir. Mezarı oğlu İbrahim ile birlikte Osman Gazi'nin türbesindedir. 1323 tarihli Osman Bey dönemine ait olan Asporça Hatun vakfiyesi adına düzenlenmiş belgede, Osman Gazi b. Ertuğrul oğlu Orhan'ın eşi Asporça Hatun, kendi huzurunda Alâeddin Paşa'yı vakıfları için vekil tayin etmiştir.²⁷⁶ Belgede Asporça Hatun'a, Osman Bey tarafından bağışlanan beylik köyler, Narlı ve Kıyaklı vakfedilerek kendisinden sonra iki oğlu Şerefullah ile İbrahim Bey ve onların soyundan gelecekler, gelirden paylarını vakıf koşullarına göre alacakları belirtilmiştir.²⁷⁷

²⁷² Haşim Şahin, a.g.t., s.95

²⁷³ Halil İncalcık, *Kuruluş Dönemi Osmanlı Sultanları*, İSAM, İstanbul 2010, s.71

²⁷⁴ Hasan Basri Öcalan - Sezai Sevim - Doğan Yavaş, *Bursa Vakfiyeleri I*, BursaKültür A.Ş., Bursa 2013, s.25

²⁷⁵ Feridun Emecen Nilüfer Hatun, *T.D.V.İ.A.*, c.33, 2007, s.124

²⁷⁶ Halil İncalcık, *Kuruluş Dönemi Osmanlı Sultanları*, s.71

²⁷⁷ Halil İncalcık, *Kuruluş Dönemi Osmanlı Sultanları*, s.42

Asporça Hatun Vakfiyesi'nde bulunan kayıtlara göre; Asporça Hatun'un Hıristiyan inancına sahip olmasına rağmen kendisi ve oğulları için camilerde balmumu yakılmasını istediği bilgisine de rastlanmaktadır.²⁷⁸ Bu bilgi bizlere, erken dönem Osmanlı'da inançların birbiri içine geçerek, Hıristiyan ibadetlerinin hiçbir engelle maruz kalmadığını da göstermektedir.

3.2.8.2. Mekece- Gazi Orhan Bey Vakfiyesi

Orhan Bey zamanından kalma vakıf ve temlik kayıtları Osmanlı aile üyeleri ve idarecileri ile dini zümre mensupları ile ilgili bilgiler verir. En eski Osmanlı vesikalarından olan Orhan Bey'in hicri 724 Rebiü'l –evvel tarihinde (M. Mart 1324) Şerefeddin Mukbil'e verdiği berat son derece önemlidir. Orhan Gazi'nin bu temliknâmesi H. Scheel ve P. Wittek'in oldukça ilgisini çekmiştir.²⁷⁹ Vakfiyenin tercümesi şöyledir:

“ Ben Şücaaddin Orhan Bin Fahrüddin Osman. Hududu ile Mekece nahiyesinin tamamını sırf Allah rızası için vakfettim. O hanikahda misafir olan gelüp giden fukarayı, garibleri, miskinleri, dervişleri ve ehli ilmi (iskân ve infak) etmesi için azaldı kölem Tavaşi Şerefeddin Mukbil'i (Mütevelli vakıf tayin ettim) vakfın vazifesi (yani varidatı) ne ise bunlara sarf edilsin ve her kim ki bu vazifeden nasib almağa müstahak değilse Hanikahta misafir olmasın. Bu vakfiyeyi okuyanlar bilmiş olsunlar ki Mekece'nin tevliyatını bu hanikahın kullarının çocuklarından kim âlim ise ona verdim ve bugünden itibaren tevliyet hizmet etmek üzere Şerefediin Mukbil'e tevfiz ettim. Bu hizmete mukabil hâsılâtın mecmuundan öşür alsın. Benim çocuklarımdan ve varislerimden hiçbir ferdin bunda hakkı yoktur. Bu tevliyet bu Hanikahın bendelerinin salih olan çocukları nesilden nesile batından batna asırdan asra irişsin yani nail olsun. Bu hususta niza eden ve bu mananın butlanına çalışan ve yalan, iftira, zulm ve adavet gösteren kimse şeriatı nebeviye indinde makbul olmaz. İkrar ettiğim vechile bu tevliyati hüccet ile bu hanikahın kullarının çocuklarından en salih olanına hini hacette göstermesi için verdim, ta ki hangi bir mahlûk çıkıp da müdahale, muzahame ve tağyir etmesin. Kim müdahale ve muzahame ederse Allah'ın ve Resulullah Sallallahü Aleyhi Vesselamın laneti onun üzerine olacaktır. Bu vesikayı okuyanlar, hazır olan cemaatin şهادetiyle bunu hakikat bilsinler ve itimat etsinler. Onların rızasıyla yazıldı. Benim mülkümde olan mezkûr Mekeceyi (bu vesikayı) mütalea edenler vakıf bileler ve inşaallahü teala itimad edeler.”²⁸⁰

Belge erken dönem Osmanlı için zaten az sayıda olan evrakların arasında büyük bir ehemmiyet taşır. Vakfiyenin sonunda yer alan şahitler kısmı ise Orhan Bey'in çocuklarının adlarını zikreder; dolayısıyla bu belge, evrakı inceleyen tarihçilere Orhan Gazi'nin soy silsilesini çıkartma şansı da vermiştir. Vakıf defterlerinde özeti olan

²⁷⁸ Raif Kaplanoğlu, a.g.e., s.144

²⁷⁹ İsmail Hakkı Uzunçarşılı, “Gazi Orhan Bey Vakfiyesi”, *Belleten*. 5 (19), Ankara 1941, s.277

²⁸⁰ İsmail Hakkı Uzunçarşılı, “Gazi Orhan Bey Vakfiyesi”, s.281-282

Hanikah'ın vakfiyesi günümüze ulaşamamıştır.²⁸¹ Bugüne kadar gelen bu kayıtların içinde en mühimi Gazi Orhan Bey vakfiyesidir. Mekece Vakfiyesi de olarak bilinen bu kayıt devlet ve devlet etrafındaki dervişlerin ilişkisini aynı zamanda devletteki güçlerini göstermektedir.

3.2.9. I. Murad

Orhan Bey'in vefatının ardından Osmanlı Devleti'nin başına geçen I. Murad, 1326 yılında dünyaya gelmiş kroniklerde ve yazıtlarda ise "bey, emir-i a'zam, han, hudavendigâr, padişah, sultanü's-selatin, melikü'l-mülük" gibi unvanlarla anılır.²⁸² I. Murad'ın tuğrasında Han nitelemesinin kökeni Oğuz geleneğine gitmekte Anadolu Türklüğü açısından ise hükümdarlığı simgelemektedir ve sahibini, neredeyse dinsel bir yüceltmeye fırsat tanıyacak ölçüde efsanevi bir saygınlığa büründürüyordu.²⁸³ Ancak I. Murad "Tanrı, hâkim, hükümdar, âmir, efendi, sahip, bey" gibi anlamlara gelen hudâvendigâr unvanı ile daha çok bilinmektedir.²⁸⁴

Murad Han, henüz on iki yaşındayken Lala Şahin ile birlikte Bursa sancağına gönderilmiş; Süleyman Paşa'nın vefatının ardından Rumeli'de devam eden fetih hareketlerine, emrinde bulunan Lala Şahin gibi kabiliyetli bir komutanın yanı sıra Evrenos (Evrenuz) ve Hacı İlbeği gibi serhad beyleriyle birlikte katılarak önemli başarılar göstermiştir.²⁸⁵ Edirnenin fethi ve ardından Lala Şahin'in Filibe'yi teslim alması şehzadelik yıllarına denk gelmektedir. Sultan Murad, Trakya'daki Osmanlı arazisini emniyet altında bulundurabilmek için, bilhassa Filibe ile Edirne'nin güvenliği yönünden Balkan sıra dağlarına kadar Bulgaristan'ın ele geçirilmesi gerektiğine inanıyordu.²⁸⁶ 1365 yılında Bulgar Çarı'nın ölümü taht çekişmesi yaşayan devletin güçsüzleşmesine yol açmış 1369 yılına kadar süren Bulgar Osmanlı mücadelesi I. Murad'ın lehine sonuçlanarak, birçok toprak Osmanlı idaresi altına alınmıştır.

²⁸¹ Halil İncalcık, Orhan, ss.375-386

²⁸² Halil İncalcık, Murad I, *T.D.V.İ.A.*, c. 31, 2006, s.156

²⁸³ Ernst Werner, a.g.e., s. 212

²⁸⁴ Atilla Çetin, Hudavendigâr, *T.D.V.İ.A.*, c. 18, 1988, s. 285

²⁸⁵ Halil İncalcık, *Kuruluş Dönemi Osmanlı Sultanları*, s.81

²⁸⁶ Şerif Başta, a.g.e. s.70

Bizans imparatorunun Osmanlılara karşı Batı'dan ittifak bulma gayreti 1366 yılında Savoie Kontu Amedeo'dan olumlu cevap bulması üzerine, Amedeo Türklerin üzerine bir savaş kararı alarak 3 Ağustos 1366'da mühim bir merkez olan Gelibolu'yu zabtetmiştir.²⁸⁷ 1367 senesinde Amedeo'nun burayı Bizans'a vermesi on yıldan kısa sürmüştür; IV. Andronikos kaleyi 1367 yılında I. Murad'a terk etmek durumunda kalmıştır.

I. Murad yönetimi ele aldıktan sonra 1365 senesine kadar, Karaman ve Eretna Beyliklerinin tehdidinden ötürü Anadolu'da kalmış, 1363 yılında ise güçlü bir ordu ile Eretna'nın Moğol birliklerini Eskişehir bölgesinde bozguna uğratmıştır.²⁸⁸ Karaman ordusunun tehdidini de ortadan kaldırınca muhasara altında bulunan Ankara ahileri şehrin yönetimini I. Muarad'a vermişlerdir.²⁸⁹ 1387'de yapılan Frenkyazısı Savaşı Karamanoğulları'nın yenilgisi ile sonuçlanarak Konya kuşatılmış; Selçuklu mirasçısı iddialarıyla diğer Türkmen beyliklerinin koruyuculuğunu üstlenmiş olan Karamanoğulları I. Murad'ın üstünlüğünü tanımak zorunda kalmışlardır.²⁹⁰

Anadolu tehlikesinin bertaraf edilmesinin ardından Balkanlar'daki fetih hareketleri üç önemli komutanın idaresinde şu şekilde gerçekleşmiştir: Lala Şahin, Edirne'den itibaren Meriç vadisini takiben bu nehrin yukarı tarafına doğru ilerlemekte; Rumeli ordusunun merkezini teşkil etmekte ve Rumeli ordusunun başkomutanı olarak görev almaktadır.²⁹¹ Gazi Timurtaş Bey, Balkan dağlarının batı etekleri boyunca Tunca nehrinde ilerleyerek Yanbolu- Filibe istikametinde yürümekte, Gazi Evrenos Bey de Meriç'in batısından başlayarak Rodop dağlarının eteklerinden Drama- Selanik üzerine ilerlemektedir.²⁹² Bu ilerleyişler neticesinde 1361 yılında Dimetoka'yı alarak bugünkü Yunanistan topraklarına giren Osmanlılar Meriç Irmağı'ndan Nestos Nehri'ne dek olan Trakya havalisini de Evrenos Bey kumandasındaki savaşçılarla 1371 yılına kadar Bizans İmparatorluğu'nun elinden aldıkları görülmektedir.²⁹³

²⁸⁷ Feridun Emecen, "Osmanlı Devleti'nin Kuruluşundan Fetret Dönemine", *Türkler Ansiklopedisi*, c.9, 2002, s.39

²⁸⁸ Halil İncelik, *Kuruluş Dönemi Osmanlı Sultanları*, s.81

²⁸⁹ Halil İncelik, *Kuruluş Dönemi Osmanlı Sultanları*, s.81

²⁹⁰ Emecen Feridun, "Kuruluş Küçük Kaynarca'ya", s.11

²⁹¹ Ali Kemal Balkanlı, "Sırp Sındığına Ait Yeni Vesikalar", *Tarih Dünyası*, 2 (11), İstanbul 1950, s.472

²⁹² Ali Kemal Balkanlı, "Sırp Sındığına Ait Yeni Vesikalar", s.472

²⁹³ Melek Delilbaşı, "Osmanlı - Bizans İlişkileri", s.348

1366 yılında Rumeli'ye geçip beş yıl orada kalan I. Murad fetihlere Rumeli'de yoğunlaşarak devam etmiş bu durum bölgede özellikle güç kaybı yaşayan Bizans ve Sırp idaresini muazzam bir ordu toplayarak savaşmaya yöneltmiş ve neticesinde olan Sırsındığı savaşı (1371) Osmanlı ordusunun zaferi ile sonuçlanmıştır. Savaşın neticesinde Bizans ve Balkan idarecileri birbiri ardından haraçgüzar olmayı kabul etmiş; V. Ioannis Palaeologos, I. Murad ile bir bağımlılık antlaşması yaparak ona bağlı olarak Anadolu'daki savaşlarında yanında olmaya razı olmuştur.²⁹⁴ Rumeli'de ilerleyiş; Sofya'nın 1385, Niş'in 1386'da zapt olması ve güneyde Evrenos idaresindeki ucda 1383'te Serez'in düşmesi, Selanik'in 1387 Eylül'ünde ahidnâme güvenceleriyle teslim olmasıyla devam etmiştir.²⁹⁵

Selanik'in Osmanlı idaresine alınmasıyla ilgili bilgi edindiğimiz bir diğer kaynak olan Selanik Başpiskoposu "Symeon'un Tarihi Nutku" dur.²⁹⁶ Bu nutukta Symeon, "şeytanın işbirlikçileri" diye tanımladığı Osmanlılar'ın Selanik'teki bazı kişileri haksız yere tahkikatta uğrattığını bununla birlikte şehirdeki bazı Hristiyanların din değiştirdiğini zira din değiştirmeyenlerin ağır vergi ve eziyete tabi tutulduğunu yazmaktadır.²⁹⁷ Symeon'un anlattıkları istimâlet politikası ile uyuşmasa da şehrin teslim olmasının ardından ihtidaların yaşanmasını ve şehirdeki Hristiyan din adamlarının teslim karşısında aldığı tavrı görmemiz açısından kıymetlidir.

Yapılan tüm fetihler ve Osmanlı Devleti'nin Balkanlar'da kararlı ilerleyişi Balkanlar'daki hâkimiyetin temsilcisi olan Sırp'ları bir kez daha endişeye düşürmüş ve neticesinde Kosova Savaşı (1389) yaşanmıştır. Kosova Savaşı Yıldırım Bayezid'in büyük gayreti sayesinde Osmanlı kuvvetlerinin kesin galibiyetiyle sonuçlanırken I.Murad, ölümler arasında dolaştığı sırada, kendisini öldürülenlerin arasına gizlemiş olan Miloş Kobilovic isimli kişi tarafından hançerle yaralanmış ve ölmüştür.²⁹⁸ İncalık, gaza akınları için altı kez Rumeli bölgesine geçmiş olan I. Murad için onun Babai şeyhleri

²⁹⁴ Halil İncalık, *Devlet-i Aliyye I*, s.63

²⁹⁵ Halil İncalık, *Devlet-i Aliyye I*, s.64

²⁹⁶ Ferhan Kırıldökme Mollaoğlu, Selanik Başpiskoposu Symeon'un Tarihi Nutku (1387-1429), Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, *Yüksek Lisans Tezi*, Ankara 1998

²⁹⁷ Ferhan Kırıldökme Mollaoğlu, a.g.t.,s.36

²⁹⁸ Halil İncalık, *Murad I*, s.156

gibi kendini Tanrı ilhamına mazhar bir veli şeklinde hissettiğini, temel görev olarak da Balkanlar'da tam hâkimiyeti sağlamayı isteyerek gazayı dini bir ödev gibi benimsediğini belirtmektedir.²⁹⁹

3.2.9.1. Yeniçeri ocağının kurulması ve ocağın Bektaşilikle ilgisi

Sultan I. Murad döneminde Rumeli akınları artarak devam etmiş bunun yanı sıra akınlardan her geçen gün daha fazla ganimet ve esirle dönülmüştür. Ordudaki asker sayısının artması ve fetih hareketlerinin artarak devam etmesi orduyu kurumsal hale getirme zorunluluğunu doğurmuştur. Tüm bu sebeplerin neticesinde Yeniçeri Ocağı adı altında ordu teşkil edilmiştir. Yeniçeri Ocağı'nın hangi yılda oluşturulduğu kesin olarak bilinmemekle birlikte ocağın oluşturulmasının Sultan I. Murad zamanında olduğu saptanmıştır.³⁰⁰ Pençik nizamının, yani gazlarda elde edilen tutsakların beşte birinin devlet hesabına geçirilmesi veya her tutsağın karşılığında değer biçilen yüz yirmi beş akçe-i Osmaninin beşte biri olan yirmi beş akçe tahsilinin yapılması Edirne'nin fethinin ardından gerçekleşmiş olduğu görülmektedir.³⁰¹

Orhan Bey döneminde Türklerden oluşan askerlerin yetmemesi üzerine Sultan I. Murad kendi döneminde, esirlerin Müslümanlaştırılarak Yeniçeri Ocağı'na kabul edilmelerini ve böylelikle yeni bir askeri gücün oluşturulmasını mecbur kılmıştır.³⁰² Âşıkpaşazâde yeniçeri ocağının oluşmasını I. Murad'ın Edirne'yi fethetmesinin ardından Çandarlı Halil ve Kara Rüstem'in tavsiyesiyle pençik usulü oğlanlar toplanıp ve yeniçeri yapılarak ak börk giydirilmesi hadisesiyle anlatmaktadır.³⁰³ Böylece savaşların ardından Rumeli'den toplanan bu oğlanlar Anadolu Türküne birer altına satılarak burada dört beş yıl Türke hizmet edip Türkçe öğrenmişlerdir.³⁰⁴ Burada sözü geçen Türkün köylerde yaşayan konargöçer olmayan çiftçilikten başka bir işi olmayan yerleşik köylüler olduğu bilinmektedir.³⁰⁵ Verilen ailelerin yerleşim yerleri kaynaklarda

²⁹⁹ Halil İnalçık,, Murad I, s.156

³⁰⁰ Fahri Maden, “Yeniçerilik-Bektaşilik İlişkileri ve Yeniçeri İsyanlarında Bektaşiler”, s.173

³⁰¹ İsmail Hakkı Uzunçarşılı, Osmanlı Tarihi, s.150

³⁰² Fahri Maden, “Yeniçerilik-Bektaşilik İlişkileri ve Yeniçeri İsyanlarında Bektaşiler”, s.173

³⁰³ Âşık Paşazade *Osmanoğulları'nın Tarihi*, s.115

³⁰⁴ Tayfun Toroser, *Kavanin-i Yeniçeriyan*, İş Bankası Yayınları, İstanbul 2011, syf:12

³⁰⁵ Erdal Küçükyalçın, *Turna'nın Kalbi Yeniçeri Yoldaşlığı ve Bektaşilik*, Boğaziçi Üniversitesi Yayınevi, İstanbul 2010 s.33

Kütahya, Afyon, Ankara Balıkesir, Muğla³⁰⁶ olarak geçmektedir. XVII. yüzyıl İngiliz büyükelçiliği kâtibi Ricaut gönderilen yerleri detaylandırmış, yeniçerilerin Kütahya’da Kâhya Bey’in çiftliği, Ankara ve Karahisar’da İstanbul Ağası’nın toprağına gönderildiğini belirtmiştir.³⁰⁷ Yeniçerilerin yetiştiği bu ailelerin hangi İslam tarikatından olduklarına dair kesin bir bilgi olmamakla birlikte gönderildiği bölgelerde Bektaşî tekkelerinin olduğu da aşîkârdır.³⁰⁸

Yeniçeri Ocağı, ocağın oluşumunda önemli rol oynayan Alperenlerin ve Babailerin tesiriyle Hacı Bektaş-ı Veli’ye mensup sayılmış, Hacı Bektaş’ı ocağın pîri olarak tanımıştır.³⁰⁹ “Ocağ-ı Bektaşîyan”, “Taife-i Bektaşîyan”, Sanadid-i Bektaşîyan” Dudman-ı Bektaşîyye” olarak da bilinen yeniçeri ocağı, dini, ahlaki ve askeri özelliklerinin önemli bir bölümünü, Bektaşî şeyhlerinin verdiği eğitimlerle kazanmış, bir diğer anlatımla Bektaşîlik, Osmanlı ordusunu kendi dergâhı durumuna getirmiştir.³¹⁰ Zamanla daha fazla güçlenen Bektaşîlik ve Yeniçeri Ocağı iki kurum olmaktan çıkıp tek bir kurum haline dönüşmüş ordudaki rütbelere “Silsile-i tarik-i Bektaşîyan”, askerler “Zümre-i Bektaşîyan” diye anılmaya başlanmıştır.³¹¹ Yeniçeri askerlerinin yalnızca Bektaşî tarikatının mensubu olmaları söz konusu olmamış, farklı dönemlerde, Bayramilik ve Nakşîlik gibi, farklı tarikatlara katıldıkları da bilinmektedir.³¹²

Velâyetnâme’de Bektaşîlik yeniçeri ilişkisi Osman Bey zamanına kadar götürülmüş, Osman Bey’in Hacı Bektaş’ı ziyarete gitmesi detaylıca anlatılmıştır. Bahsi geçen ziyaret velâyetnâmede şu sözlerle ifade edilmiştir:

“ Hacı Bektâş-ı Velî, Osman Bey’in yüzüne baktı, safa geldin Osman’ım, kadem getirdin, başındakini çıkar, ileri gel dedi. Osman, huzura geldi, diz çöktü. Hünkâr, o tacı aldı, tekbir edip Osman Bey’in başına giydirdi. Belindeki kemeri çıkardı, tekbirleyip Osman Bey’in beline kuşattı. Önündeki çerağı uyandırdı, tekbirledi, öğüt vererek Osman Bey’in eline sundu. Önüne yayılan sofrayı aldı, Osman’ın önüne koydu. Bunları al dedi, seni din düşmanlarına havale ettik. Senin başındaki tacımızı gören kâfirler, kılıcına karşı duramasınlar, kılıçları seni kesmesin, nereye varırsan üst gel, önünden sonun gür gelsin, kimse, senin soyunun sırtını yere getirmesin.

³⁰⁶ İsmail Hakkı Uzunçarşılı, *Osmanlı Devleti Teşkilatından Kapıkulu Ocakları*, TTK, Ankara 1998, s.24

³⁰⁷ Ricaut, *Türklerin Siyasi Düsturları*, M. Reşat Uzmen (Çev.), Milliyet Yayınları, İstanbul 1996, s. 212

³⁰⁸ Erdal Küçükalyağın, a.g.e., s.39

³⁰⁹ İsmail Hakkı Uzunçarşılı, *Osmanlı Tarihi I*, s.449

³¹⁰ Osman Eğri, “Yeniçeri Ocağının Manevi Eğitimi ve Bektaşîlik” *Gazi Üniversitesi Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Velî Araştırma Dergisi*, (24), Ankara 2002, s.113

³¹¹ Mustafa Kara, *Dervişin Hayatı Sufinin Kelamı*, Dergâh Yayınları, İstanbul 2005, s.27

³¹² Fahri Maden, a.g.t., s.23

Hünkâr adımı sana bağışladım, senin soyunun adını bu adla ansınlar. Gün doğusundan gün batımadek çerağın yansın, Rûm Erenleri bu makamı birisine vermek istedi, herbiri, bir eri tuttu. Bense yedi yıldır senin ve soyunun ruhlarını vilâyet kabzasında saklayıp durmadayım, işte geldin, nasibini aldın. Sonra Padişah adamlarına varın, oğlumuz Sultan Alâeddin Padişah'a söyleyin, buna yüce bir makam versin, o da, bizim gibi kâfirlere havale etsin bunu dedi. Bundan sonra Osman Bey, atına binip Sultan Alâeddin'e gitti. El öptü, hil'at giydi, izin aldı, Sultanönü'ne gitti. Asker toplayıp kâfirle savaşa başladı. Kendisine uyanlara, Hünkârın kendine giydirdiği tac gibi taçlar giydirdi. Gücü yeten bazıları, kâfirlere daha heybetli, daha kuvvetli, görünmek için o tacın üstünü biraz altınla bezeyip üsküf ettiler. Savaş erleri, hep yanına toplandı. Onlar da aynı tarzda tac giymiye başladılar. Osman, kendi adamlarıyla etraftan gelenler ayırdedilsin diye etraftan gelenlerin, börklerini kırmızıya boyamalarını buyurdu. Kendi kapıkulları, ak börk giydi.”³¹³

Yine anlatılara göre, Orhan Gazi, Sulucakaraöyük'te kalan Hacı Bektaş Veli'nin huzuruna giderek meydana getirdiği askerlerin adını koymasını ve bu neferlere hayır duada bulunmasını talep etmiştir. Bunun üzerine Hacı Bektaş Veli, askerlerden birini huzuruna kabul ederek cüppesinin bir kolunu askerin başının üzerine koymuş ve “Bu yeni askerin ismi Yeniçeri olsun. Cenab-ı Hak yüzlerini ak, pazılarını kuvvetli, kılıçlarını keskin, oklarını mühlik, kendilerini galip buyursun” diye dua etmiştir.³¹⁴ Kavanin-i Yeniçeriyân'da da ocağın kurulmasına türlü kerametleri olan Hacı Bektaş-ı Veli ve onun öğretisinin etkili olduğu belirtilmektedir.³¹⁵ Hatta Yeniçeri Ocağı'nın kurallarının da Hacı Bektaş Veli'nin kuralları üzerine olduğu bu kaidelerin; yaşlanmadan sakal bırakmamak ve evlenmemek³¹⁶ olduğu belirtilmiştir.

Fakat anlatılan bu rivayetlerle Osmanlı kroniklerindeki yeniçeri ocağının teşekkül tarihi ile Hacı Bektaş-ı Veli'nin hayatta olduğu tarihlerin uyuşmaması, ocağın kurucusunun Hacı Bektaş olamayacağını göstermektedir. Yeniçeri ocağı ve Bektaşilik arasında oluşan bağ ise Hacı Bektaş'ın vefatından sonra onun müridleri sayesinde oluşmuştur.³¹⁷ Erken dönem kronikleri bu bağın Bursa'nın fethinde bulunan Abdal Musa'nın “Elifi” tacı yeniçeriye giydirmesi sonucunda yeniçerilerin Bektaşiliği benimsediklerinden sonra oluştuğu yönündedir.³¹⁸ Hacı Bektaş-ı Veli Velâyetnâme'sini yayımlayan Abdülbaki Gölpınarlı da Yeniçeri Ocağı'nın kuruluşun da Ahilerin rolünün büyük olduğunu,

³¹³ Abdülbaki Gölpınarlı, a.g.e. s. 76

³¹⁴ Fahri Maden, “Yeniçerilik-Bektaşilik İlişkileri ve Yeniçeri İsyanlarında Bektaşiler”, s.174

³¹⁵ Tayfun Toroser, a.g.e., ss. 56-57

³¹⁶ Tayfun Toroser, a.g.e.,s. 58

³¹⁷ Cemal Canpolat, *Osmanlı'nın Manevi Temelini Oluşturan Gerçek Dervişler-Babalar ve Bektaşî Dergâhları*, Markiz Yayınları, İstanbul 2012,s.105

³¹⁸ Âşık Paşazade *Osmanoğulları'nın Tarihi*, s.299

Sultan I. Murad'ın ise bizzat ahi şeyhi olduğunu vurgulamış zaten bir melâmet yolu olan ve Babailikten ayrılan Bektaşiliğin fütüvvet ehlinin yoluyla yoğrulduğunu belirtmiştir.³¹⁹ Sultan I. Murad'ın Ahiliğe olan bağlılığını Gelibolu'daki Ahi liderlerinden Ahi Musa'ya verdiği, 1366 tarihli icazetnâme ve vakıfnâmede bulunan ifade de görmemiz de mümkündür. Sultan I. Murad vakıfnâmesinde şöyle demektedir: “Ahîlerimden kuşandığım kuşağı Ahi Musa'ya kendi elümle kuşadup, Malkara'da Ahî diktim ve bu Ahî Musa veya evlâtlarından kimesneyi ihtiyar edüp ya akrabalarından veya güğeygülerinden Ahîlik icâzetin verip bizden sonra yerümüze Ahî sen ol diyeler...”³²⁰ İsmail Hakkı Uzunçarşılı da Gölpinarlı ile paralel düşüncede olmakla birlikte yeniçeri ocağının daha sonradan ismini Bektaşiliğe çeviren Babai tarikatına mensup alperenlerin etkisiyle Hacı Bektaş etkisinde kaldığını belirtmektedir.³²¹

Yeniçeri Ocağı'nın Bektaşilikle ilişkilendirilmesindeki en önemli sebep ocakta kullanılan semboller, motifler ve ritüellerdir. Bu motifler arasındaki en önemli örnek “Ağa Bayrağı” adı verilen yeniçeri sancağında “Zülfikar” resminin olması, yeniçeri olanlara “Sofa Tezkiresi” denen bir belge verilmesidir.³²² Sofa tezkiresi'nde şu ifadeler yer almaktadır:

“El-Minnetü li'llah Kalu beladan beri Hakk'ın birliğini eyledik ikrar. Bu yola vermişiz can u ser. Nebimiz vardır Ahmed-i Muhtar. Ezelden beri mestaneleriz. Nur-u İlahî'de pervaneleriz. Bir bölük bu cihanda serseri divaneleriz. Sayılmayız parmakla. Tükenmeyiz kırılmakla. Taşramızdan sormakla kimse bilemez halimiz. Oniki imam, on iki yolun cümlesine dedik beli. Üçler, yediler, kırklar, Nur-u Nebi, Kerem-i Ali, Pir'imiz Hünkâr Hacı Bektaş Veli.”³²³

Hacı Bektaş'ın Sulucakarahöyükte'ki tekkenin başında görev değişikliği olduğunda gerçekleştirilen tören de yine ocak-Bektaşilik ilişkisini göstermektedir. Hacı Bektaş türbesindeki baba öldüğünde yerine geçen yeni baba İstanbul'a gelerek, başta Yeniçeri ağası, ocak erkânı, bütün Bektaşî tekkeleri babaları ve yeniçeriler tarafından Üsküdar'da karşılanarak, törenle Süleymaniye'deki ağa kapısına götürülür burada Yeniçeri ağasınca taç giydirilir, alayla Babiali'de sadrazamın huzuruna çıkarılır ve burada da sadrazam

³¹⁹ Abdülbaki Gölpinarlı, a.g.e. s.130

³²⁰ Vatan Özgül, “Kızılbaşlık ve Türkmenler”, *Gazi Üniversitesi Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi*, (32), Ankara, 2004, s.260

³²¹ İsmail Hakkı Uzunçarşılı, *Osmanlı Tarihi 1*, s.470,

³²² Osman Eğri, a.g.m.117

³²³ Osman Eğri, a.g.m.118

tarafından bir şeyhlik cübbesi giydirilirdi.³²⁴ Ayrıca İstanbul'daki bütün Bektaşî tekkeleri babalarının en büyüğü olarak Aksaray'da Et Meydanı'nda Yeni Odalar diye anılan büyük yeniçeri kışlasında doksan dördüncü ortanın odaları arasında yapılmış kışla tekkesinde otururdu.³²⁵

Osman Eğri, “Yeniçeri Ocağının Manevi Eğitimi ve Bektaşilik” isimli makalesinde Muharrem ayında ulufelerin dağıtılması merasiminde de Bektaşî simgelerinin hâkim olduğuna dikkat çekmektedir. Aynı makalede tören şöyle anlatılır:

“En kıdemlileri yüksek sesle; “Kerim Allah” diye bağırınca ötekiler “Hu” diyerek karşılık vermektedirler. Yeniçeriler, subaylarla sarayın orta kapısına gelirler. Sadrazamla vezirleri selamlarlar. Bir yanda ise pilav ile zerde hazırlanır. Asker yemeğe başlarsa kurbanlar kesilir. Zira askerin yemek yemesi saraya olan itaatinin bir göstergesidir. Yemek bitince asker, orta kapıda durur. Başçavuş, “kubbe-i humayun” önüne gelir. Bektaşî tarikatının rükünlerinden biri olan “peymançe” (dar) duruşunda, sağ ayak başparmağı, sol ayak başparmağı üzerine konur. Sağ el sol el üzerinde ve orta parmak karşı taraf omuza gelecek şekilde göğüste çaprazlanır. Hafif öne eğilmiş vaziyette durulur. Bu duruş Bektaşilikteki “niyaz” duruşudur. Buna peymançeye geçmek de denmektedir. Niyaza geçer ve şu gülbanki çeker: “Bism -i Şah, Allah Allah!... İllallah!... Baş üryan, sine püryan, kılıç al kan..Bu meydanda nice başlar kesilür, olmaz hiç soran. Eyvallah, eyvallah... Kahrımız, kılıcımız, düşmana ziyan, kulluğumuz padişaha ayan. Üçler, beşler, yediler, kırklar. Gülbank-i Muhammedi, Nur-u Nebi, Kerem-i Ali, Pirimiz Hünkârımız Hacı Bektaş Veli demine devranına Hü diyelim! Hüüü!”³²⁶

Evliya Çelebi de Yeniçeriler ve Bektaşiler arasında kuvvetli bir bağ bulunduğunu, yeniçerilerin Hacı Bektaş Veli baltasına sahip olduklarını, askerin taktığı Bektaşî tacı ve Bektaşî üsküfünün de bu bağa örnek teşkil ettiğini ifade etmektedir.³²⁷ Ocağın sembollerinden biri olan “Kazan-ı şerif”in Hacı Bektaş-ı veliden yadigâr olduğu kabul edilir, bu kazanda bizzat onun yemek pişirdiğine inanılarak önemli işler bu kazanın etrafında görüşülürdü.³²⁸

³²⁴ Köse Metin Ziya, “Yeniçeri Ocağının Bektaşileşmesi Süreci ve Yeniçeri -Bektaşî İlişkileri” Gazi Üniversitesi Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi, Sayı: 49, Syf:195, Ankara 2009

³²⁵ Koçu Reşad Ekrem, “Yeniçeriler ve Bektaşilik”, Hayat Tarih Mecmuası, C:2, Sayı:10, Syf: 10, İstanbul 1970

³²⁶ Osman Eğri, a.g.m.118

³²⁷ Fahri Maden, *Seyyah ve Sufî*, Kapı Yayınları, İstanbul 2013, Syf: 91

³²⁸ Orhan Sakin, *Yeniçeri Ocağı Tarihi ve Yasaları*, Doğu Kütüphanesi, İstanbul 2011, s.31

Bektaşilik ve yeniçerilerin yakın ilişkisinin bir diğer sebebi de devşirme yoluyla ocağa alınanların büyük çoğunluğu daha önceden Bektaşilerle manen bağlanmış dostluk kurmuş kişiler ve onların çocuklarından seçilmesidir.³²⁹

Osmanlı Devletinde tekke ve kışla ilişkilerine en iyi örnek olan Yeniçeri Ocağı³³⁰ ocak kapatılana kadar özellikle ocağa kabullerde ve gerçekleştirilen ritüellerde Bektaşilik etkisini taşımaya devam etmiştir. Bektaşilik Osmanlı kışlasını kendi tekkesi haline getirdiğinde Yeniçerilik bu tarikatın askerlik kolu olarak hizmet görmüştür.³³¹

Bektaşî-yeniçeri ilişkisi rivayetlerde anlatıldığı gibi Osmanoğulları'ndan hanedan mensuplarından herhangi birinin Hacı Bektaş-ı Veli ile görüşmesi sonucunda başlamasa da Yeniçeri Ocağı'nın 1826 senesindeki kaldırılışına kadar olan sürede erken dönem istimâlet politikasına uygun olarak ordunun Bektaşilikle ilişkilendirilmesi pek de şaşırtıcı değildir. Çünkü Bektaşî öğretisinin içinde taşıdığı senkretik yapı, gerçekleştirilen gazalar neticesinde elde edilen başarının farklı coğrafyalarda kalıcı olmasını sağlıyor ve devletleşme sürecindeki Osmanlı'ya yeni topraklar kazandırıyordu.

3.2.10. Yıldırım Bayezid

Kosova savaşında Murad Hüdevendigar'ın şehit edilmesinden sonra Osmanlı Devleti'nin başına Yıldırım Bayezid geçmiştir. Bayezid'in tahta geçtiği sırada babasının ölüm haberi üzerine Bizans Selanik'i geri almış, Anadolu'da bulunan beylikler ayaklanmış bunun üzerine Yıldırım Bayezid Batı-Anadolu'daki Aydın, Saruhan, Menteşe, Hamid ve Germiyan Beyliği'ne ait kalan topraklarını bir yıl içinde zabtederek Osmanlı yurdu haline getirmiştir.³³² Aslında Anadolu'da bulunan beyliklerin Osmanlı Devleti'nin gücünün ne kadar ileri safhaya ulaştığını I. Murad'ın Germiyanogullarının kızı Sultan ile Bayezid'in düğününde daha fazla fark etmişlerdir. Düğün için tüm beylere davetiye gönderilmiş, Rumeli'de büyük başarılar göstermiş Evrenos Gazi de düğüne katılmıştı. Evrenos Gazi'nin getirdiği yüz köle ve yüz cariye, on oğlanın elinde,

³²⁹ Hasan Küçük, *Osmanlı Devletini Tarih Sahnesine Çıkaran Kuvvetlerden Biri: Tarikatlar ve Türkler Üzerindeki Müsbet Tesirleri*, TÜRDAV Basım Yayın, İstanbul 1976,s.88

³³⁰ Mustafa Kara, *Din Hayat Sanat Açısından Tekkeler ve Zâviyeler*, Dergâh Yayınları, İstanbul 1980, s.202

³³¹ Mustafa Kara, *Din Hayat Sanat Açısından Tekkeler ve Zâviyeler*, s.202

³³² Halil İnalçık, *Devlet-i Aliyye I*, s.67

içi filori dolu on gümüş tepsi ve diğer onunun elinde içi on altın tepsi ve sekseninin elinde gümüş maşrapalarla içinde şerbet dolu ibrikler bulunması davetlileri Osmanlı zenginliği hakkında fikir sahibi yapmıştır. ³³³ Devlete bağlı bir gazinin bu kadar gösterişli hediyeler sunması düğünde bulunan davetlileri Rumeli'nin zenginliği ve fetihlerin başarısından dolayı kıskançlığa götürmüştür.

Bayezid'in Kosova Savaşı'ndan galibiyetle ayrılmasının sonucunda Anadolu'da birliğin sağlanması için kuvvetli siyaset takip edilmesi zorunluluğu doğmuştur. Osmanlı Devleti'ne pek de güçlü olmayan bağlarla bağlanmış olan Anadolu beyliklerinin üzerinde tam hâkimiyet kurmak için katı bir siyaset uygulanmış; bu yöntem sayesinde kendisini Selçuklu varisi olarak gören Karamanoğulları çatısı altında birleşmeye çalışan beyliklere karşı Ankara Savaşı'na dek de başarılı olunmuştur. I. Bayezid gaza liderliği özelliğini ön plana çıkarıp uç beyliklerini ortadan kaldırdıktan sonra 1397 senesinde Karamanoğulları'nı ve Sivas'taki Kadı Burhaneddin Devleti'ni bertaraf edip Kahire'deki hilafet merkezinden “gaziler sultanı” unvanını almıştır.³³⁴ Uygulanan bu siyaset sonucunda doğuda büyük bir imparatorluk kurmaya çalışan Timur'un topraklarına tehdit unsuru olarak görülmüş neticesinde Ankara Savaşı yaşanmıştır.

Bayezid tahta çıktığında Osmanlı Devleti artık Balkanlar'da varlığını hissettirmekle kalmamış fetih ya da teslim yoluyla aldıkları şehirlerde kendi idaresini kurup devletin kalıcılığını simgelemek için dini öğeler içeren cami, tekke, imaret gibi mimari eserlere önem vermiştir. Bayezid, Rumeli'de Sırp'larla iyi ilişkiler kurarak ileride yapacağı fetih hareketleri için onların desteğini almayı planlamıştır. ³³⁵ Bu siyaset de başarılı olunmuş ancak Macarlar için tehdit unsuru haline gelen Osmanlı ile yeni bir haçlı birliği adı altında savaşılmaya karar verilmiştir. Türklere karşı Sigismund'un komutanlığında idare edilen güçler arasında Macarlardan farklı Alman, Fransız, Felemenk, Belçika, İsviçre şövalyeleriyle, İngiltere haçlıları, İskoçya, Savua, Lombardiya ve Rodos şövalyeleri ve Ulah'lar bulunmuştur.³³⁶ Birleşik Haçlı ordusuna karşı 1396 yılında Niğbolu Savaşı'nı kazanan Yıldırım Bayezid'in ünü İslam dünyası ve Bizans'ta yankı

³³³ Âşık Paşazade *Osmanoğulları'nın Tarihi*, s.118

³³⁴ Feridun Emecen, “Kurulustan Küçük Kaynarca'ya”, s. 17

³³⁵ Şerif Baştav, a.g.e., s.81

³³⁶ İsmail Hakkı Uzunçarşılı, *Osmanlı Tarihi I*, s. 242

bulmuştur. Bu zafer Timur'un Bayezid ile savaşında tereddüte yol açsa da Anadolu ve Rumeli'deki kararlı ilerleyişin hız kazanması Timur'u savaşa hazırlamış ve nihayet 28 Temmuz 1402'de yapılan Ankara Savaşı'nda yenilen taraf Bayezid ile birlikte Osmanlı Devleti olmuştur.

Ankara Savaşı Balkanlar'da ve Anadolu'da kararlı adımlarla ilerleyen Osmanlı Devleti'ne büyük zarar vermiş sonrasında yaşanan taht kavgaları ve fetret dönemi Çelebi Mehmed'in kararlı tutumuyla son bulmuştur.

3.2.11. Çelebi Mehmed Dönemi

Fetret dönemi sona erdikten sonra, daha çok devletin iç huzurunu sağlamaya çalışan I. Mehmed Rumeli'de ve Anadolu'da devletin kaybettiği torakları geri almış ve yeniden Osmanlı Devletini tesis etmiştir. Bu süreçte Anadolu'da egemenliğini sağlamlaştırmaya çalıştığından Bizans ile iyi geçinmeye çalışmış, ilişkilerini dostluk seviyesinde sürdürmüştür.³³⁷ 1413 senesinde Edirne'de kardeşlerini bertaraf ettikten sonra yeniden devletin tek sultanı olarak tahta çıktıktan sonra Bizans, Sırbistan, Eflak- Mora Despotluğu, Atina Prensiği'nin elçilerini kabul ederek onlara barış ve dostluk vadetmiştir.³³⁸

Rumeli'de barışı sağlamanın ardından Karamanoğlu üzerine gitmiş ardından Candaroğulları ile savaşarak egemenliğini yeniden sağlamıştır.³³⁹ Fakat bu arada uzun yıllar etkisini hissettirecek olan Osmanlı tarihinde en etkili dini ve sosyal isyan olarak anılan Şeyh Bedreddin isyanı çıkmış, 1420 senesinde Bedreddin'in asılmasıyla isyan sona ermiştir.

Tahtta kaldığı kısa sürede Osmanlı Devleti'ni babası I. Bayezid dönemindeki sınırlarına yeniden kavuşturmaya çalışan Çelebi Mehmed 1421 senesinde vefat etmiş yerine oğlu Murad hükümdar olmuştur.³⁴⁰

³³⁷ Melek Delilbaşı, *İki İmparatorluk Tek Coğrafya*, İthaki yayınları, İstanbul 2013, s.35

³³⁸ Halil İnalçık, Mehmed I, *T.D.V.İ.A*, c.28, 2003, s.392

³³⁹ İsmail Hakkı Uzunçarşılı, *Osmanlı Tarihi I*, ss.349-357

³⁴⁰ Münecimbaşı Ahmed Dede, *Münecimbaşı Tarihi*, c.1, İsmail Erünsal (Çev.), İstanbul 1974, s.192

3.2.12. II. Murad Dönemi

Çelebi Mehmed'in ölümün ardından tahta çıkan II. Murad hükümdarlığının başlangıcında Mustafa Çelebi'nin taht isyanıyla karşılaşmış, tarihe Düzmece Mustafa olayı olarak geçen bu hadise Mustafa Çelebi'nin öldürülmesiyle son bulmuştur.³⁴¹ Anadolu'nun güvenliğinin sağlanmasının ardından II. Murad döneminde Batı ile olan ilişkiler tekrar I. Bayezid dönemindeki gibi gaza faaliyetlerine dönüştürülmüştür. 1430 senesinde Selanik'in yeniden alınmasından sonra Venedik'le anlaşma yapılarak 1439 yılında Belgrad'ın kuşatılmasıyla Sırbistan ve Eflak üzerindeki Macar hâkimiyetinin kırılması hedeflenmiştir.³⁴² Belgrad kuşatması ve Macar Jan Hünyad'ın karşısında alınan mağlubiyetler sonucunda Sultan Murad tahtını oğlu Mehmed'e bırakmış, fakat 1444'te haçlı ordusunun Varna'ya gelmesi II. Murad'ı tekrar ordunun başına geçmeye zorlamıştır.³⁴³ 1444 yılında yapılan savaş neticesinde Jan Hünyad ile İncil ve Kuran üzerine yemin edilerek Segedin antlaşması imzalanmış Sırp devletini 1427 senesindeki hudutlarıyla Brankoviç'e geri verilmesi ve Macarların Bulgaristan'daki iddialarından vazgeçilmesi neticesine varılmıştır.³⁴⁴

II. Murad Segedin Antlaşmasının ardından Karamanoğlu ile sulh antlaşması yapılmış kısa sürelide olsa Anadolu'da barış sağlanmıştır.³⁴⁵ Varna Savaşı'nda kazanılan galibiyet sonrasında 1448'de İkinci Kosova Savaşı'nın kazanılması Balkanlar'da uzun yıllar devam edecek hâkimiyeti perçinlemiştir.³⁴⁶ 1449 yılında Sultan Murad oğlu Mehmed'i Dulkadiroğlu Süleyman Bey'in kızıyla evlendirerek³⁴⁷ Anadolu'da sürekli problem çıkartan Karamanoğlu'na karşı ittifak içinde olmak istemiştir.

³⁴¹ Feridun Emecen, "Kurulustan Küçük Kaynarca'ya", s.20

³⁴² Halil İncicik, *Devlet-i Aliyye I*, s.105

³⁴³ Halil İncicik, *Devlet-i Aliyye I*, s.107

³⁴⁴ İsmail Hakkı Uzunçarşılı, *Osmanlı Tarihi I*, ss.426-427

³⁴⁵ İsmail Hakkı Uzunçarşılı, *Osmanlı Tarihi I*, ss.429

³⁴⁶ Feridun Emecen Feridun, "Kurulustan Küçük Kaynarca'ya", s.21

³⁴⁷ Münecimbaşı Ahmed Dede, a.g.e.,s.245

Ducas, II. Murad'ın yumuşak kişiliğe sahip, savaşmayı sevmeyen, idaresi altındaki kişilere din ve etnik ayırım yapmayan bir padişah olarak yaşadığını; vefatının ise uzun bir hastalıktan olmadığını yazmıştır.³⁴⁸

³⁴⁸ Ducas, *İstanbul'un Fethi Ducas Kroniği*, V. Mirmiroğlu (Çev.), Kabalcı Yayınevi, İstanbul 2013, ss.159-160

4. BALKANLAR'DA İSKÂN

Rumeli, Asya ve Avrupa'da hüküm sürmüş tüm medeniyetler için stratejik konumu itibariyle her zaman önemli bir bölge olma özelliğini taşımıştır. Rumeli ismini Osmanlılar, çoğunlukla Balkanlar bölgesi yerine de kullanılmıştır. Osmanlı Türkleri tarafından Bizanslılardan aldıkları topraklar için; Yunanlıların Romania'sından esinlenilerek, Anadolu'ya karşı denizin ötesinde Rumeli ismi verilmiştir.³⁴⁹ Genellikle Rumeli olarak bilinen bu ismin doğru biçimi Rum memleketi manasında olan Rumili'dir.³⁵⁰

Anadolu Türklerinin Rumeli'de ilk iskânı 1264 senesinde Selçuklulardan İzzedin Keykavus'un Bizans İmparatorluğu'na sığındığında İmparator Mihail Palaeologos ona ve askerine yerleşmek üzere Dobruca ilini tahsis etmesiyle gerçekleşmiş, gelen bu zümre ve Anadolu'dan da Sarı Saltuk Dede ile beraber gelenler birlikte iki üç kasaba meydana getirmişlerdir.³⁵¹ Ardından Aydınoğullarından Gazi Umur Bey döneminde gerçekleştirilen akınlar neticesinde bazı yerleşmeler olsa da asıl iskânı Osmanoğulları sağlamıştır.

Osmanlı Devleti'nin Rumeli'de kurulduktan sonra Anadolu'yu içine aldığı tezini savunan Gibbons, Wittek ve Köprülü'nün bu iddiası önemli bir gerçeği içinde barındırıyordu.³⁵² Kendiliğinden ya da zorunlu olarak gerçekleştirilen göçler sebebiyle devletin imparatorluk sürecine giden adımlar Rumeli'de atılıyordu.

1354 yılında Gelibolu'nun fethi ile Süleyman Paşa Anadolu'nun bazı bölgelerinden getirttiği kuvvetleri fetih sonrasında terk edilen bu bölgelere yerleştirerek hem askeri üs

³⁴⁹ Halil İncalcık, "Rumeli", *MEB İslam Ansiklopedisi*, c.9, 1964,s. 766

³⁵⁰ P.L İnciciyan- H.D. Andreasyan, Osmanlı Rumelisi Tarih ve Coğrafyası, *Güney-Doğu Araştırmaları Dergisi* (2-3), İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları, İstanbul 1974,s. 13

³⁵¹ Halil İncalcık, "Rumeli", *MEB İslam Ansiklopedisi*, c.9, 1964,s. 767

³⁵² Halil İncalcık, "Rumeli", s. 770

hem de yeni iskân yeri oluşturmuştur.³⁵³ Neşri, Süleyman Paşa'nın Gelibolu'yu almasının ardından yapılan iskânı:

“Süleyman Paşa Rum-ili'ne geçti, evvel atası Orhan Gazi'ye haber gönderdi kim devletli sultanımın himmetiyle Rum-ilini fethetmeye sebep olundu. Küffarın gayrette zebunluğu vardır dedi. Ve bu tarafta feth olan hisarlarda konmağa çok, dem gerek. Lütf edip yarar yoldaş gönderesiz dedi. Orhan Gazi dahi bu sözü işitip ferahnak oldu. Karesi vilayetinde göçer arab olurdu. Göçer evlerle gelmişlerdi. Anda olurlardı. Anları Orhan Gazi sürüp, Rum-iline geçirdi. Bir zaman Gelibolu nevahisinde sakin oldular... Yevmen fe-yevmen durmadan feth içinde oldular. Ve bu taraftan Karesi vilayetinin halkı dahi gelir oldular ve gelenler yurt tutup gazâyâ meşgûl oldular”³⁵⁴

Sözleriyle ifade etmekte bu iskânın ilk kez Süleyman Paşa döneminde gerçekleştiğini belirtmektedir.

Orhan Bey döneminde Süleyman Paşa'nın Gelibolu'yu Osmanlı topraklarına kazandırmasıyla başlayan Rumeli'deki yerleşme Bizans ve Balkanlar'daki idarecilerin, kendi içindeki iç karışıklıklardan ötürü dikkatini çekmemiş, bu durum Osmanlı ilerleyişini daha da kolaylaştırmıştır.³⁵⁵ Süleyman Paşa her yeni uç bölgesinin alınmasında Anadolu'dan o bölgeye savaşçı Yörükler göndermiş, bu uç yerleşim yerleri geliştikçe ardındaki eski uç bölgeleri, nüfusu artmış, ilerlemiş Türk bölgeleri olarak yükselmeye devam etmiştir.³⁵⁶ Günümüz Yunanistan coğrafyasında Osmanlı hâkimiyetinin oluşması Dimetoka'nın 1361 senesinde ele geçirilmesiyle başlamış ve 1461 yılında Mora'nın fethi ile büyük oranda tamamlanmıştır.³⁵⁷

XIV. yüzyılın başında Balkanlar'da ve Rumeli'de yalnızca iç savaşların sonucunda nüfusta azalma olmamış buna bir de yaşanan doğal afetler, salgın hastalıklar eklenerek bölgedeki araziye insan yetersizliğinden dolayı ekilip biçilmez hale getirmiştir. Buna müteakip Osmanlı Devleti Rumeli'de gerçekleştirdiği toprak kazanımlarında rast gele bir yerleşme siyaseti uygulamamış, sistematik biçimde kalıcılığı sağlayacak şekilde Rumeli'de idari düzeni kurmuştur. Rumeli'de Osmanlı ilerleyişi öncelikle askeri fetihler

³⁵³ Mehmet İnbaşı, “Balkanlar'da Osmanlı Hâkimiyeti ve İskân Siyaseti”, *Türkler Ansiklopedisi*, c.9, 2002,s. 636

³⁵⁴ Mehmed Neşri, *Kitâb-ı Cihan-Nümâ I*, s. 182

³⁵⁵ M. Hüdayi Şentürk, “Osmanlı Devleti'nin Kuruluş Devrinde Rumeli'de İskân siyaseti ve Neticeleri” *Belleten*, LVII (218), Ankara 1993,s.91

³⁵⁶ Halil İnalcık, “Rumeli”, s.770

³⁵⁷ Levent Kayapınar, “Yunanistan'da Osmanlı Hâkimiyetinin Kurulması” *Yeni Türkiye Rumeli Özel Sayısı I*,(66), Ankara 2015,s.637

ve idari mekanizmanın kurulması, ardından Anadolu'dan göç ettirilen Türk kolonilerinin iskânı şeklinde işlemiştir.³⁵⁸ Fethedilen yerlere memleket içinden bir halkı getirip, yeni kurulan kasaba ve köylere yerleştirmek ya da o zamana kadar iskân edilmemiş bölgeleri sürgün yoluyla şenletmek Selçuklular'dan intikal etmiş bir usuldü.³⁵⁹ Devletin ilk dönemlerinde yeni alınan yerlere göç ya da sürgün yoluyla halkın yerleştirilmesi çok mühim bir konu olarak ele alınıyor, komşu ülkelerle yapılan anlaşmalarda dahi göçmen yerleştirmek veya yerleştirmemek şartları anlaşma konusu olabiliyordu.³⁶⁰

Yörüklerin ilk olarak Rumeli'ye geçirilmeleri, Avrupalı tarihçiler tarafından genellikle I. Beyazid devrinde tuz yasağını kabul etmeyen Saruhanoglularının göçer halkının Filibe bölgesine gönderilmesi olarak kabul edilir.³⁶¹ Daha öncesinde I. Murad döneminde Anadolu'dan özellikle Kastamonu Saruhan, Denizli ve Kocaeli gibi bölgelerden binlerce çadırlık Müslüman Türk, Trakya ve Bulgaristan'a sonrasında Yıldırım Bayezid döneminde de Makedonya gibi bölgelere göç ettirilmiştir.³⁶² Batı Anadolu'daki göçebe Yörüklerin gerek yıllardır geliştirdikleri yaşam şekli ve gerekse birçoğunun bağlı oldukları askeri teşkilattan ötürü, devletin kurulmasında ve genişlemesinde görevli olarak seçilmelerinde etkin olmuştur.³⁶³ Göç ettirilen Yörük ve Türkmen gruplar öncelikle erken dönemde tüm devletler için önemli olan ırmak yatakları, yol ve vadi boyları ve dağlık alanlardaki geçitlerde yerleşime mecbur tutulmuşlar, ardından fethedilen bölgelerde bu iskân yavaş yavaş ovalık alanlara ve şehir merkezlerine doğru yayılmıştır.³⁶⁴

Yörüklerin Rumeli'ye geçmeleri Osmanlıların Balkan yarım adasını zaptı ve orada yerleşmeleriyle başlamış, fetihler ilerledikçe gelen Yörüklerin sayısı ve önemi artarak

³⁵⁸ Uğur Altuğ, "II. Murad Dönemine Ait Tahrir Defterlerinin Yayına Hazırlanması Ve Bu Malzemeye Göre Tımar Sistemi, Demografi, Yerleşme Ve Topoğrafya Üzerinde Araştırmalar" Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı Yeniçağ Tarihi Bilim Dalı, *Doktora Tezi*, Ankara 2010,s.40

³⁵⁹ M. Hüdai Şentürk, a.g.m. s.93

³⁶⁰ M. Hüdai Şentürk, "a.g.m.,s.93

³⁶¹ M.Tayyib Gökbilgin, *Rumeli'de Yörükler, Tatarlar ve Evlâd-ı Fâtihân*, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları, İstanbul 1957,s.15

³⁶² Altuğ Uğur, a.g.t. s.41,

³⁶³ Barkan Ömer Lütfi, "Osmanlı İmparatorluğu'nda Bir İskân Ve Kolonizasyon Metodu Olarak Sürgünler" *İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Mecmuası*, **11**, (1-4), İstanbul 1950,s.540

³⁶⁴ Altuğ Uğur, a.g.t. s.41,

devam etmiş sonrasında da bu grupları askeri teşkilata bağlamak onlara özel kanun oluşturmak gerekmiştir.³⁶⁵ Osmanlı devletinde, hiçbir zaman doğduğu büyüdüğü topraklarda kendi hayatlarını yaşama şansı olmayan Yörüklerin iskânında iki amaç gözetilmiş olup özellikle buldukları yerde huzursuzluk çıkaranları uzaklaştırmak ve yeni fethedilmiş memleketlerdeki gayrimüslimlerle arada geçişi sağlayacak unsurlar olarak değerlendirilmiştir.³⁶⁶ İskân politikasında stratejik önemi olan geçit, bataklık, verimsiz arazi ve ormanlık bölgelere önce tekke, cami, imaret gibi yapılar inşa edip bölgeyi yaşanması hale getirip buralara göç ettirilen halkın yerleştirilmesi usulü uygulanmıştır.³⁶⁷ Öncesinde ıssız, verimsiz olan bu araziler inşa edilen bu yapılar sayesinde şenlendirilince buraya yerleştirilen halk , “ resm-i bennâk ve avârız-ı divaniye ve tekâlif-i örfiye” denilen vergilerden hariç tutulmuş getirilen halkın işçi, tüccar, esnaf ve sanatkâr gibi çeşitli zümrelerden olması dikkate alınmıştır.³⁶⁸

Rumeli bölgesine ait XV ve XVI. yüzyıla ait Osmanlı tahrir defterlerinin incelenmesinde karşımıza çıkan ahi, baba gibi tarikat mensuplarının taşıdığı lakaplar yeni fethedilen yerlere isim olarak verilmiştir.³⁶⁹ İpsala’da Ahi Babalu köyü ve Edirne’ye bağlı Doğancı Ahiler köyü isimleri bu duruma örnek oluşturmaktadır.³⁷⁰

Erken devir Osmanlı tımar icmâl defterlerine bakıldığında iskân olunup yeniden canlanan köylerdeki demografik tablodaki görüntüde birinci kısmı Hıristiyan tebaa, ikinci kısmı ise Anadolu’dan Rumeli’ye göçürülen Müslüman Türkler oluşturmaktadır.³⁷¹ Özellikle daha önceki dönemlerde ele geçirilmiş olan iç bölgelere mahsus defterlerdeki kayıtlarda üç köy modeli görülmektedir; birinci köy modeli, yalnızca Hıristiyanların bulunduğu ve adları Bulgarca, Arnavutça, Sırpça, Rumca ya da Latince olan köyler; ikinci köy modeli ise karma denilen köy modelleridir.³⁷² Bu köylerin nüfusunun bir kısmı Hıristiyan ve köy adları Arnavutça, Sırpça, Rumca,

³⁶⁵ M.Tayyib Gökbilgin, *Rumeli’de Yörükler, Tatarlar ve Evlâd-ı Fâtihân*, s.9

³⁶⁶ Ömer Lütfi Barkan, “Osmanlı İmparatorluğu’nda Bir İskân Ve Kolonizasyon Metodu Olarak Sürgünler” , s.570

³⁶⁷ M. Hüdai Şentürk, a.g.m., s.104

³⁶⁸ Cengiz Orhonlu, *Osmanlı İmparatorluğunda Aşiretleri İskân Teşebbüsü (1691 - 1696)*, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları, İstanbul 1963,s28,

³⁶⁹ Huriye Emen, “ 494 Numaralı Tahrir Defterine Göre Rumeli Bölgesinde Nüfus Ve Yerleşme” , Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilimdalı, *Yüksek Lisans Tezi*, Ankara 2010,s.13.

³⁷⁰ Huriye Emen, ag.t., s13

³⁷¹ Uğur Altuğ, a.g.t. ss.215-216

³⁷² Uğur Altuğ, a.g.t. ss.215-216

Latince ya da Bulgarca olup buraları karma köy modeli durumuna getiren ise, bu köylerde Müslüman nüfusunda kayıtlı olmasıdır.³⁷³ Üçüncü köy modelini ise, Balkan illerinin zabtı sonrasında oraya sevk edilen Türklerin öncelikle coğrafi stratejiye malik olan bölgelerde, sonraları ise ovalara doğru yavaş yavaş yayılmaya başlayan köylerde görülmektedir. Bu köylerin adlarının Türkçe ve ahalisinin Müslüman olması bunların Osmanlı idaresi altında kurulmuş yeni köyler olduğunu göstermektedir.³⁷⁴

Tahrir defterlerinin incelenmesi sonucunda ortaya çıkan bir diğer önemli husus da Rumeli'nin iskânı için Anadolu'dan büyük kitleler halinde yapılan sürgünlerin yalnızca batıya doğru değil kuzeyde Tuna sınırlarını tutmak ve Kırım'la güvenli temas sağlamak için doğu ve kuzey Bulgaristan havalisine doğru da yerleşmeler gerçekleştirilmiştir.³⁷⁵

XIII. yüzyılın başlarında içlerinden Osmanlıları çıkaracak olan Türkmenlerin Azerbaycan ve Doğu Anadolu'ya gelişleri Tuğrul Bey'in zamanına rastlamaktadır. Bu zümrenin zerdüşti dönemin eski Pers unsurları ile Sünni- Şafii İslam inançlarının ortaklığını içeren yerleşik İran kültüründen etkilenmedikleri tahmin edilmektedir.³⁷⁶ Anadolu'ya geldikten sonra da Türkmenlerin İslami anlayışı kendi milli kavrayışları anlayışları biçiminde olup Sünni esaslara pek uymayan çeşittir.³⁷⁷ Bu Türkmenlerden bazıları önce Anadolu'ya sonrasında gerek dervişler aracılığıyla gerekse devletle yaşadıkları sıkıntılardan ötürü yeni fethedilen topraklara yerleştirilmişlerdir. Göçebe olan bu Türkmenler samimi Müslüman olmakla birlikte onların Müslümanlığı, şehirli Türklerinki gibi tamamıyla ortodoks bir Müslümanlık değil, eski şaman gelenekleriyle ve aynı coğrafyada yaşayan diğer inançların karışımı "Syncretisme" idi.³⁷⁸

Sünni İslam inancına sahip mutasavvıfların eleştirilerine uğrayan garip kıyafetleri, şeriata aykırı âdetleriyle tamamen Orta Asya Şaman'larını anımsatan bu "Baba" lakaplı Türkmen ermişleri, köylülerin ve göçerlerin manevi yaşamlarının lideriydiler; ne ulema

³⁷³ Uğur Altuğ, a.g.t. ss.215-216

³⁷⁵ M.Hüdai Şentürk, a.g.m.,s.99

³⁷⁶ Nihat Çetinkaya, *Kızılbaş Türkler*, s.298

³⁷⁷ Nihat Çetinkaya, *Kızılbaş Türkler*, s.300

³⁷⁸ Fuad Köprülü, *Osmanlı İmparatorluğu'nun Kuruluşu*, s. 97

ne de merkezdeki tarikatlara mensup dervişler, zihniyetlerine yabancı oldukları o çevrelerde bu Babalarla başa çıkamamışlardır.³⁷⁹ Heretik akımlara temayül gösteren bu Bozkır Türkmenleri kentlerde oturanlar tarafından kötü gözle bakılmış, onlara Sünni gelenek dışı inanışları dolayısıyla “Etrâk’ın dini zayıf” ifadesini kullanmışlardır.³⁸⁰

Türkmenlerle hemen hemen aynı düşünce dünyasında olan, Ömer Lütfi Barkan’ın tabiriyle İslam şövalye ve misyonerleri diyebileceğimiz kolonizatör dervişler, fetih hareketleriyle birlikte iskâna da fazlasıyla yardımcı olmuşlar tekke ve zâviyelerde sürdürdükleri yaşama bölge halkının İslam dinine girmesine sağlamışlardır.³⁸¹ Bu dervişler yeni bir coğrafyaya gelip yerleşen halk kitleleri için, her açıdan büyük bir rol oynamışlar on dördüncü yüzyılın karmaşasında yol gösterici vazifesini ifa etmişlerdir. Yeni kurulan şehirlerin çekirdeği de bu tekkeler etrafında şekillenen cami veya mescid, aşevi, kervansaray, hastahane, misafir yurdu gibi müesseslerin etrafında oluşturulmuştur.³⁸² Dervişler, geçimlerini sağlamak için çıktıkları gaza yolculuğunda beraberindeki onlarca dervişle birlikte hem gazadan pay alıyor hem de kurdukları zâviyelerin vakıf yoluyla kendilerine verilmesi ve yerel halka ılımlı yaklaşımları sayesinde yeni müridler kazanarak gelen yeni göçer Türkmenlerin iskânına öncülük etmişlerdir.³⁸³

Rumeli’de gerçekleştirilen bu iskân politikası gerek Türkmenler gerek kolonizatör dervişler aracılığı ile yapılmış olsa da bu yerleşim gelip geçici bir olaya bağlı olmayıp Bizans idaresinin bu bölgede çözülmesinin sonucudur.³⁸⁴ Osmanlı idaresinin, özellikle erken dönemde daha önceden Bizans idaresinin atındaki kilisenin ve bizzat devletin, halkın elinden aldığı bu toprakları yeniden halka dağıtması bu çözülmeyi hızlandırmıştır. Bununla beraber Osmanlı idaresi, sulh yoluyla zapt edilen yerlerdeki

³⁷⁹ Fuad Köprülü, *Osmanlı İmparatorluğu’nun Kuruluşu*, s. 98

³⁸⁰ Irène Melikoff, *Uyur İdik Uyardılar Alevilik Bektaşilik Araştırmaları*, s.31

³⁸¹ Ömer Lütfi Barkan , “Osmanlı İmparatorluğu’nda Kolonizatör Türk Dervişleri ” s. 282

³⁸² Ömer L. Barkan, “Şehirlerin Teşekkülü ve İnkişafı tarihi Bakımından Osmanlı İmparatorluğu’nda İmarat Sisteminin Kuruluş ve İşleyiş tarzına Ait Araştırmalar”, *İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Mecmuası*, 23, (1/2), 1963, s.239

³⁸³ Mehmet İnbaşı, “Balkanlar’da Osmanlı hâkimiyeti ve İskân siyaseti”, ss. 287-288

³⁸⁴ M.Tayyib Gökbilgin, “İki Bulgar Tarihçisinin İddiaları İle İlgili Mülâhazalar”, *İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih Dergisi*, (19), İstanbul 1964,s.26

halka adil ölçülerde oluşturulan vergilerini vermeleri şartıyla yerlerinde kalmasını sağlamış³⁸⁵ sağlanan bu imkân Balkanlar'da iskânı kolaylaştırmıştır.

4.1. RUMELİ'DE İSKÂNDA EVRENOS GAZİ'NİN ROLÜ

Seri hareketlerinden dolayı Osmanlı Türklerinin atlı birliklerinden olan akıncılar, gayrimüslim topraklarına keşif, yağma ve tahrip etmek amacıyla gitmişlerdir.³⁸⁶ Osmanlı Devleti'nin kuruluş aşamasında oldukça önemli görevi üstlenen akıncı ailelerden Âşıkpaşazâde tarihinde de sık sık bahsedilmekte ve I. Muradın devletin başına geçmesinin ardından şu bilgileri aktarmaktadır: “Han devletin tahtına oturunca lalası Şahin'e Zağra tarafına ve Filibe'ye akın emrini verdi. Evrenuz Gazi dahi vardı İpsala'yı fethetti. Bunlar yerli yerinde uç beğleri oldular.”³⁸⁷

Devlet tarafından akın emri verilerek aynı zamanda da uç beyi olan akıncılar yeni ülkeler fethederek Osmanlı topraklarını genişletmişler gittikleri akınlardan bolca ganimet ve esirle dönmüşler yaptıkları ani baskınlarla büyük zaferlerde pay sahibi olmuşlar ve fethedilen yerlerde kalıcı eserler bırakmışlardır.³⁸⁸ Bu ailelerden biri de Kuzey Yunanistan'da birçok akın düzenleyen ve ardında fazlasıyla eser bırakan ve akıncılığı ocak şekline getiren³⁸⁹ Evrenos Gazi ve torunlarıdır. Neşri, Evrenos Gazi'yi nice vilayetler fetheden bahadır ve gazi olarak nitelendirmiş, aynı zamanda Hicaz'a gidip Hacı olduğunu da belirtmiştir.³⁹⁰ Erken dönemde sultanlarla iyi ilişkiler kuran Evrenos Gazi'ye yaptığı fetihler neticesinde birçok arazi ihsan edilmiş o da bu şehirleri mamur kılmıştır.

Orhan Gazi, Süleyman Paşa, I. Murad, Yıldırım Bayezid, Fetret Dönemi ve Çelebi Mehmed zamanlarında akıncı Türk beyi olarak karşımıza çıkan Evrenos Bey, Osmanlı Devleti için Rumeli'de yapılan fetihlerde çok önemli pay sahibidir. Evrenos Gazi'nin 1417'deki ölümüne kadar geçen dönemde adı, doğuda Meriç Nehri kıyılarından batıda

³⁸⁵ M. Tayyib Gökbilgin, “İki Bulgar Tarihçisinin İddiaları İle İlgili Mülâhazalar” s.26

³⁸⁶ Mehmet Pakalın, *Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü I*, s.36

³⁸⁷ Âşık Paşazade, *Osmanoğulları'nın Tarihi*, s.381

³⁸⁸ H. Çetin Arslan, “Erken Osmanlı Dönemi (1299-1453)'nde Akıncılar ve Akıncı Beyleri, *Yeni Türkiye Rumeli Özel Sayısı I*, (66), s.540

³⁸⁹ Abdülkadir Özcan, Akıncı, , *T.D.V.İ.A*, c.2, 1988, s.249

³⁹⁰ Mehmed Neşri, *Kitab-ı Cihan-Nüma I*, s. 257-259

Adriyatik sahillerine kadarki bölgede gerçekleşen Osmanlı fetihlerinin birçoğuyla ilişkilendirilmiş ve Evliya Çelebi'nin eserinde yedi yüz altmış kaleyi ve kasabayı fethettiği bildirilmiştir.³⁹¹

Osmanlı erken dönemi için oldukça önemli bir gazi olan Evrenos Bey'in menşei hakkında çeşitli tezler öne sürülmüştür. Wittek, Halil Ece gibi Evrenos'un da Gagauz Türkü olabileceğini, Sarı Saltuk zamanında Rumeli'ye yerleşen Türkmenlerle birlikte Balkanlar'a geldiğini, adının da Varna'daki Evren dağından gelebileceğini iddia etmektedir.³⁹² Kendisine Gagauz Türklerinin de yerleşim yeri olan Yenice Vardar'ı seçmesi ve oğluna Sarı Saltuk'un yanında yetişmiş heteredoks dervişlerden Barak Baba ile aynı ismi vermesi bu ihtimali kuvvetlendirmektedir.³⁹³ H. Lowry ise Evrenos'un babasının "Franki" lakabıyla bilinen İsa Bey olduğunu, lakabından dolayı onun Frank (Avrupalı) olması ihtimali olabileceğini ve XIV. yüzyılın başında bu şekilde birçok İspanyol paralı askerinin Batı Anadolu ve Balkanlar'da hem Bizanslılar için hem de Bizanslılara karşı savaştığını, Evrenos'un da bu askerlerden biri olabileceğini ifade etmektedir.³⁹⁴ Evrenos Gazi'nin menşei ne olursa olsun Osmanlı Devleti'nin Balkanlar'daki yerleşiminde kalıcı izler bırakmış bir kişilik olduğu şüphesizdir. Kendisine ait mezar kitabesinde "Melikü'l-guzât ve'l-mücâhidin katilü'l -küfere ve'l-müşrikin" ifadesinin kullanılması, onun yaşamını gaza ile geçirmiş bir gazi olduğunun ispatıdır.³⁹⁵

Evrenos Bey'in Osmanlı hâkimiyetine girmesinin ardından 1359 yılında Keşan ve Dimetoka'daki akınlardaki başarısından dolayı kendisine Orhan Bey tarafından kılıç, kaftan ve vakıf için istediği araziler verilmiştir.³⁹⁶ Malkara, İpsala, Keşan, Gümölcine, Dimetoka, Ferecik, İskeçe, Kavala, Karaferye, Drama ve Zihne, Serez³⁹⁷ gibi Rumeli

³⁹¹ Heath W. Lowry, İsmail Erünsal, *Yenice-i Vardar'lı Evrenos Hanedanı: Notlar ve Belgeler*, Bahçeşehir Üniversitesi Yayınları, İstanbul 2010, Syf: 5

³⁹² Levent Kayapınar, "Osmanlı Uç Beyi Evrenos Bey Ailesinin Menşei, Yunanistan Coğrafyasındaki Faaliyetleri ve Eserleri", *Abant İzzet Baysal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 1, (8), 2004, s. 136

³⁹³ Levent Kayapınar, "Osmanlı Uç Beyi Evrenos Bey Ailesinin Menşei, Yunanistan Coğrafyasındaki Faaliyetleri ve Eserleri", s. 137

³⁹⁴ Heath W. Lowry, *Erken Dönem Osmanlı Devleti'nin Yapısı*, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul 2010, s. 65

³⁹⁵ Levent Kayapınar, "Osmanlı Uç Beyi Evrenos Bey Ailesinin Menşei, Yunanistan Coğrafyasındaki Faaliyetleri ve Eserleri", s. 137

³⁹⁶ Fahamettin Başar, Evrenosoğulları, , *T.D.V.İ.A.*, c.11,1995, s. 539

³⁹⁷ Fahamettin Başar, Evrenosoğulları, *T.D.V.İ.A.*, c.11,1995, s. 540

fetihleri için çok önemli olan şehirleri almış ve buralarda tesis ettiği sosyal yönü olan binalar sayesinde Rumeli'deki iskânda etkili olmuştur. Özellikle Evrenos Bey'in uç merkezini Dimetoka'dan Gümülcine'ye taşımasıyla XIII. asrın nihayetinden itibaren yaşanan veba salgınları ve sürekli muharebeler neticesinde boşalan bölge Trakya'dan ve Anadolu'dan Türk nüfus getirilerek bölge yeniden iskân ve imar edilmiştir.³⁹⁸

Evrenos Gazi erken dönem Osmanlı kroniklerinde diğer gazilerden daha fazla öne çıkmakta ve Balkanlar'da gerçekleştirmiş olduğu fetihler neticesinde inşa ettirdiği cami, medrese, hamam, zâviye, imaret, tekke gibi binalar sayesinde adından hâlâ söz ettirmektedir. Yıldırım Bayezid'in düğününde getirdiği ihtişamlı hediyeler onun Osmanlı sultanına bağlı bir vasal bey olmaktan çok ötede Balkanlar'da Osmanlı sancağını taşıyan bir ortaklık konumunda olduğunu göstermektedir.³⁹⁹

Evrenos Gazi'nin düşünce dünyasında Bektaşî olup olmadığı ile ilgili kesin bilgi sahibi olamasak da fetihleri gerçekleştirdiği bölgede Bektaşî tekke ve zâviyelerine gösterdiği ehemmiyet gözden kaçmamaktadır. Evrenos Bey'in faaliyet gösterdiği coğrafyaya baktığımızda Ferecik'te Cuyi Dede, İbrahim Baba, Nefes Sultan, Veli Dede, Sancaktar Baba; Dimetoka'da Çakmak Dede, Develi Dede, Kızıl Seyyid Ali Sultan, Mürsel Baba, Şahin Baba, Demir Baba, Şeyh İnci Dede, Şeyh Ede Baba, Gazi Ferhat Baba, Öksüz Baba, Gazi Hasan Baba, Çilingir Baba, Sinan Baba, Hasan Baba, Hızır Baba tekke ve zâviyeleri; Gümülcine'de Hacı Baba, Kütüklü Baba, Süpüren Mahmut Dede, İskeçe'de Bektaşî Tekke, Hasip Dede, Karaca Ahmed, Serez'de Hızır Baba Demir Hisar'da Bayezid Baba, Yenice-i Vardar'da Bayezid Baba, Hasan Baba gibi aralarında iz bırakan Bektaşî dervişlerinin olduğu tekke ve zâviyeleri görmekteyiz.⁴⁰⁰ Bu bölgelerde inşa edilmiş olan yapıların Evrenos Gazi'nin hamiliğinden istifade etmiş olma ihtimalleri yüksektir.⁴⁰¹

³⁹⁸ Melek Delilbaşı, "Osmanlı - Bizans İlişkileri, s.348

³⁹⁹ Heath W.Lowry, *Osmanlı Döneminde Balkanların Şekillenmesi*, Bahçeşehir Üniversitesi Yayınları, İstanbul 2008, Syf: 58

⁴⁰⁰ Levent Kayapınar, "Balkanlarda Erken Dönem Osmanlı Uç Beyleri Bektaşî Miydiler?" *Doğumunun 800. Yılında Hacı Bektaş Veli Sempozyumu Bildiriler*, Atatürk Kültür Merkezi Yayınları, Ankara 2010, s. 254

⁴⁰¹ Heath W Lowry, *Osmanlıların Ayak İzlerinde Kuzey Yunanistan'da Mukaddes Mekânlar ve Mimari Eserleri Arayış Yolculukları*, Bahçeşehir Üniversitesi Yayınları, İstanbul 2009, Syf: 37

Ayrıca Evrenos ile ilgili bilgi veren kaynaklardan birinin de Seyyid Ali Sultan Velâyetnâmesi oluşu, bu velâyetnâmede Evrenos Gazi'nin zor bir kalenin alınışı için Seyyid Ali Sultan'dan himmet dilemesi ve bu himmete olumlu karşılık veren Seyyid Ali Sultan sayesinde de kalenin fethinde başarılı olması⁴⁰² Evrenos Gazi ve Bektaşilik arasındaki ilişkiyi düşündürmektedir. Bu ilişkiyi destekleyen başka bir bulgu da, 2005 yılında Harvard Üniversitesi'nde İç Anadolu'daki Hacı Bektaş türbesinin mimari tarihi hakkında doktora tezi çalışması yapan Zeynep Yürekli Görkay'ın, külliyein ortasında ya da ikinci avlusundaki bir kitabeden yola çıkarak külliyein Evrenos'un torunlarından biri tarafından vakfedildiğini belirtmesidir.⁴⁰³ Kitabede Hacı Evrenos'un torunlarından Yürekli Ali Beg olduğunu anladığımız kişinin Hacı Bektaş türbesinin genişletilmesi çalışması için çok büyük miktarda para harcaması daha sonra çalışmanın önemli uç beylerinden biri olan Malkoçoğlu Bali Beg tarafından tamamlanması aslında uç beylerinin düşünce dünyası ile ilgili bizlere ipucu vermektedir.

Son olarak bu ilişkiye bir diğer örnek de 2007 yılında Yenice Vardar'da Evrenos Türbesi için yapılan restorasyon çalışmalarında Evrenos'a ait olduğu düşünülen kemikler ve tespih taneleri bulunmuş olmasıdır. Bulunan tespihin, Şiilerin kutsal şehri Kerbela'ya özgü olması onun Kosova savaşı öncesi yaptığı Hac ziyareti sırasında Kerbala'ya uğrama ihtimalini kuvvetlendirmektedir.⁴⁰⁴

Evrenos Gazi'nin yaptırdığı onlarca vakıf eseri sayesinde kılıç ya da teslim yoluyla alınmış bölgeler iskân için uygun hale gelmiş, şenlenmiş ve yapılan eserler şehirlere yeni idarecilerin yani Osmanlıların kimliğini hissettirmiştir.

4.2. TEKKE VE ZÂVİYE

Tekke kelimesi Farsça tekye sözcüğünden dilimize uyarlanmış, tarikata bağlı kişilerin oturup kalkmalarına, ayin icra etmelerine özel olan yeri anlatmak için kullanılmıştır.⁴⁰⁵ Zaman zaman, zâviye, hanikah, dergâh, âsîtâne gibi terimlerin de tekke yerine

⁴⁰² Levent Kayapınar, "Balkanlarda Erken Dönem Osmanlı Uç Beyleri Bektaşi Miydiler?" s. 249

⁴⁰³ Heath W. Lowry, Erünsal İsmail, *Yenice-i Vardar'lı Evrenos Hanedanı: Notlar ve Belgeler*, s.125

⁴⁰⁴ Heath W. Lowry, *Osmanlı Döneminde Balkanların Şekillenmesi*, s. 60

⁴⁰⁵ Mehmet Pakalın, *Osmanlı Tarih Deyimleri Ve Terimleri Sözlüğü III*, s.445

kullanılabildiğini çeşitli kroniklerde ve sözlü tarih çalışmalarında görmekteyiz. Zâviye ise çoğunlukla tekke ile aynı anlamda kullanılmasına rağmen esasında tekkenin küçüğüne verilen ad olarak bilinir.⁴⁰⁶

Erken dönemde inşa edilmiş ve daha sonradan hemen hepsine cami denilen yapılarda görülen camiye bağlı yan hücrelerin tabhane denilen mekânların, misafirhane olarak kullanıldığı düşünülmüş fakat bu tabhanelerin herhangi bir kervansaraydan daha farklı işlevleri olduğu gözlemlenmiştir.⁴⁰⁷ Geçmişe eskiye dayanan savaştı dervişlerin tıpkı Asya’da olduğu gibi yeni fethedilen yerlerde şehirlerarası yollar üzerinde kurulan zâviyelerde; bu yapı şekli sayesinde misafir kabul edilen bu yapılar, devlet imparatorluk halini aldıkça ilk özelliğini kaybetmiş dini yerler ya da cami olarak nitelendirilmiştir.⁴⁰⁸ Esasında erken dönemde zâviye, tekke, hanikah, âsitâne olarak adlandırılan bu mekânlara farklı isimler verilmesinin nedeni bu yapıların aralarındaki şekil teşkilat ve fiziksel büyüklük küçüklüklerinden ileri gelmektedir.⁴⁰⁹ İlk Osmanlı beyleri ve idarecileri fethede destek veren bu dervişler için zâviyelerden daha geniş ve donanımlı binalar yaptırmış bunlara da imaret adını vermişlerdir.⁴¹⁰ İmaretler de tıpkı zâviyeler gibi her dine mensup insanların ihtiyaçlarını asırlar boyunca karşılamıştır.

Erken döneme ait tahrir defterlerinden daha çok Kalenderi, Babai dervişlerin boş arazileri şenletip zâviye kurduklarını sonra bunu vakıf olarak sultanlara onaylattıklarını; sultanların bu vakıfları “ayende ve ravendeye” yani gelip geçen yolculara hizmet şartı ile verdiklerini bu kayıtlarda görmekteyiz.⁴¹¹ Bazen fetihden ve ordulardan evvel gidip bu uç bölgelerine yerleşen dervişlerin oluşturduğu zâviyeler zamanla kültür, imar merkezleri haline gelmiş; bu oluşumuyla gelen orduların fetihlerini kolaylaştırıp iskâna yardımcı olmuşlardır.⁴¹²

⁴⁰⁶ Mehmet Pakalın *Osmanlı Tarih Deyimleri Ve Terimleri Sözlüğü III*, s.648

⁴⁰⁷ Semavi Eyice, “İlk Osmanlı Devrinin Dini İçtimai Bir Müessesesi Zâviyeler ve ZâviyeliCamiler”, *İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Mecmuası*, XXIII (1-2) 1962, ss 8-9

⁴⁰⁸ Semavi Eyice, “İlk Osmanlı Devrinin Dini İçtimai Bir Müessesesi Zâviyeler ve ZâviyeliCamiler”, s.31

⁴⁰⁹ Ahmet Yaşar Ocak, “Zâviyeler: Dini, Sosyal ve Kültürel Tarih Açısından Bir Deneme”, *Vakıflar Dergisi*, (XII), 1978 s.249

⁴¹⁰ Semavi Eyice, “İlk Osmanlı Devrinin Dini İçtimai Bir Müessesesi Zâviyeler ve ZâviyeliCamiler”, s.31

⁴¹¹ Halil İnalcık, *Osmanlı Tarihinde İslamiyet ve Devlet*, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul 2016,s.40

⁴¹² Ömer Lütfi Barkan, “Osmanlı İmparatorluğu’nun Telşekkülü Meselesi”, *Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Okulu Dergisi*, (I/2), 1944, s.352

Bektaşilikte ilk tekke Sulucakarahöyük'teki XIII. yüzyıl ortalarında kurulan Hacı Bektaş Veli Âsitânesi'dir⁴¹³. Balım Sultan'ın Bektaşiliğin temellerini atmasından sonra Balkanlar'da farklı isimlerle anılan tarikatlar için XIV. ve XV. yüzyıllarda kurulan onlarca tekke devletin desteğiyle Hacı Bektaş Veli Dergâhı'na bağlanmıştır.⁴¹⁴

Zâviye ve tekkeleri sadece dua edilip, gelen geçenin ihtiyaçlarının giderildiği ve de dini ritüellerin gerçekleştirildiği yerler olarak düşünmek doğru değildir. Tekke ve zâviyelerde toplumun ileri gelenleri; Ahi Evren'den gelen gelenekle zanaatlarında ustalaşıp halka katkı sağlayanlarla toplanarak karşılıklı düşünce alışverişinde bulunmuşlardır.⁴¹⁵ Zâviyelerle ilgili izlenimlerini seyahatnâmesinde aktaran İbn Battuta İznik'te I. Muradın annesi Nilüfer Sultan adına yaptırdığı zâviyeyi kasabanın en göz alıcı yapısı olarak nitelendirerek İslamiyet'te buna benzer bir gelişmeye rastlamadığından⁴¹⁶ Bursa'ya geldiğinde şehrin dervişlerle dolu olup, zâviyelerden sadece dervişlerin değil gezginler ve din adamlarının da konakladığı yerler olarak söz etmiştir.⁴¹⁷ Battuta, Bursa'ya geldiğinde bu şehirde, yiğitlerin büyüklerinden Ahi Şemseddin'in zâviyesinde konaklamış burada misafirken Aşure günü geldiği için zâviye sahibi tarafından düzenlenen ve ordunun kurmayları ve halkın davet edildiği şölene katılıp birlikte iftar etmiş, ardından Kuran-ı Kerim okunup daha sonra da sema ve raks yapıldığından seyahatnâmesinde bahsetmiştir.⁴¹⁸

Zâviyelerde misafir etme geleneği yalnız ahi zâviyelerinde değil sultandan berat almış tüm zâviyeler için değişmez kural olmuştur.⁴¹⁹ Zâviye mensupları hemen her konuda ortaklaşa çalışarak bu dervişlerin oluşturduğu zâviyelerin etrafında yeni köyler oluşmuş, bu yeni yerleşim yerlerinden yerleşme sürecinin kolaylaşması için sultanlar tarafından vergi kolaylığı da sağlanmıştır.⁴²⁰ Zâviye ve tekkelerin bir diğer sosyal boyutu da özellikle karlı havalarda dervişlerin civara dağılarak yolunu kaybeden veya donma tehlikesi geçiren insanları bulup tekkeye getirmeleri ve burada lüzumlu müdahalelerde

⁴¹³ Yusuf Küçükdağ – Ayşe Değerli- Bekir Şahin, *Vesâik -i Bektaşiyân'a Göre Osmanlı Devleti'nde Bektaşî Tekkeleri*, Çizgi Kitabevi, Konya 2015, s.2

⁴¹⁴ Yusuf Küçükdağ – Ayşe Değerli- Bekir Şahin, a.g.e., s. 3

⁴¹⁵ Goodwin Godfrey, *Yeniçeriler*, Doğan Kitap, İstanbul 2001, s.23

⁴¹⁶ Goodwin Godfrey, *Yeniçeriler*, Doğan Kitap, İstanbul 2001, s.23

⁴¹⁷ Goodwin Godfrey, *Yeniçeriler*, Syf: 24, Doğan Kitap, İstanbul 2001

⁴¹⁸ Ebu Abdullah Muhammed İbn Battuta, *İbn Battuta Seyahatnâmesi*, c. I, s. 430

⁴¹⁹ Halil İnalçık, *Osmanlı Tarihinde İslamiyet ve Devlet*, s.40

⁴²⁰ Halil İnalçık, *Osmanlı Tarihinde İslamiyet ve Devlet*, s.40

bulunmaları olmuştur.⁴²¹ Ayrıca Karaca Ahmed tekke örneğinde gördüğümüz gibi bu tekkelerin bazısında ruh ve sinir hastalıklarının ve diğer rahatsızlıkların tedavi edildiği bilgisi de mevcuttur.⁴²²

Toplumsal hayata ve yeni fethedilen yerlere çoğu zaman olumlu katkı sağlayan tekkeler ve buradaki dervişler kendileriyle birlikte etraflarındaki insanların da manevi ihtiyaçlarını temin ederek buldukları yerlerdeki insanları dine davet etmişlerdir.⁴²³ Sarayın tekke ve zâviyedekilere gösterdiği ilgiden ötürü dervişlerin istedikleri yerlerin dışında kurulan tekkeler de olmuş önemli yerlerde hem kolluk kuvveti gibi hem de konaklama hizmetinde vazife yapmışlardır.⁴²⁴ Hasluck, başka tarikatların genellikle büyük yerleşim merkezlerinde veya yakınlarında bulunduğu halde Bektaşî tekkelerinin daha çok münzevi yerlerde ya da köylerin kenarlarında bulunduğunu gözlemlemiştir.⁴²⁵ Bektaşî tekkelerin yerlerinin bu şekilde seçilmesinin nedeni kolluk ve gözcülük görevinde olmalarından ve yerleşim yerlerine ilk gelecek olanları karşılama vazifesinden de kaynaklanmaktadır. Belki de asıl sebep, Hasluck'un da altını çizdiği gibi heterodoks Bektaşî şeyhlerinin propaganda ve tesirlerini en çok köylü ahali üzerinde yapabilmeleri ve biraz da Sünnî çevrelerin tenkitlerinden kaçınmalarıdır.⁴²⁶ Yine şehir merkezinde uzakta olan ve Bektaşîlik adının henüz telaffuz edilmediği, Bektaşîlik tarikatının ortaya çıkmasından çok önce yaşamış birçok heterodoks şeyhlerin zaviyelerinin, XV. yüzyıldan itibaren Bektaşîler tarafından idare edilmiş ve Bektaşîlik kurallarıyla hizmet görmüştür.⁴²⁷

Bununla birlikte zaman zaman bir Hıristiyan köyünde, bir manastırın, kilisenin yerine veya yakınına kurulan zâviyeler, aradan zaman geçtikçe mekânın önceki temsilcisi olan Hıristiyan azizle sonraki temsilcisi şeyhin menkıbevi hayatları birbirine karışıyor, böylece ortak ziyaretgâhlar ortaya çıkıyordu.⁴²⁸ Bunun örnekleri gerek Hacı Bektaş'ın

⁴²¹ Mustafa Kara, *Bursa'da Tarikatlar ve Tekkeler*, Uludağ Yayınları, Bursa 1990, syf:45

⁴²² Mustafa Kara, *Din Hayat Sanat Açısından Tekkeler ve Zâviyeler*, s.180

⁴²³ Mustafa Kara, *Din Hayat Sanat Açısından Tekkeler ve Zâviyeler*, s.176

⁴²⁴ Mustafa Kara, *Din Hayat Sanat Açısından Tekkeler ve Zâviyeler*, s.170

⁴²⁵ F.W. Hasluck, *Anadolu ve Balkanlarda Bektaşîlik*, Ant Yayınları, İstanbul 1995,s.12

⁴²⁶ F.W. Hasluck., *Bektaşîlik İncelemeleri*, Say Yayınları, İstanbul 2012,s.23

⁴²⁷ Orhan F. Köprülü, Abdal, *TDVİA*, c.1, 1988, s.61

⁴²⁸ Ahmet Yaşar Ocak, "Zâviyeler: Dinî, Sosyal ve Kültürel Tarih Açısından Bir Deneme", *Vakıflar Dergisi*, (XII), 1978 s.268

kendi kimliğinde⁴²⁹ gerekse diğer önemli dervişlerde ortaya çıkmakta ve Hıristiyan azizine ait menkıbelerin zâviyeyi kuran şeyhin menkıbesine karışarak her iki dinin inananları arasında ortak kültler ortaya çıkmıştır.

Bektaşilerin Hıristiyan azizlerini ve ziyaretgâhlarını kendilerine mal etmelerini veya bu yöndeki girişimlerinin tersine Hıristiyanlarda bazı Bektaşi ermiş ve tekkelerini kendilerine mal etmişlerdir. Teselya'da Ayvalı Tekkesi'nin Aya Yorgi'ye adanan bir manastır ile Kalkandelen'de Sersem Ali Tekkesi'nin Aya Eliyas'ın eski bir manastırıyla özdeş sayılması buna örnektir.⁴³⁰ Başka bir örnek de Yunanistan'ın kuzeydoğusunda Rodop Dağları sırasında bulunan birçok Bektaşi türbe ve zâviyeleri sadece Müslümanlar tarafından değil Ortodoks Hıristiyanlar tarafından da ziyaret edilmesidir.⁴³¹

Ayrıca ortak kültlerden biri olan Hızır'a atfedilen kutlamaları bazı Hıristiyan azizleri kendilerine mal etmişler örneğin Rumeli'de, Mayıs ayında Hıdrellez (Hızır- İlyas) adı altında, Saint Georges kutlaması yapılmaktadır.⁴³² Dimitri Kitsikis'e göre ortak geliştirilen bu kültler ve Alevi- Bektaşi geleneğindeki birtakım unsurlarla Ortodoks Hıristiyanlık öğelerinin benzeşmesi sebebiyle Ortodoks Rumlar'ın devşirmelik yoluyla Bektaşi olduklarında din değiştirdiklerini yani İslamiyet'e girdiklerini düşünmemelerine yol açmıştır.⁴³³

Sadece Hıristiyanlıkla ilgili olan ortak öğeler değil eski Türk geleneklerinde kutsal kabul edilen unsurlar tekke ve zâviyelerin olduğu yerde göze çarpmaktadır. Kutsal ağaç kültü ve bunun etrafında oluşturulan yapılar Rumeli'de fazla sayıda ziyaretçiyi kendine çekmektedir. Ağaç kültü tabiatta bulunan yaşama canlılık katan diğer nesnelere gibi şaman inancında yer almış, şaman motiflerini içinde barındıran Hacı Bektaş

⁴²⁹“ Hıristiyanlar, Hacı Bektaş'ın türbesinin bulunduğu alan öncesinde bir Hıristiyan manastırına ait olduğu düşünülmekte ve aynı yerde Aziz Haralombos'un kabri olduğunu varsayarlar.” Hasluck F.W., *Sultanlar Zamanında Hıristiyanlık ve İslam I*, Ayrıntı Yayınları, İstanbul 2012, s.73

⁴³⁰Dimitri Kitsikis, *Türk Yunan İmparatorluğu*, Volkan Aytar (Çev.), İletişim Yayınları, İstanbul 1996, s.161

⁴³¹ Heath W Lowry, *Osmanlıların Ayak İzlerinde Kuzey Yunanistan'da Mukaddes Mekânlar ve Mimari Eserleri Arayış Yolculukları*, s.22

⁴³² Iréne Melikoff, *Uyur İdik Uyardılar Alevilik Bektaşilik Araştırmaları*, s. 43

⁴³³ Dimitri Kitsikis, *Türk Yunan İmparatorluğu*, s.161

Velâyetnâmesi'nde de karşımıza çıkmaktadır. Velâyetnâme'ye göre ardıç, dut, selvi ağaçlarına⁴³⁴ kutsallık addedilmiş diğer Bektaşî tekkelerinin etrafında ya da yakınlarında bu ağaçlara rastlanmıştır. Hasluck, çınar ve selvi ağaçlarının inananlar tarafından kutsal kabul edildiğini ve ibadet yerlerine ve mezarlıklarına bu ağaçları dikmeye özen gösterdiklerini belirtmektedir.⁴³⁵

Erken dönemde sultanların ve bürokrasinin yanında tahta kılıç kuşanarak çıkan dervişler özellikle Rumeli'deki iskânlarda tekkeler vasıtasıyla çok önemli bir rol üstlenmişlerdir. Devletin vergi almakta ve yerlerinde tutmakta zorlandığı göçerleri iskân ederek hem toplumsal huzur ve güvenin hem de daha istikrarlı bir gelir olan ziraatın yaygınlaştırılması sonucunu doğurmuş ve bu dönemde kolonizatör Türk dervişleri zâviyelerle kurumsallaşmanın ilk adımını oluşturmuşlardır.⁴³⁶ Bu dervişler aynı zamanda bahçecilik, ziraat gibi erken dönemde hayati önem taşıyan mesleklerin yaygınlaşmasını sağlamışlar, haberleşmenin kısıtlı olduğu dönemde fethedilen yerlerdeki stratejik noktaları da gazâ bilinciyle korumuşlardır. Tekkelerin kurumsal yapıya olan faydalarını gören Osmanlı Devleti bu derviş gruplarına bu tarzda yapılar inşa etmeleri için topraklar ve vakıflar ihvan etmişlerdir.⁴³⁷ Yeni yerleşilen Rum memleketlerinde buraya gelen dervişler, devletin de teşvik etmesi sonucunda geri kalmış, imarı yapılmamış bu toprakları kendi düşünce akımlarıyla birlikte tesis etmişlerdir. Fethedilen yerlerde Türkmenler yerleştirildikten sonra İslam kurallarına göre yaşamlarını düzenlemek için din adamları da görevlendirilmiş, devletin üst düzeyinde görev yapan fakıların aşağı kademesinde olan bu köy imamlarından İbn Battuta da söz etmektedir.⁴³⁸

Osmanlı beyliğinin devletleşmesi, XIII. ve XIV. Yüzyılda etkili olan proto-Bektaşî, Kalenderî yani daha çok içinde heretik akım barındıran tarikatların kurumsallaşması ile aynı zamana denk gelmektedir. Babai geleneğinden gelen bu akımlarla devletin arasındaki ilişkiler mesafeli değil aksine yan yana gelişmiştir. Selçuklu Devleti'nin

⁴³⁴ Abdülbaki Gölpınarlı, a.g.e., ss.25, 74,108

⁴³⁵ F.W., *Hasluck Sultanlar Zamanında Hıristiyanlık ve İslam I*, Ayrıntı Yayınları, İstanbul 2012, ss. 146-148

⁴³⁶ Zekeriya Işık, *Devlet ve Tarikat*, Çizgi Yayınevi, Konya 2016,s.14,

⁴³⁷ Zekeriya Işık, *Devlet ve Tarikat*, s.15

⁴³⁸ Halil İnalçık, "Osmanlı Beyliği'nin kurucusu Osman Beg", *Osmanlı Tarihini Yeniden Yazmak: Kuruluş*, Hayy Kitap, Elif Ayla (Edt.). İstanbul 2010, s.133

yıkılışına sebep olan etkenlerden biri olan bu akımlar Osmanlı'nın devletleşmeye ve büyümeye giden süreçte en büyük yardımcısı olmuştur. Fakat dengeli siyaset bu dervişlere karşı yine de elden bırakılmamış verilen ihsanların yanında teftişler de yapılmıştır. Gerekli görüldüğü durumlarda “na-ma’kul fiilerde bulunduğu, ayende ravendeye hizmette kusuru tespit edilen” dervişlere tedbiren uyarıda bulunulmaktan veya onların memleket dışına sürülmesinden çekinilmemiştir.⁴³⁹ Abdal Musa'nın Orhan Gazi döneminde yapılan teftişler sonrasında belki de sürgün kararıyla devletin merkezi sınırlarından çok daha öteye, Yörüklerin yoğun olarak yaşadığı Antalya'ya gidişi bu duruma örnektir.

4.2.1. Rumeli’de İskânda Tekkelerin ve Dervişlerin Rolü

Osmanlı Devleti kurulduğu yıllarda gerek uçta bulunmanın getirdiği coğrafi şartlar gerekse XIV. Yüzyılın kendine özgü sosyal şartları gereğince daha sonraki yıllarda devlete egemen olmaya başlayan İslam anlayışından farklı devlet şekli çizmiştir. Selçuklular’dan itibaren padişah-derviş ilişkileri genellikle müspet olarak sürmüş Osmanlılarda ise padişahların geneli bir tarikata katılmışlardır.⁴⁴⁰ Devleti kuran Osman Bey, oğlu Orhan Bey ve I. Murad’ın Ahi tarikatına mensup oldukları bilinmektedir.⁴⁴¹

Orhan Bey döneminde yazılan Elvan Çelebi Menakıbnâmesi’ne göre Baba İlyas’ın halifelerinden biri olan dinsizleri İslamiyet’e kazandıran ve Hacı Bektaş’tan dünya saltanatına heves etmemeyi öğrenen Şeyh Ede Balı’ye⁴⁴² Osman Bey tarafından Bilecik’teki zâviyesine Kozağacı köyünün vakıf olarak verilmesi⁴⁴³ devletin ilk kurucusu ve şeyhi arasındaki bağlantıyı anlatması bakımından önemlidir. Şeyh Ede Balı ve Osman Bey arasında başlayan ilişki, erken dönemde genellikle bütün Osmanlı sultanları ve idareleri altında yaşayan kutsal kabul edilen şeyh, derviş, baba lakaplı kişiler arasında görülmüştür.

İlk Osmanlı beyleriyle yakın ilişki içinde olan genellikle baba, abdal, kalender ya da ahi adı verilen uçlardaki dervişler Türkmen kabilelerin göç dalgasıyla XI. yüzyıldan

⁴³⁹ İrfan Gündüz, *Osmanlılarda Devlet Tekke Münasebetleri*, Seçil Ofset, İstanbul 2013, s.20

⁴⁴⁰ Mustafa Kara, *Din Hayat Sanat Açısından Tekkeler ve Zâviyeler*, s.165

⁴⁴¹ Enver Behnan Şapolyo, *Mezhepler ve Tarikatlar Tarihi*, Türkiye Yayınevi, İstanbul 1964, s. 448

⁴⁴² Elvan Çelebi, a.g.e.,s.LXXIV: “Hacı Bektaş şol sebebden hiç/Göze almadı tac-ı sultanı/Edebalı ve bundağı huddam /Gördüler Hacı’dan bu seyranı”

⁴⁴³ Halil İnalçık, Osmanlı Devleti’nin Kuruluşu, *Türkler Ansiklopedisi*, c. 9, 2002,s.132

itibaren Anadolu'dan gelmekteydiler.⁴⁴⁴ Göçerlerin çoğu genellikle Anadolu'da o yıllarda Türkmenler arasında hâkim olan Alevi- Bektaşî düşüncesindeydi. Bazı görüşlere göre XIII. ve XIV. yüzyıllarda Şiilik- Alevilik- Ahilik- Bektaşîlik arasında fazla fikir ayrılıkları görülmediğinden zamanla politik ve sosyal olaylar karşısında birleşmiş, Bektaşîlik gibi yeni isimlerle Osmanlı'nın erken döneminde adlandırılmışlardır.⁴⁴⁵ Aslında bu iddia özellikle Moğolların 1261 senesinde gerçekleştirdiği Ahilere yönelik baskının artmasıyla birlikte ahi unsurlarının Bektaşîlik içinde yerini almasından ötürü desteklenmiştir.

Devletin ilk yıllarındaki padişahların ahi inancına mensup olmaları ve bu inanca yakın Kalenderî, Bektaşî düşüncesinden dervişler için inançlarını yaşayabilecekleri devlet tarafından kendilerine ihsan edilmiş topraklarda tekkelerin kapısını açmıştır. Doğaları gereği merkezi otoriteye karşı olmaları gereken bu gruplarla Osmanlı beyleri arasında kurulan bu mutabakat Osman Gazi'ye gerçek bir önder kimliği kazandırmıştır. Osman Gazi bir taraftan alperenlerle fetih politikası devam ettirmiş, diğer yandan da bu heteredoks gruplar aracılığı ile demografik kolonizasyonu sürdürmüştür.⁴⁴⁶ Hacı Bektaş Veli'ye olan ilgi Osmanlı idarecilerinde onun türbesine de yansımıştır. Velâyetnâme'ye göre türbe, I. Murad tarafından Yanko Madyan adlı bir mimara yaptırılmış, II. Murad, türbe âleminin yıldızı için bin altı yüz külçe altın döktürmüş ve II. Bayezid dergâhı ziyaret ederek kubbesini kurşunla kaplatmıştır.⁴⁴⁷

Erken dönem Osmanlıda, dervişler, babalar ve abdallar devletin yayılmasında, Rumeli fetihlerinde ve yeni yerleşimlerde etkin rol almışlardır. Özellikle Osmanlı Devleti'nin aşîret düzeninden devlet düzenine geçerken siyasi otoritelerini Türkmen nüfusu nezdinde meşrulaştırmak için onların desteğini sağlayarak heteredoks İslam yorumlarıyla sosyal bir problem ögesi olmaya hazır bu zümreleri gazalara yönlendirmek suretiyle hazır kuvvet olarak kullanmış ve böylece onları idarenin içinde denetim altında tutarak fetihlerine kolaylık sağlamıştır.⁴⁴⁸ Dervişler, Osmanlı'nın yeni aldığı topraklarda

⁴⁴⁴ Halil İnalçık, *Osmanlı İmparatorluğu Klasik Çağ*, Yapı Kredi yayınları, İstanbul 2004, s.194

⁴⁴⁵ Baki Öz, *Bir Alevilik Yolu Ahilik*, Can Yayınları, İstanbul 2001, s.87

⁴⁴⁶ Özer Ergenç Özer, "Osmanlı devletine Ruh Üfleyen Nefesler", *Osmanlı Tarihini Yeniden Yazmak: Kuruluş*, s.75

⁴⁴⁷ Irène Melikoff, *Uyur İdik Uyardılar Alevilik Bektaşîlik Araştırmaları*, s.209

⁴⁴⁸ Figen Gönen, *Osmanlı İmparatorluğu'nun Kuruluş Döneminde Merkezi İktidar-Sufi Çevre İlişkileri (1300-1450)* Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilimdalı, *Yüksek Lisans Tezi*, Ankara 1993 s.29

müritleriyle beraber Osmanlı yönetimi için çalışmış, ele geçirdikleri bölgeyi yaşanılır hale getirip beraberinde sosyal barışı da tesis etmişlerdir. Sadece yerleşimde değil gazalar sırasında da bu dervişler ehemmiyet taşımışlardır. Osmanlı akıncılarına bu dervişler gazada moral vermiş, gazâ başarılı olunca akıncı beylerinin yardımıyla çoğunlukla zâviye inşa edilmiştir. Akıncıların yanında onları akınlara özendirerek gaziliğin ve şehitliğin üstünlüklerini aktaracak kişilerin Horasan Erenleri'nden olması onların diğer medreselerde yetişmiş âlimler gibi dinin daha çok zahiri tarafıyla ilgilenen kişiler olmaması sebebiyledir.⁴⁴⁹

⁴⁴⁹ Mustafa İsen, *Varayım Gideyim Urumeline*, Kapı Yayınları, İstanbul 2009, s. 8

5. ERKEN DÖNEMDE BEKTAŞI DERVİŞLERİ, TEKKE VE ZÂVİYELERİ

5.1. ERKEN DÖNEM OSMANLI'DA BURSA'DA BEKTAŞI DERVİŞLERİ VE TEKKELERİ

Bursa, imparatorluğun ilk başkenti olması ve devletin burada kurulup büyümesi nedeniyle Osmanlı Tarihi boyunca sadece Bektaşilik mensuplarına değil diğer bütün tarikatlara ev sahipliği yapmıştır. Bektaşiliğin Bursa'ya ne zaman geldiği bilinmemekle birlikte “ilk Bektaşiler” veya “Bektaşiliğin liderleri” denilebilecek ve bazen Kalenderi, Haydari bazen Yesevi, bazen de Vefai, Hurifi gibi adlarla bilinen tarikat mensuplarının Bursa'nın tesliminden beri burada oldukları bilinmektedir.⁴⁵⁰

Bursa'ya gelen Horasan Erenleri, Osman Bey zamanından itibaren yerel halkın üzerinde etkili olmuş, gösterdikleri kerametler ve kurdukları tekkelerdeki faaliyetleri ile halkın gönlünde bugün bile yer tutmuşlardır. Osman Bey için “kızıl elma” niteliğinde olan Bursa yeni erenlerini büyük bir samimiyetle kabul etmişlerdir. Âşıkpaşazâde'nin Abdalân-ı Rum dediği gruba dâhil olan Abdal Musa, Abdal Murad ve Geyikli Baba tekkelerinin Bektaşilere mensup olup olmadıkları konusunda net olmamakla birlikte Hasluck adı geçen mekânları, Bektaşilere ait tekkeler sınıfında incelemiştir.⁴⁵¹

Tarih boyunca önemli medeniyetlere ev sahipliği yaptığı için Bursa yerli ve yabancı seyyahların da ilgisini çekmiştir. Bursa'ya gelen tüm yerli ve yabancı seyyahlar ilk Bektaşi dervişleri olarak kabul ettiğimiz bu abdallardan söz etmişler onlarla ilgili gözlemlerini seyahatnâmelerinde yer vermişlerdir.⁴⁵² Ayrıca hemen hemen tüm erken dönem Osmanlı kronikleri bu dervişleri ve dervişlerin sultanlarla olan ilişkilerini eserlerinde anlatmışlardır.

⁴⁵⁰ Salih Çift, Osmanlılar Dönemi'nde Bursa'da Bektaşi Kültürü ve Bektaşi Tekkeleri, *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yayınları*, 10(2), Bursa 2001, s.226

⁴⁵¹ Salih Çift, a.g.m. s.229

⁴⁵² Heath W. Lowry, *Seyyahların Gözüyle Bursa*, s.12

5.1.1.Geyikli Baba

İnegöl bölgesinde yaşayan Geyikli Baba hakkında geniş bilgiye ulaşabildiğimiz dervişlerdendir. Kalenderiyye, Vefailik, Babailik, Rum Abdalları, Bektaşilik ilgisini kişiliğinde en iyi modelleyen Geyikli Baba en az kendisi kadar önemli, hatta Bektaşiliğin kuruluşunda oynadığı rol bakımından, çağdaşı Abdal Musa ile beraber Osmanlı kroniklerinde iz bırakmış şahsiyettir.⁴⁵³ Âşıkpaşazâde Orhan Gazi ve Geyikli Baba arasındaki ilişkiyi şöyle anlatıyor “ Ve dahi ziyâde mahabbet etdügi dervişlere zâviyeler yapıverdi. Nitekim Geyüklü Baba üzerinde cum‘ a mescidi ve zâviye yaptı.”⁴⁵⁴ Neşri ise Turgut Alp’in Geyikli Baba’ya muhabbet beslediğini, Orhan Gazi’nin de dervişle görüşüp ihsanlarda bulunduğunu, Geyikli Baba vefat edince de onun adına tekke ve cami yaptırdığını eserinde anlatmıştır.⁴⁵⁵

Geyikli Baba, anlatılanlara göre Orhan Bey döneminde Azerbaycan’a bağlı Hoy’dan Anadolu’ya gelmiş bir eren olup dervişleriyle birlikte İnegöl bölgesine yerleşmiştir.⁴⁵⁶ Geyikli Baba ise onun adı değil unvanıdır; bu unvan ona geyiklere binip gezmesi veya onlarla beraber yaşam sürmüş olmasından ziyade, üzerini bir hayvan kürkünüyle örten Kalenderiyye tarikatındaki cezbeye kapılmış dervişler gibi geyik postuyla gezdiği için verilmesi muhtemeldir.⁴⁵⁷ Orhan Gazi’nin Geyikli Baba ile görüşmesinin ardından Geyikli Baba, bir kavak ağacını getirip Bursa’da olan sarayın giriş kapısına dikmiş, bu davranışı Orhan Gazi’nin çok hoşuna gitmiştir.⁴⁵⁸

Geyikli Baba’nın kişiliği ve inanış şekli konusunda yazılmış menakıblardan yola çıkarak münazaralar yapılmıştır. Bunlardan en önemlisi belki de Geyikli Baba hakkında tartışmayı başlatan çalışma; Hilmi Ziya Ülken’in 1924 senesinde yayımladığı “Anadolu Tarihinde Dini Ruhیات Müşahedeleri” isimli makalesidir.⁴⁵⁹ Makalede Geyikli Baba’ya yer verilen bölüm şu şekildedir:

⁴⁵³ Ahmet Yaşar Ocak, Geyikli Baba, *TDVİA*, c.14 1996, s.45

⁴⁵⁴ Âşıkpaşazâde, *Âşıkpaşazâde Tarihi*, s.307

⁴⁵⁵ Mehmed Neşri, *Kitab-ı Cihan-Nüma* I, s. 75

⁴⁵⁶ Ahmet Yaşar Ocak, Geyikli Baba, *TDVİA*, c.14 1996, s.45

⁴⁵⁷ Ahmet Yaşar Ocak, Geyikli Baba, *TDVİA*, c.14 1996, s.45

⁴⁵⁸ Ali Haydar Avcı, *Abdalân -ı Rum ve Geyikli Baba*, La Kitap, Ankara 2015, s.123

⁴⁵⁹ Hilmi Ziya Ülken, “Anadolu’da Dini Ruhیات Müşahedeleri”, *Mihrab Mecmuası*, (13-14), İstanbul 1924

“Kutbü'l-Arifin Şeyh Geyikli Baba Hoy'dan gelmiştir. Bir ulu geyiğe binip gelmiştir. Geyikler kendüye müsahher imiş. Gelip İnegöl'de mekân tutmuş, merhum Sultan Orhan Padişah Hazretlerinin fethinde merhum Orhan Padişah ol kıldı fethederken Kutbü'l-Arifin Şeyh Geyikli Baba dahi ol canipte üç yüz altmış kapılı bir kilise varmış Kızılkilise demekle meşhur imiş ol kiliseyi kendileri fethetmişler. Cenk ederken bir kestane ağacı varmış ceng eder edermiş ol kestaneye vardıkta ol kestane yarılıp babayı saklar imiş. Kâfirler arar bulamazlar imiş. Sabah gene çıkıp kâfirlerle cenk ederdi. Erenlerle bu nev ile alınmıştır. O zaman da Hazreti Orhan Padişah Şile'de, haber vermişler ki Hoy'dan berar galip ulu geyiğe binip Kızılkiliseyi aldı ve bu cevap vermişler verdiklerinde merhum Orhan Padişah: “Baba meyhordur” diye iki yük arak ve iki yük şarap gönderip Baba dahi yanındaki Baba Sultan ile...(noksan).”⁴⁶⁰

Hilmi Ziya Ülken belgeyi buradan sonra eksik ve tahrip edildiği gerekçesiyle sonlandırmıştır. Belgenin bu şekilde sonlandırılmasının ardından tartışma başlamış, burada bahsi geçen arak ve şarabın metafor olarak kullanılıp kullanılmadığı münazara edilmiş, bahsi geçen konuda içkinin metafor olarak kullanıldığına delil olarak Oruç Bey tarihi öne sürülmüştür. Oruç Bey tarihinde konu ile ilgili şöyle bir ifade karşımıza çıkmaktadır:

"Orhan Gâzî zamânında giri abdâllardan Geyikli Baba vardı, er kişiyidi, abdâl-şekl. Orhân Gâzî'ye Geyikli Baba'yı bir dürlü dahi anlattılar, mey-perest diyu; Orhân Gâzî dahi dinemek için Geyikli Baba'ya bir tulum şarâb gönderdi: 'Geyikli Baba nüş itsün!' diyu. İki tulum şarâbı getürdiler, Geyikli Baba önüne koydular, eyitdiler: 'Baba bunı pâdişâh gönderdi!' didiler. Geyikli Baba hemân-dem ol iki tulum şarâbı iki kazgana koyub, birinde zerde, birinde halva bişürdi, iki kutuya koydı ve andan sonra bir kutunun içine dahi atılmış panbuk koydı, panbuk arasına yanmış kızıl korı kodı, ağzını mühürleyüb Orhân Gâzî'ye gönderdi. Orhân'a kutuyu getürdiler, Orhân Gâzî mühürleri bozdi; birinde halva, birinde zerde. Birini dahi açdı, gördi atılmış panbuk, içinde bir pâre kızıl kor, hiç panbuğa aslâ eser itmemiş. Orhan Gâzî'ye didiler; iletdükleri şarâbları kazgânlara koyub, zerde, halva bişürdügin. Orhân Gâzî hemân-dem Geyikli Baba'ya i'tikâd idüb, çok nesne in'âm idüb, bir 'âlî tekye yapub ana vakflar kodı. Şimdiki zamânımızda 'Geyikli Baba Tekkesi' diyu anılır."⁴⁶¹

Dönemin dervişlerinin heteredoks inancı göz önüne alındığında bahsi geçen konuda tartışmanın sürmesi kaçınılmazdır. Fakat burada asıl dikkat çekici husus yeni kurulmuş devleti genişletmeye çalışan Orhan Gazi'nin etrafındaki Abdalân-ı Rum tayfası ile olan ilişkisidir. Yani Geyikli Baba'nın erken dönem Osmanlı kroniklerinde adının geçmesi, devrin sultanı Orhan Gazi ile görüşüp çeşitli ihsanlar alması ve siyasi iktidar çevresiyle bağlantısı devletin bu dönemdeki dini liderlere bakış açısını öğrenmemiz açısından ehemmiyet taşımaktadır.

⁴⁶⁰ Hilmi Ziya Ülken , a.g.m.,s. 447

⁴⁶¹ Oruç Beğ, *Oruç Beğ Tarihi*, Necdet Öztürk (Yay. Haz.), Çamlıca Yayınları, İstanbul 2007,s.17

Kesin olarak tespit edilemeyen bir tarihte Bursa’da bugünkü adıyla Baba Sultan olarak bilinen bölgede faaliyet gösterdiği zâviyesinde vefat eden Geyikli Baba’nın Bektaşilikle ilişkilendirilmesinin temelinde, aynı dönemde yaşadığı Abdal Musa ile olan dostluğunun etkili olduğu düşünülmektedir.⁴⁶² Kaynaklarda bir Türkmen ereni olan Geyikli Baba’nın Bursa yakınında sır olduğu söylenen köyün de Baba Sultan Köyü olduğu, buraya da vefatından sonra Orhan Gazi tarafından yatır ve hamam yaptırdığı bilinmektedir.⁴⁶³

5.1.2. Postinpûş Baba

XIV. ve XV. yüzyıllarda Osmanlı hükümdarları ve uç beylerinin sancağı altında akıncı olarak hareket eden heteredoks derviş tarikatları ve yandaşlarına yeni fethettiği yerlerde özellikle Balkanlarda fazlasıyla önem vermiş⁴⁶⁴ kutsal kabul edilen bu kişilere çeşitli ihسانlarla birlikte onlar adına zâviye ve imaretler inşa ettirmiştir. Bu kişilerden biri de Postinpûş Baba’dır.

Oruç Beğ tarihinde I. Murad dönemi dervişlerini sayarken Postinpûş Baba’yı da I. Murad döneminde olan diğer dervişler, ulemalar ve fukaralarla birlikte anmakta ve Postinpûş Baba’yı, Addal Musa, Abdal Murad, Muhammed Şüsteri ve Baba Postinpûş arasında göstermektedir.⁴⁶⁵ Murad Han, Bursa Yenişehir’de bulunan Postinpûş Baba’ya da ayrıca önem vermiş, bulunduğu yere bir zâviye inşa ettirtmiştir.⁴⁶⁶ Şehrin dışındaki bir tepe üstüne inşa edilen bu yapı, tek kubbeli ibadet mekânı ve kubbeli birer yan kanattan ibaret olup arada ustalıkla yerleştirilen son derce küçük kapalı avlu kubbeleri bulunmaktadır.⁴⁶⁷ Âşıkpaşazâde, tarihinde bu zâviyenin yapımını Sırpsındığı savaşının galibiyetle bitmesi sonucunda Murad Han’ın oğullarını sünnet ettirdikten sonra Yenişehir’de inşa ettirdiğini kaydetmektedir.⁴⁶⁸

⁴⁶²Haşim Şahin, a.g.t.,s. 98

⁴⁶³ Bedri Noyan, *Bütün Yönleriyle Bektaşilik ve Alevilik*, c1, Ardıç Yayınları, Ankara 1990, s.291

⁴⁶⁴ Heath W.Lowry, “Murad Hüdavendigâr ve Hacı Gazi Evrenos Arasındaki İlişkinin Vakfiyeler ve Mimari Eserler Üzerinden İncelenmesi”, *Prof. Dr. Mehmet İpşirli Armağanı*, c.2, Feridun M. Emecen, İshak Keskin, Ali Ahmetbeyoğlu (Yay. Haz.) ,TİMAŞ, İstanbul 2013, s. 275

⁴⁶⁵ Oruç Beğ, *Oruç Beğ Tarihi*, Necdet Öztürk (Yay. Haz.), Çamlıca Yayınları, İstanbul 2007, s.30

⁴⁶⁶ İsmail Hakkı Uzunçarşılı, *Osmanlı Tarihi I*, s. 470

⁴⁶⁷ Semavi Eyice, “İlk Osmanlı Devrinin Dini İçtimai Bir Müessesesi Zâviyeler ve ZâviyeliCamiler”, s.33

⁴⁶⁸ Âşıkpaşazâde, *Âşıkpaşazâde Tarihi*, s.78

Gelibolulu Mustafa Âli Efendi'nin XVI. yüzyılda kaleme aldığı Kitâbü't-Târîh-i Kühü'l-Ahbâr isimli eserinde Postinpûş Baba, Allah'ın sevgili kullarından ve kerametleriyle meşhur bir kimse, aynı zamanda güçlü bir cezbe sahibi olarak Bursa'da posta sahip olduğunu belirtilmektedir.⁴⁶⁹ Ahmet Yaşar Ocak da Kalenderi dervişlerinden olan Postinpûş Baba'nın Diyâr-ı Acem'den geldiğini bir hayvan postu giyindiği için Postinpûş, post örtünen, diye anıldığını yazmaktadır.⁴⁷⁰

Postinpûş Baba'nın mezarı, Yenişehir'deki zâviyesinin içinde yer almakta ve zâviyeye şeyhin asıl adına nispetle Mehmed Hammârî Zâviyesi de denilmektedir.⁴⁷¹ Hüdavendigâr Livası Tahrir Defteri'nde selâtin evkafı arasında Vakf-ı Zâviye-i Posteyn-pûş olarak anılmaktadır.⁴⁷² Burada zâviyenin Orhan Bey'den vakıf edildiği ve ilk sayımda on altı hane ve dört mücerreden oluşan yirmi nefer, ikinci sayımda ise yirmi sekiz hane ve on dört mücerreden oluşan kırk iki nefer ile köyün iskân olduğu belirtilmektedir.⁴⁷³ Köyün gelirleri ise üç bin dört yüz yirmi sekiz akçeyi bulmakta olup, hububat üretiminden alınan kesimler ile ayrıca toplamı üç bin yedi yüz doksan akçayı bulan Yenişehir'de hamam hasılatı, zemin ve bahçe mukataası, üç koz ağacıdır.⁴⁷⁴

Postinpûş Baba'nın Kalenderi dervişi olmasına rağmen Bektaşî geleneğinde de önemli sayılmasının nedeni, Kelenderilik ve Bektaşîliğin XIV. ve XV. yüzyılda iç içe geçmesindedir. Daha da mühimi Kalenderilik'le Bektaşîliğin ilişkisi, Bektaşîlik ismini taşıyan bir tarikat olarak Osmanlı tarihinde bilinmesinden çok daha önceye, XIII. Asra dek gitmekle kalmaz, aynı zamanda XIV. yüzyılda Abdâlân-ı Rum adı verilen bu topluluk Babai isyanının hazırlayıcısı durumunda olan Vefâiler ve Haydariler'in devamı olarak görünmektedir.⁴⁷⁵ Hacı Bektaş'ın kendi menâkıbnâmesinde tipik bir Kalenderi

⁴⁶⁹ Ahmet Uğur- Mustafa Çuhadar- Ahmet Gül - İbrahim Hakkı Çuhadar, *Kayseri Raşid Efendi Kütüphanesi'ndeki 901 ve 920 No.'lu Nüshalara Göre Kitâbü't-Târîh-i Kühü'l-Ahbâr Gelibolulu Mustafa Ali Efendi*, Erciyes Üniversitesi, Kayseri 1997 s.130

⁴⁷⁰ Ahmet Yaşar Ocak, *Marjinal Sufîlik Kalenderiler*, TTK, Ankara 1999,ss. 82, 86,

⁴⁷¹ Haşim Şahin, a.g.t.,s. 112

⁴⁷² Ömer Lütfü Barkan- Enver Meriçli, *Hüdavendigâr Livası Tahrir Defterleri*, TTK, Ankara 1988,s.239

⁴⁷³ Vedat Turgut, "XVI. yüzyılda Tahrir Defterlerine Göre Hüdavendigâr ve Sultanönü Sancaklarında Abdâlân-ı Rum" *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 4 (19) Güz 2011 www.sosyalarastirmalar.com, s. 214

⁴⁷⁴ Turgut Vedat, "XVI. yüzyılda Tahrir Defterlerine Göre Hüdavendigâr ve Sultanönü Sancaklarında Abdâlân-ı Rum, s.215

⁴⁷⁵ Ahmet Yaşar Ocak Ahmet, *Marjinal Sufîlik Kalenderiler*, s.134

(Hayderi) şeyhi ve “çırçıplak bir abdal” şeklinde tasvir edildiği bilgisine rastlanmaktadır.⁴⁷⁶ Bu bilgi bizlere iki öğretinin geleneklerinin birbirine yabancı olmamasından dolayı XIII. yüzyılda başlayan Bektaşilik-Kalenderilik ilişkisi Osmanlı ilerleyişinin batıya doğru hızla ilerlediği dönemde özellikle XIV. ve XV. yüzyılda Bektaşilik adı altında birleştiğini göstermektedir.

5.1.3. Abdal Mehmed Âsitânesi ve Diğer Erken Dönem Bektaşi Tekkeleri

Abdal Mehmed Âsitânesi, Bursa’da Tahıl Pazarı yakınında olup, bu yapıya dair XVIII. yüzyıl ortalarına ait tarihsiz bir kayıttan başka herhangi bir belge mevcut değildir.⁴⁷⁷ Adına tekke yaptırılan ve Evliya Çelebi’nin kendisine meczub-ı vahdet dediği Şeyh Abdal Mehmed⁴⁷⁸, hakkında anlatılanlara göre ünlü Kübrevi, şeyhi Emir Sultan’ın Çağdaşı Eşrefoğlu Rumi’nin şeyhi olup, onun adına II. Murad cami, türbe ve çeşme yaptırmıştır.⁴⁷⁹ Baldırzâde, Abdal Mehmed’in vefatından sonra da mucizelerinin sürdüğünü söyler ve onun Molla Fenâri ile alakalı bir menakıbını da nakleder.⁴⁸⁰

Hasluck, Bursa’da erken dönemde bu tekkelerin dışında Altınkarış ile İhsaniye istasyonu civarında bulunan Beşkarış türbesinin de bulunduğunu burada Hacı Bektaş’ın halifelerinden Resul Ali Sultan gömülü olduğunu kaydeder.⁴⁸¹ Ayrıca Vesâik-i Bektaşiyan’da Bursa şehir merkezinde kalenin Tatarlar Kapısı’nda Çelebi Mehmet döneminde Buhara’dan Bursa’ya yerleşen Ali Mest Baba’nın zâviyesi de bulunduğu kaydı vardır.⁴⁸²

⁴⁷⁶ Ahmet Yaşar Ocak Ahmet, *Marjinal Sufilik Kalenderiler*, s.135

⁴⁷⁷ Yusuf Küçükdağ – Ayşe Değerli- Bekir Şahin, a.g.e.,s.5

⁴⁷⁸ Evliya Çelebi, a.g.e., c.2, s.37

⁴⁷⁹ Yusuf Küçükdağ – Ayşe Değerli- Bekir Şahin, a.g.e.,s.5

⁴⁸⁰ Süleyman Uludağ, Abdal Mehmet, *T.D.V.İ.A.*,c.1 1988. s. 63

⁴⁸¹ F.W. Hasluck, *Bektaşilik İncelemeleri*, s. 32

⁴⁸² Yusuf Küçükdağ – Ayşe Değerli- Bekir Şahin, s. 23,

5.2. BURSA’NIN KUŞATMASINDA ÜÇ DERVİŞ: ABDAL MUSA - ABDAL MURAD- DOĞLU BABA

5.2.1. Abdal Musa

Âşıkpaşazâde tarihinde ulemalar ve fukaralar bahsinde, Orhan Bey dönemindeki önemli inanç temsilcilerinden şu şekilde bahseder: “Orhan Gazi zamanında ve fukaradan Geyiklü Baba ve Âşık Paşam ve Karaca Ahmed ve Ahi Evran; bunlar cemi duaları müstecab azizlerdi.”⁴⁸³. Osmanlı Devleti’nin ilk dönemlerinde düşmanla gaza eden, bu gazalar sonucunda kaleler fetheden, yanındaki az kişiye rağmen türlü kerametlerle Müslümanlığı yayan “Abdal” lakaplı birçok derviş bulunmaktaydı.⁴⁸⁴ Elinde sadece ağaçtan yapılma kılıçla kerametler gösteren hikâyeler kroniklerde Bî-nevâ Baba denilen bir dervişe atf edilir.⁴⁸⁵ Anonim Osmanlı kroniği bu dervişle kâfirler arasındaki menkıbeyi şöyle anlatıyor:

“ Meğer dervîşün elinde heman bir ağaç kılıcı var idi. Kâfirler anı görüp gülişdiler. Bir gün kâfirlerin bayramı oldu. Ol hammam üzerinde cem’ oldular. Dervîş dahi anda geldi. Bunları İslâma da’vet itdi. Kâfirler cümle sarhoş olup dervîşin dolayı yanına cem’ oldular. Dervîşi masharalığa aldılar. Eger sen didiğün dimeyecek olursak bizüm ile ne eylersin. Dervîş ayıtdı: “ İşte kılıcım. Eğer İslâm’a gelmezseniz bu kılıç ile sizi hep kırarın” didi. Ol ağaç kılıcı bunlara gösterdi. Kâfirler gine gülişdiler. Kâfirlerin içinden bir sarhoş kâfir ilerü geldi. Dervîşün önine durdu. Ayıtdı; “Ol kılıcunla beni çal, görelim keser mi” didi. Heman dervîş Allah’a sığmup tekbir getirüp arkurı belin çaldı. Ol ağaç kılıç Hak teala inâyetinde kâfiri iki bölde. Ve illâ kâfir dahi yirinde örü turdı. Heman can cehenneme ısmarladı. Heman cem’ olup orada olan kâfirler ol hâli görüp nicesi dervîşe inanup İslâma geldiler. Ve nicesi kaçup tağıldılar. Mâ-hâsıl-ı kelâmı dervîş ol arayı feth itdi.”⁴⁸⁶

Tahta kılıç efsanesi gibi türlü kerametlerle halkın nazarında efsane olan bu abdallar gazalarda önemli başarılar sağlıyordu. Türkmen adetlerini unutmadan, İslamiyet’in çok yalın, külfetsiz bir şeklini yeni zapt olunan memleketler halkı arasında kuvvetle yayan bu babalar, abdallar aslında Anadolu’nun her köşesine yayılmışlar ve düşman kuvvetlerinden uzakta kalan uçlara gelip yerleşmişlerdi.⁴⁸⁷ Abdallar ilk zamanlarda daha fazla Kalenderi etkisi altında kalmakla birlikte, Hacı Bektaş Veli’yi de kendi

⁴⁸³ Âşıkpaşazâde, *Âşıkpaşazâde Tarihi*, s.305

⁴⁸⁴ Vedat Turgut, “XVI. yüzyılda Tahrir Defterlerine Göre Hüdavendigâr ve Sultanönü Sancaklarında Abdalân-ı Rum” Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi, 4 (19) Güz 2011 www.sosyalarastirmalar.com s.208

⁴⁸⁵ Necdet Öztürk, *Anonim Osmanlı Kroniği*, s.15

⁴⁸⁶ Necdet Öztürk, *Anonim Osmanlı Kroniği*, s.15

⁴⁸⁷ Franz Babinger –M. Fuad Köprülü, a.g.e.s. 63

azizlerinden biri olarak görmüşler ve XV. yüzyıldan itibaren daha çok Bektaşiliğe meyletmişlerdir.⁴⁸⁸

Abdal Musa, XIII. yüzyıl sonu ile XIV. yüzyıl başlarında yaşamış; Horasan'dan gelip, Antalya'nın Elmalı Kazası Tekke Köyü'nde Dergâhı'nı kurduğu ve burada Anadolu'yu aydınlatacak alperenler yetiştirdiği bilinmektedir.⁴⁸⁹ Abdal Musa'nın isminin gerek Âşıkpaşazâde'nin tarihinde Bektaşî olarak zikredilmesi gerekse Bursa'nın fethinde Sultan Orhan Gazi ile beraber olması, Geyikli Baba ile ikisi arasında iyi bir ilişkinin olduğuna işaret edilmesi⁴⁹⁰ ve en önemlisi adının yeniçeriliğin teşkilatlanmasıyla anılması onu önemli bir şahsiyet haline getirmiştir.

Abdal Musa'nın Hacı Bektaş-ı Veli'nin ölümünden kısa bir zaman sonra Sulucakarahöyük'e gelerek bu sırada postnişin olan Kadıncık Ana'dan Hacı Bektaş-ı Veli'nin yolunu öğrendiği ve Kadıncık Ana'dan sonra Hacı Bektaş'ın postuna oturarak erken dönem Bektaşiliğinin temellerini attığı söylenebilir.⁴⁹¹ Âşıkpaşazâde'nin işaret ettiğine göre Sulucakarahöyük'teki Hacı Bektaş dergâhında ilk kez görülen bu kişi, fetihlere iştirak etmiş, bu esnada Bursa kuşatmasında Orhan Gazi ile birlikte olmuş, ardından Antalya'ya giderek Elmalı yakınında Tekkeköy'de bugün de var olan tekkeyi kurmuş ve burada yaşamını sürdürmüştür.⁴⁹² Yine Âşıkpaşazâde tarihinde Abdal Musa'nın Orhan zamanında gazaya katıldığında yeniçeriden eski bir başlık istemiş yeniçeri de başındaki borkünü çıkararak Abdal Musa'nın başına giydirmiş; Abdal Musa memleketine döndüğünde başındakini soranlara külahın elifi bork olduğunu söylediğini aktarmıştır.⁴⁹³ Bu başlığın bir yeniçeri tarafından mı Abdal Musa'ya verildiği yoksa Abdal Musa tarafından yeniçerilere mi gösterildiği hususu tartışmalıdır.⁴⁹⁴

Bursa'daki Abdal Musa zâviyesi diğer Bektaşî zâviyeleri gibi sadece dini hizmet değil sosyal hizmet de veriyordu. Bunun için oldukça geniş imkânlar da sunulan zaviyenin,

⁴⁸⁸ Vedat Turgut, a.g.m. s.209

⁴⁸⁹ Abdurrahman Güzel, Abdal Musa Velâyetnâmesi, TTK, Ankara 1999,s.18,

⁴⁹⁰ Orhan F.Köprülü, Abdal Musa, *T.D.V.İ.A* .c.1, 1988 s. 64-65

⁴⁹¹ Haşim Şahin,a.g.t.,s.99

⁴⁹² Ahmet Yaşar Ocak, *Alevî ve Bektaşî İnançlarının İslâm Öncesi Temelleri*, İletişim Yayınları, İstanbul 2005, s.19,

⁴⁹³ Âşık Paşazade, *Osmanoğulları'nın Tarihi*, s.299

⁴⁹⁴ Haşim Şahin, a.g.t.,s.99

bin kırk dokuz numaralı Bursa evkaf kayıtlarına göre bağ, bahçe ve dükkânın dışında dört inek, yirmi kovan, iki kazan, iki kova, bir sini, bir çerağ, sekiz tepsi, beş sahan gibi demirbaş eşyalara sahip olduğu görülmektedir.⁴⁹⁵

Abdal Musa'nın hangi sebeple Bursa'dan ayrıldığı hususunu Ahmet Yaşar Ocak, Abdal Musa ve dervişlerinin ve Babai hareketine mensup öteki bazı dervişlerin kılık ve kıyafetleri, inançları, davranışları, Sünni İslam ile uyuşmayan tavırları, Sünni halk arasında hoşnutsuzluğa sebep olması ile açıklamaktadır.⁴⁹⁶ Daha çok merkezden uzakta özgürce hareket etme şansını bulan heteredoks abdallar merkezle problemle karşı karşıya kaldıklarında buldukları yerden uzaklaşma kararı almışlardır. Abdal Musa da sebebini tam olarak bilemediğimiz nedenlerden dolayı Bursa'yı terk ederek Teke yöresinde Elmalı'da Bektaşilik inancına uygun müridler ve Kaygusuz Abdal gibi büyük bir mutasavvıfı yetiştirmiştir.⁴⁹⁷

5.2.2. Abdal Murad

Uludağ'daki Hıristiyanlara ait manastırların birçoğu Türkler tarafından tekke olarak kullanıldığı kaynaklarda görülmekle beraber bunların en önemlisi Abdal Murad Tekkesi'dir.⁴⁹⁸ Vesâik -i Bektaşiyân'a göre Abdal Murad'ın tekkesi Bursa'da Pınarbaşı denilen mesire yerine yakındır.⁴⁹⁹

Beliğ tarafından aktarılanlara göre Abdal Murad, Bursa'nın ele geçirilmesinden evvel Buhara'dan Bursa'ya göçen kırk abdalın birisidir.⁵⁰⁰ Şehrin kuşatmasında Orhan Gazi'ye yardım etmiş, Bursa'nın fethi sonrasında ölünce günümüzdeki türbesinin olduğu alana defnedilmiştir. Hikâyelerde, uzunluğu bilinmeyen kılıcı ile yılan şeklindeki tunç topuzunun XVII. yüzyılda türbesinde bulunduğu anlatılsa da XIX. yüzyılın sonlarında bunların kaybolduğu anlaşılmaktadır.⁵⁰¹ Hasluck, Abdal Murad ve ünlü kılıcı için Frenklerin "Roland'ın Kılıcı" olarak adlandırdıklarını sözü geçen kılıcın

⁴⁹⁵ Mustafa Kara, *Bursa'da Tarikatlar ve Tekkeler*, Uludağ Yayınları, Bursa 1990, s.45

⁴⁹⁶ Ahmet Yaşar Ocak, *Babailer İsyanı*, Dergâh Yayınları, İstanbul 2011, s.210

⁴⁹⁷ Abdurrahman Güzel, a.g.e., s.18

⁴⁹⁸ Raif Kaplanoğlu, a.g.e., s. 146

⁴⁹⁹ Yusuf Küçükdağ – Ayşe Değerli- Bekir Şahin, a.g.e., s.6

⁵⁰⁰ Orhan F.Köprülü, Abdal Murad, *T.D.V.İ.A.*, c.1, 1988, s. 63

⁵⁰¹ Orhan F.Köprülü, Abdal Murad, *T.D.V.İ.A.*, c.1, 1988, s. 63

da ilk başta Bursa'da kalenin kapılarından birinde asılı olduğunu; daha sonra savaşçı-eren Abdal Murad dervişle ilişkilendirilip onun kabrine yerleştirildiğini söylemektedir.⁵⁰²

Bizans kroniklerine göre, Abdal Murad'ın kabrinin olduğu bölgede eski bir manastır var olup burası daha önceden Büyük Aziz Joannice'in yaşadığı bir yer olarak meşhur olmuş ve Trichalice olarak adlandırılmıştır.⁵⁰³ XVI. asırdan beri Bursa'yı ziyaret eden seyyahların birçoğuna göre de, Müslüman halkın hürmet ve saygı gösterdiği Abdal Murad'ın, gerçekte Hıristiyan ananesinde mühim bir yer tutan Aziz Ronald olma ihtimali bulunmaktadır.⁵⁰⁴ Ancak 1880'li senelerde Bursa'yı ziyaret eden Marie de Launay, birçok Avrupalı seyyahın bu kılıcı ünlü Şarlman'ın yeğeni Konet Roland'ın kılıcı olduğunu düşündüğünü fakat iki kılıcın birbiriyle bir alakası olmadığını, Sultan I. Ahmed'in de kılıcın bir bölümünü kesip, hazineye kazanç sağladığını eserinde yazmaktadır.⁵⁰⁵

Hakkında anlatılan ilginç menkıbeler neticesinde Abdal Murad'ın mezarı, ölümünden sonra da orada yaşayan halk tarafından ilgi görmüş hatta hemen bütün Osmanlı dönemi boyunca, Bursa esnafının geleneksel merasimlerini bu türbede yapılmıştır.⁵⁰⁶ Evliya Çelebi bu tekkenin Orhan Gazi tarafından inşa edildiğini, tekkenin Bektaşî tekkesi olduğunu ve birçok ziyaretçinin gelip tekkede sohbet edip ibadet ettiklerini seyahatnâmesinde kaydetmiştir.⁵⁰⁷ Hasluck, Abdal Murad için XVI. asır tarihçisi Sadeddin'in onun devrin ulularından olduğunu söylediğini fakat Bektaşîlerle bir bağı bulunduğunu kaydetmediğini, Abdal Murad'ın tekkesinin XVII. yüzyılda Bektaşîlikle ilişkilendirilmesinin ise Evliya Çelebi sayesinde gerçekleştiğinin altını çizmektedir.⁵⁰⁸

5.2.3. Doğlu Baba

Abdalân-ı Rum'da adı geçen dervişlerden olan Doğlu Baba'nın doğum ve ölüm tarihleri net olarak bilinmemekle birlikte Osman Gazi ve Orhan Gazi dönemlerinde yaşadığı

⁵⁰² F.W. Hasluck, *Sultanlar Zamanında Hıristiyanlık I*, s. 186

⁵⁰³ Raif Kaplanoğlu, *Bursa Kiliseleri*, s. 14

⁵⁰⁴ Heath W.Lowry, *Seyyahların Gözüyle Bursa*, s.109

⁵⁰⁵ Heath W.Lowry, *Seyyahların Gözüyle Bursa*, s.149

⁵⁰⁶ Ahmet Yaşar Ocak, *Babailer İsyanı*, s. 213

⁵⁰⁷ Evliya Çelebi, a.g.e., c.2, s. 11

⁵⁰⁸ F.W. Hasluck *Bektaşîlik İncelemeleri*, s. 31,

tahmin edilmektedir.⁵⁰⁹ Taşköprülüzade onu Toklu Baba diye kaydetmekte, onun Sultan Orhan Gazi devrinde cezbe sahibi bir eren olarak Bursa kuşatmasında bulunan önemli sufi şahsiyetlerinden biri olduğunu eserinde yazmaktadır.⁵¹⁰ Rivayete göre Doğlu Baba, Bursa kuşatmasında gazilere güneş altında susuzluk çektiklerinde hazırladığı buz gibi ayrandan ikram ettiği için kendisine ayrı bir bol manasında “Doğlu, Tavullu” Baba denilmiştir.⁵¹¹ Ekrem Hakkı Ayverdi, Doğlu Baba’nın türbesinin şehirden Uludağ’ın zirvesine çıkan şose üzerinde bulunduğunu, aynı ismi taşıyan yerde de ufak türbesi olduğunu belirtmektedir.⁵¹² Bugün de aynı yerde bulunan kabri ziyaret edilmektedir.

5.3. ERKEN DÖNEM OSMANLIDA ÇANAKKALE’DE BEKTAŞİ TEKKELERİ

Hasluck, Bektaşî tetkiklerini yaptığı yıllarda bu bölgede tekke olmadığını belirtmiş fakat coğrafi konum itibarıyla burada bulunan yeniçeri sayısına göre mutlaka Bektaşî merkezi olabileceğini kaydetmiştir.⁵¹³ Rhoidus vadisinde Saraycık köyünün dışında metruk olan tekkenin İnce yahut İncir Baba tekkesi olduğunu o dönemde hâlâ ziyaretgâh olarak kabul edildiğini belirtmektedir.⁵¹⁴

5.3.1. Akbaş Dede Zâviyesi

Vesâik-i Bektaşîyan’da Akbaş Baba zâviyesi olarak geçmekte olup Çanakkale şehrine bağlı Eceabad’da bulunmaktadır.⁵¹⁵ Tekkede, Orhan ve Murad Bey döneminin gazilerinden ve ahilerinden Akbaş Baba, Gazi Fâzıl Bey ve Ece Bey’in kabirleri yer almakta ve tekkenin son postnişi Abdullah Baba’dır.⁵¹⁶ Hasluck, bu tekkenin münferit bir hücre olduğunu Sestos adıyla da bilindiğini aktarmaktadır.⁵¹⁷

⁵⁰⁹ Taşköprülüzade, *Osmanlı Bilginleri*, Muharrem Tan (Çev.), İz Yayıncılık, İstanbul 2007, s.32

⁵¹⁰ Taşköprülüzade, a.g.e.,s.32

⁵¹¹ Ahmet Taşgım, *Klasik Kaynaklarda Hetredoks Dervişler ve Heterdoksi*, Dün Bugün Yarınları, İstanbul 2012,s.62

⁵¹² Ekrem Hakkı Ayverdi, Orhan Gazi Devrinde Mimari, *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, (5), Ankara 1956, s.124

⁵¹³ F.W. Hasluck, *Bektaşîlik İncelemeleri*, s.32

⁵¹⁴ F.W. Hasluck, *Bektaşîlik İncelemeleri*, s.32

⁵¹⁵ Yusuf Küçükdağ – Ayşe Değerli- Bekir Şahin, a.g.e.,s.10

⁵¹⁶ Selami Şimşek, Avrupa İle Asya Arasında Önemli Bir Geçiş Noktası Gelibolu’da Tarikatlar ve Tekkeler, *Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, (22), 2007, s. 256

⁵¹⁷ F.W. Hasluck, *Bektaşîlik İncelemeleri*, s.38

5.4. ERKEN DÖNEM OSMANLI'DA EDİRNE'DE BEKTAŞİ TEKKELERİ

Osmanlı Devleti'nde şehirlerin gelişim ve büyüme sürecinde özellikle eski Bizans kale kasabalarının birer Türk-Müslüman şehri olarak gelişmesinde şehri gerek teslim gerekse fetih yoluyla almış olan hükümdarların, idarecilerin ve şehirlerdeki dini vakıfların etkisi fazladır.⁵¹⁸ İmaretlerin oluşması ve bu imaretlerden yalnızca Müslümanların değil diğer dinlere mensup insanların faydalanması yeni ele geçirilen tüm şehirlerde olduğu gibi Edirne'de de tatbik edilmiştir. Orhan Bey zamanında Bektaşiliğe mensup kişilerin kurduğu yedi yüz civarında tekke olduğu nakledilmektedir.⁵¹⁹ Edirne'ye hem fetihten önce hem de fetihten sonra Hızır Baba, Sefer Şah, Mumcu Hasan Baba, Mehmed Halife, Sultan Kaplı Dede, Yatağan Baba, Kademli Baba, Evhad Baba, Karaca Ahmed Sultan, Hacı Baba, Erşen Baba gibi pek çok Bektaşî dervişi gelerek faaliyette bulunmuştur.⁵²⁰

Evliya Çelebi, Orhan Gazi saltanatında Bursa'nın alınmasının ardından Edirne'nin fethi için çalışıldığını söylemektedir.⁵²¹ Seyahatnâmesinde, Süleyman Paşa zamanında Hacı Bektaş-ı Veli huzurunda gübang-ı Muhammedi çekilerek üç yüz Bektaşî dervişi ile birlikte Ece Yakub, Haladere, Yalvac Dede, Kara Mürsel, Kara Koca adlı gazilerle birlikte İpsala'nın fethedildiğini anlatır.⁵²²

I. Murad döneminden itibaren devletin merkezi olan Edirne II. Mehmed'in 1453 yılında gerçekleştirdiği fetihle birlikte başkent özelliğini kaybetse de şehir önemini hiçbir zaman kaybetmemiştir. Fakat uzun zaman Osmanlı ilerleyişinin hareket üssü olarak var olan Edirne'nin idaredeki yeri Rumeli Eyaleti'nin teşkili ile ilgili bulunmaktadır.⁵²³ Erken dönemde Rumeli fetihlerine katılan şeyh ve dervişlerden, fakihlerden birçoğunun Edirne içinde de zâviyeler oluşturdukları, gazalardaki

⁵¹⁸ M. Tayyib Gökbilgin, "Edirne Şehrinin Kurucuları" Edirne'nin 600. Fetih Yıldönümü Armağan Kitabı, s. 162,

⁵¹⁹ Selami Şimsek, *Osmanlıların İkinci Başkenti Edirne'de Tasavvuf Kültürü*, Buhara Yayınları, İstanbul 2008, s. 267

⁵²⁰ Selami Şimsek, *Osmanlıların İkinci Başkenti Edirne'de Tasavvuf Kültürü*, s.267

⁵²¹ Evliya Çelebi, a.g.e., c.3, s.311

⁵²² Evliya Çelebi, a.g.e., c.3, s.311

⁵²³ M. Tayyib Gökbilgin, *XV. ve XVI. Asırlarda Edirne ve Paşa Livası Vakıflar- Mülkler-Mukataalar, İşaret Yayınları*, İstanbul 2007, s.6

başarılarından dolayı bazı mahallelerde isimlerini verecek kadar şehirde ehemmiyet kazandıkları görülmektedir.⁵²⁴

5.4.1. Sefer Şah Dede ve Hızır Dede Hünkâr Tekkesi

Edirne'deki Bektaşî tekkelerinin en fazla bilineni Hıdırlık Tekkesi'dir. F.W. Hasluck Küçük Asya'da "Hızır" kimliğinin Hıristiyanlıkta ejderha katleden Aziz Theodoros'un yerini aldığını birçok yerde "Hıdırlık" (Hızır'ın yeri) adının tepelere veya "yüksek yerlere" verildiğini belirtmektedir.⁵²⁵

Hıdırlık Tekkesi, Yıldırım Beyazıt Mahallesi Hızır Baba Sokakta 1757 yılına kadar var olmuşsa da günümüze kadar ulaşamamıştır.⁵²⁶ Sefer Şah Dede'nin Hacı Bektaş-ı Veli'nin halifesi olduğu gibi meşhur âlimlerden Fenari'nin çağdaşı olduğu, zamanın en okumuşlarından sayıldığı ve akli meselelerde herkesin kendisine başvurduğu bir zat olduğu bilinmektedir.⁵²⁷ Evliya Çelebi, Sefer Şah Dede'nin, Hacı Bektaş-ı Veli'nin izniyle üç adet nehrin taşkın ve baskınını engellemek için fetihten önce de mevcut olan ve Hızır'ın makamı diye korunan tekkeye üç yüz Bektaşî dervişleriyle yerleştiğini, Mihâl Köprüsü üzerindeki tekkede de kabrinin bulunduğunu kaydeder.⁵²⁸ Nehirlerin taşması sonucunda bağ bahçelerin ve evlerin harap olması üzerine Sefer Şah ve beraberindeki dervişler keramet göstererek su taşkını önlemişler, neticesinde de Edirne halkı İslam dinini seçmiştir.⁵²⁹

I. Murad Edirne'nin fethinin ardından Hıdırlık ismiyle ünlü olan bu dergâhı yeniden yaptırmış, buradaki mescidi küçük bir camiye çevirmiş, erenler için tekkeye geniş bir meydan, imaret, Keykavus mutfak, kiler, mabedhâne ve pek çok hücre eklettirmiştir.⁵³⁰ Evliya Çelebi buradaki tekke ile bilgi verirken bu tekkenin 1428 senesinde Gazi Mihâl Bey'in oğlu Yahya Bey tarafından tekkenin bir tarafına Kalenderhâne ve pek çok

⁵²⁴ M.Tayyib Gökbilgin, *XV. ve XVI. Asırlarda Edirne ve Paşa Livası Vakıflar- Mülkler-Mukataalar*,s.21

⁵²⁵ F.W. Hasluck, *Sultanlar Zamanında Hıristiyanlık ve İslam I*, s.262

⁵²⁶ Çiçek Akçıl, *Edirne Tekkeleri*, Edirne Valiliği Kültür Yayınları, İstanbul 2013,s.35

⁵²⁷ Selami Şimsek,, *Osmanlıların İkinci Başkenti Edirne'de Tasavvuf Kültürü*,s.270

⁵²⁸ Evliya Çelebi,a.g.e., c.3, ss..314-315

⁵²⁹ Fahri Maden, a.g.e., s. 58

⁵³⁰ Fahri Maden,, "Edirne Vilayetinde Bektaşî Tekke ve Türbeleri", *Gazi Üniversitesi Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Velî Araştırma Dergisi*, (64) , Ankara 2012,s.

çilehane yaptırıldığını, bahçesini güzelleştirdiğini bu sayede havası latif, cihannümâ bir mesire yeri haline geldiğini kaydeder.⁵³¹ 1440 yılında vefat eden Sefer Şah'ın mezarı XVII. asrın başlarında Tunca nehrinin taşması sonucunda harap olmuş, tekkesi ile birlikte kaybolmuştur.⁵³² XVII. yüzyılda Edirne şehrinin ileri gelenleri ve zanaatkârları bu yapıya karşı büyük bir muhabbet ve alaka duyduğundan burası yüzlerce kişiyi etrafında toplamış, bununla birlikte buraya kötü düşünceli kişilerin de gelmesi sonucunda Edirne halkının burada “fisk u fücür” işlediğine dair şikâyetlerine sebep olmuştur.⁵³³ Halktan gelen bu şikâyetler üzerine Kara Mustafa Paşa'nın emriyle Edirne Bostancıbaşı Kırkayak Sinan Paşa bin kadar adamla Hızırılık tekkesini baltalarla yıktırarak tekkenin kurşunlarını arabalara yükleyip İstanbul'a Kara Mustafa Paşa türbesine göndermişlerdir.⁵³⁴ Evliya Çelebi, tekkedeki dervişlerin ellerinde kalan dört bin adet bakır kazan, sahan ve tencereleri bostancıbaşıya teslim edip, dervişlerin her birini farklı bir memlekete dağıttıktan sonra tekkenin uzun süre viran bir şekilde kaldığını bununla birlikte tekkenin yıkılışına sebep olanlar ve tekkeyi yıkanların kısa sürede telef olduğunu yazmıştır.⁵³⁵ Hazreti Hızır makamı olarak anılan tekkeyi gören Sultan IV. Mehmed tekkenin bulunduğu alanı çok sevmesi sebebiyle buraya büyük bir cami ve kasır yaptırmıştır.⁵³⁶

5.4.2. Yatağan Baba Türbesi

Evliya Çelebi'nin Seyahatnâmesi'nde rastladığımız Yatağan Baba türbesi Edirne'deki Kaplı Dede; Balaban Baba ve Mumcu Hasan Baba'nın türbeleri ile beraber bir ziyaret yeri olarak karşımıza çıkmaktadır.⁵³⁷ Paşa Livası kayıtlarında da Malkara'da bir çiftlik miktarı yer Yatağan Dede'ye verildiği onun da zâviyesine vakfettiği belirtilmektedir.⁵³⁸

⁵³¹ Evliya Çelebi, a.g.e., c.3,s. 329

⁵³² Selami Şimsek, Osmanlıların İkinci Başkenti Edirne'de Tasavvuf Kültürü, s.270

⁵³³ F.W.Hasluck., *Sultanlar Zamanında Hıristiyanlık ve İslam II*, Syf:136 Ayrıntı Yayınları, İstanbul 2012

⁵³⁴ Evliya Çelebi,a.g.e., c.3,s. 329

⁵³⁵ M. Askeri Küçükkaya, *Evliya Çelebi Seyahatnâmesi'nde Tasavvuf*, Mostar Yayınları, İstanbul 2012,s.197

⁵³⁶ Evliya Çelebi, a.g.e.,c.3,s. 347

⁵³⁷ Evliya Çelebi,a.g.e., c.3,s.616

⁵³⁸ M.Tayyib Gökbilgin, *XV. ve XVI. Asırlarda Edirne ve Paşa Livası Vakıflar- Mülkler- Mukataalar*,s.194

Evliya'nın yazdığı rivayete göre burada medfun olan Yatağan Dede'nin kırk yıl tekkesinden dışarı çıkmadığı için tekkeye bu isim verilmiştir.⁵³⁹

5.4.3. Mumcu Hasan Baba Türbesi

Evliya Çelebi, Hacı Bektaş'ın Hasan Baba'ya bir seccade ve bir balmumu verip:“ Var Edirne-i Rum'da post sahibi ol, bu aydınlatan mum iki çatal yanar, biri söndüğü yerde Edirne'de vatan edin, biri daha söndüğünde orada makam edin.” diyerek destur verdiğini rivayet eder.⁵⁴⁰ Seyahatnâme, hiç sönmeyen mumundaki kerametten ötürü birçok kâfirin İslam'a girdiğini ve Mumcu Hasan Baba'nın Yıldırım Han zamanında vefat ettiğini kaydetmektedir.⁵⁴¹

5.4.4. Kademli Baba Sultan Tekkesi

Kademli Baba Sultan Tekkesi, Evliya Çelebi'nin verdiği bilgiye göre yüksek bir tepede Murad Hüdavendigâr döneminde Gazi Mihal Bey tarafından yaptırılmış olup türbenin duvarları boydan boya güzel hatlar ile yazılan şiirlerle süslenmiştir.⁵⁴² Evliya'nın anlatımına göre tekkede yüz hatta iki yüz atlının bir defada konaklayabileceği büyük bir yere sahip olmakla birlikte, gelip geçenlere lezzetli yemekler sunan mutfağı da bulunmaktadır.⁵⁴³

5.4.5. Ali Baba Tekkesi

Seyahatnâme'de geçen Edirne Ali Baba Köyü'nde bulunan bu tekke, Osman Baba'nın halifelerinden Ali Baba tarafından kurulmuştur.⁵⁴⁴ Tekkede, burada bulunan dervişlerine gelen hediye yiyeceklerle gelene geçene yemek verildiğini ayrıca bu tekkeye yakın Kırkkilise'de Muhyiddin Baba'ya ait Bektaşî tekkesi olduğunu da Evliya Çelebi aktarmaktadır.⁵⁴⁵

⁵³⁹ Baki Öz, *Dünyada ve Türkiye'de Alevi Bektaşî Dergâhları*, Can Yayınları, İstanbul 2001, s.228

⁵⁴⁰ Evliya Çelebi, a.g.e., c.3,s.348

⁵⁴¹ Evliya Çelebi, a.g.e., c.8, s.36

⁵⁴² M. Askeri Küçükaya, a.g.e.,s.200

⁵⁴³ M. Askeri Küçükaya, a.g.e. s.200

⁵⁴⁴ Fahri Maden,a.g.e.,s. 148

⁵⁴⁵ Fahri Maden,a.g.e., 148

Bu tekkelerle birlikte Seyahatnâme geçen diğer erken dönem Edirne Bektaşî tekkeleri ise; Bektaşî öncülerinden olduğu söylenen Sultan Kaplı Dede ve avlanarak Yatağan Baba'yı beslediği söylenen Balaban Baba tekkesidir.⁵⁴⁶

5.5. ERKEN DÖNEM OSMANLIDA İSTANBUL'DA BEKTAŞİ TEKKELERİ

5.5.1. ŞAHKULU TEKKESİ

Bugün Şahkulu Sultan Dergâhı olarak hizmet veren tekke Osmanlı erken dönemde İstanbul'da bulunan az sayıdaki Bektaşî tekkelerinden biridir. Vakıflar Dergisi'nde yayımlanmış makalesinde Atilla Çetin İstanbul ve çevresindeki önemli tekke, zâviye ve hânkahları ve buldukları yerleri göstermiş Şahkulu Tekkesi için evrakta “Nerdibânî (Merdivenli) kariyesinde Gadni Dede tekyesi” ifadelerini paylaşmıştır.⁵⁴⁷

Kuruluşunda bir ahi tekkesi iken XVI. asrın başında Bektaşîliğe geçiş yapmış Merdivenköy'de yer alan ve Harndi Baba, Merdivenköy, Gadni Dede Şahkulu Baba, Şeyh Mehmed Ali Baba gibi isimlerle bilinen bu tekke, kayıtlara göre 1329 yılında gerçekleşen Pelekanon savaşından sonra Orhan Gazi'nin emriyle ahi zâviyesi biçiminde oluşturulmuştur.⁵⁴⁸ Bizans döneminde manastır olduğu söylenen bölge için tarihi kaynaklar Bizans imparatorlarının avlanma yeri olduğunu bildirmekte ve bugünkü dergâhın yerinde de imparatorların av köşkü olduğu belirtilmektedir.⁵⁴⁹ Pelekanon Savaşı'nın Orhan Gazi lehine neticelenmesinin ardından Bizans İmparatoru'nun talebi ile yapılan barış görüşmeleri için ilk toplantı Merdivenköy tekkesinin bulunduğu yerdeki av köşkünde başlamış, görüşme neticesinde Orhan Bey bu köşkü de alarak ahi tekkesine çevirmiştir. Orhan Gazi'nin burayı ahi tekkesi yapmasının nedeni tekke aracılığıyla dinleri ve dilleri birbirine yabancı iki halkı kaynaştırmak ve burada

⁵⁴⁶ Baki Öz, *Dünyada ve Türkiye'de Alevi Bektaşî Dergâhları*, s.228

⁵⁴⁷ Atilla Çetin, “İstanbul'daki, Tekke, Zâviye ve Hankahlar Hakkında 1199 (1784) Tarihli Önemli Bir Vesika” *Vakıflar Dergisi*, (XIII), Ankara 1981, s.589

⁵⁴⁸ M.Baha Tanman, Şahkulu Sultan Tekkesi, *T.D.V.İ.A.*, c. 38 2010 s.286

⁵⁴⁹ Burhan Kocadağ, *Şahkulu Sultan Dergâhı ve İstanbul Bektaşî Tekkeleri*, Can Yayınları, İstanbul 1998,s.18

oluşturulacak sivil örgütlenmeyle Bizans'tan gelecek her türlü tehlikeden haberdar olacaktır.⁵⁵⁰

Merdivenköy'de bu köşkün ahilere bırakıldıktan sonra erken dönemde Osmanlı'nın beşinci kolu olarak yabancılardan haber alan ahilerin başındaki şeyhe gözetleme görevinden dolayı "Gözcü Baba" deniliyordu.⁵⁵¹ Ahiliğin on dördüncü yüzyılda etkisini yitirip tekkelerinin Bektaşiliğe geçtiği sıralarda Merdivenköy'deki bu tekke de Yıldırım Bayezid zamanında tarihi belli olmamakla birlikte eski güç ve etkilerini kaybeden ahilerden alınarak neredeyse devletin tüm organlarına etki etmiş, yanlarına aldıkları Yeniçeri Ocağı ile de oldukça güçlenmiş olan Bektaşilere verilmiştir.⁵⁵² Fakat 1402 yılında gerçekleştirilen Ankara Savaşı'nın sonucunda Osmanlı idaresi çöküntüyle karşılaşınca Yıldırım Bayezid'in oğlu Süleyman Çelebi fetret döneminde diğer şehzadelere karşı üstünlük sağlamak için tekkenin olduğu bölge de dâhil olmak üzere Pendik'e kadar II. Manuel Palaiologos'a bırakmıştır.⁵⁵³ Fakat bu bölge Bizans'a terk edildikten sonra Bektaşi inançlarına göre bu bölgede yaşayan Türkler ve erenler şehit olmuş yine aynı inanca göre burada şehit edilenler "kırk erenler" diye anılmıştır.⁵⁵⁴

Bektaşi kaynaklarına göre Şahkulu Baba, Yörük Baba, Gözcü Baba, Kartal Baba, Eren Baba, Gül Baba, Garipçe Baba, Eren Baba, Mah Baba bu bölgedeki tekke ve zâviyelerde hizmetleri olmuş Bektaşi babalarının lakaplarıdır.⁵⁵⁵ Hasluck'a Bektaşilik tekkelerinin tespiti için gerçekleştirdiği gezide, bu tekkenin Konstantin ile savaşıp buraya gömülen eski cihat erlerinden Şahkulu'nun mezarının ihtiva ettiğini tekkenin kurucusunun adının Mehmet Ali Baba olduğu söylenmiş o da eserinde bu bilgileri paylaşmıştır.⁵⁵⁶

Çelebi Sultan Mehmet'in fetret döneminde galip çıkarak Bizans'a bırakılmış olan bu bölgeyi yeniden Osmanlı idaresi altına almasının ardından Merdivenköy tekkesi tekrar ihya edilmiştir. Gerek Şahkulu Sultan gerekse diğer postnişinlerin döneminde Hacıbektaş'tan İstanbul'a gelen Bektaşi Babaları önce Merdivenköy'ündeki dergâhta

⁵⁵⁰ Burhan Kocadağ, a.g.e.,s. 20

⁵⁵¹ Bedi Nuri Şehsuvaroğlu, *Göztepe*, Türkiye Turing Otomobil Kurumu Yayınları, İstanbul 1969,s.14

⁵⁵² Burhan Kocadağ, a.g.e.,s. 24

⁵⁵³ Bedi Nuri Şehsuvaroğlu, a.g.e.,s.16

⁵⁵⁴ Bedi Nuri Şehsuvaroğlu, a.g.e.,s.16

⁵⁵⁵ Burhan Kocadağ, a.g.e.,s. 27

⁵⁵⁶ F.W. Hasluck, *Sultanlar Zamanında Hristiyanlık ve İslam II*, s.135

ağrılanır daha sonra İstanbul'a uğurlanarak Yeniçeri törenlerine katılmışlardır.⁵⁵⁷ Şahkulu Sultan Tekkesi için, Babagan koluna bağlı Bektaşî dergâhları içinde Kırşehir'deki tekkeden ve Dimetoka'daki Seyyid Ali Sultan Tekkesi'nden sonra üçüncü sırayı aldığı bilinmekte, başka kaynaklar ise burayı âsitâne-i saniye ve ikinci pir evi olarak göstermektedir.⁵⁵⁸ Tekke ile ilgili Fatih dönemine dek olan bilgiler, kaynak yetersizliğinden ötürü sınırlı kalmış, Şahkulu Dergâhı diğer Bektaşî tekkeleri ile birlikte 1826 yılında kapatılmış ve tahrip edilmiştir.⁵⁵⁹

5.5.2. Orhan Bey Dönemi'nde İz Bırakmış Bektaşî Dervişi: Karaca Ahmed

Karaca Ahmed sadece kendi adıyla anılan Üsküdar'daki makamında bilinen bir veliden ziyade tüm Türkiye'de, hatta Türkiye dışında da iz bırakmış bir velidir. Anadolu'da ve Rumeli'de değişik yerlerde Karaca Ahmed ismiyle türbe ve makamı bulunan Karaca Ahmed erken dönem Osmanlı kroniklerinde de karşımıza çıkmaktadır.

Hacı Bektaş Velâyetnâmesi'nde ismi pek çok defa zikredilen Karaca Ahmed, Şakayık-ı Nu'mâniyye'de İran padişahlarından birinin oğlu olduğu, cezbeye kapılıp Rum ülkesine geldiği, ardından Akhisar'a bağlı bir yerde yurt edindiği, orda, ölüp aynı yerdeki mezarının ziyaret edildiği, ziyaret eden hastaların şifa bulduğu dervişlerden biri olarak anılır.⁵⁶⁰ Geyve Akhisar'ının 1313 tarihinde fethedildiği dönemde Karaca Ahmed'in Anadolu'ya geldiği bu dönemden sonra yoğun faaliyetlerde bulunduğundan dolayı Âşıkpaşazâde'nin onu Orhan Gazi dönemi dervişlerinden kabul ettiği düşünülmektedir.⁵⁶¹ Çünkü kendi tarihinde Âşıkpaşazâde onu Orhan Gazi dönemi şeyhlerinden olarak anar ve onu duaları kabul edilen azizlerden biri olarak nitelendirir.⁵⁶² Yine Velâyetnâme bize, Karaca Ahmed'in Anadolu dervişlerinin gözcüsü ve Sivrihisarlı Şeyh Nûreddin'in dervişi olduğunu ayrıca Hacı Bektaş-ı Veli Anadolu'ya geçtiğinde onun da Anadolu'da bulunduğunu bildirmektedir.⁵⁶³

⁵⁵⁷ Burhan Kocadağ, a.g.e., s. 25

⁵⁵⁸ M.Baha Tanman, Şahkulu Sultan Tekkesi, *T.D.V.İ.A.* c. 38 2010 s.286

⁵⁵⁹ F.W. Hasluck, *Bektaşîlik İncelemeleri*, s.37

⁵⁶⁰ Abdülbaki Gölpınarlı, a.g.e. s. 110

⁵⁶¹ Haşim Şahin, a.g.t., s.105

⁵⁶² Âşıkpaşazâde, *Âşıkpaşazâde Tarihi*, s.305

⁵⁶³ Abdülbaki Gölpınarlı, a.g.e. s. 18

Karaca Ahmed aynı zamanda Bektaşî geleneğinde sıkça rastladığımız “geyik” motifiyle de karşımıza çıkmaktadır. En büyük örneği ise Hacı Bektaş’ın, Bektaşî tarikatı dervişince yapılan ve bugün de Hacibektaş’taki tekkede bulunan, kucağında bir karacanın olduğu ünlü resimdir.⁵⁶⁴ Anadolu’nun birçok bölgesinde olan karacalı Bektaşî veya Kızılbâş evliyalarından bir diğeri de Karaca Ahmed Sultan’dır.⁵⁶⁵

Üsküdar’da yer alan Karaca Ahmed Sultan Dergâhı Evliya Çelebi’nin Seyahatnâme’sinde de yer almıştır.⁵⁶⁶ Evliya Çelebi, Karaca Ahmed’i dünya nimetlerini terk ederek Orhan Gazi zamanında Hacı Bektaş-ı Veli’ye katıldığını fakat aslında İran şehzadesi olduğunu anlatır.⁵⁶⁷ Tekkenin kendi ananesinde ise Karaca Ahmed’in Orhan Gazi döneminde Bizans İmparatorluğu’na karşı mücadele etmiş Horasan erenlerinden olduğu kabul edilmekle birlikte türbenin kabristanında atının mezarının olduğu savı ise göçebe Türk-Moğol kültürünün tekke geleneğindeki etkisini göstermektedir.⁵⁶⁸

Pelekanon savaşının ardından Üsküdar’a gelip günümüzde onun ismiyle bilinen tekke ve kabristanın olduğu yere yerleşen Karaca Ahmed bu bölgede oluşturduğu dergâhta çok sayıda derviş eğitmiş, tekkesi Osmanlı-Bizans sınırında tampon bölge hizmetini görmüştür.⁵⁶⁹ Karaca Ahmed, zamanın önde gelenlerinden birinin gözlerini iyileştirmiş ve buna mukabil birçok arazi mülk olarak ona vakfedilerek ve tarihçi Âlî Mustafa’nın ifadesiyle Rum abdallarının “kutb-ı nâmdâr”ı haline gelmiştir.⁵⁷⁰ Karaca Ahmed de Balkanlar’da çok defa tıpkı diğerk erken dönem dervişlerinin kutsal Hıristiyan azizlerinin isimleriyle birlikte anıldığı gibi o da gayrimüslim tebaa tarafından Aziz George olarak anılmıştır.⁵⁷¹

Karaca Ahmed hakkında yeni bulunan ve onunla ilgili en önemli kaynak olup, onun menkıbelerini ihtiva eden “Mir’atü'l-vefa li Vücuhi'ssafa” isimli yazma eser, Karaca Ahmed’in henüz bilinmeyen yönlerini ortaya koymakta, onun diğerk kaynaklarda

⁵⁶⁴ Ahmet Yaşar Ocak; *Alevî ve Bektaşî İnançlarının İslâm Öncesi Temelleri*, s.214

⁵⁶⁵ Ahmet Yaşar Ocak; *Alevî ve Bektaşî İnançlarının İslâm Öncesi Temelleri*, s.214

⁵⁶⁶ Gülay Yılmaz, “Bektaşîlik ve İstanbul’daki Bektaşî Tekkeleri” *Osmanlı Araştırmaları*,(XLV),İstanbul 2015,s.97

⁵⁶⁷ Evliya Çelebi, a.g.e., c.2, s.26

⁵⁶⁸ Gülay Yılmaz,a.g.m.,s.97

⁵⁶⁹ Haşim Şahin, Karaca Ahmed, *T.D.V.İ.A.*, c.24, 2001,s.374

⁵⁷⁰ Haşim Şahin, Karaca Ahmed, *T.D.V.İ.A.*, c.24, 2001,s.374

⁵⁷¹ Haşim Şahin, Karaca Ahmed, *T.D.V.İ.A.*, c.24, 2001,s.374

bulunmayan bazı söz ve menkıbelerini ihtiva etmektedir.⁵⁷² Osmanlı döneminde Seyyid Hüseyin Enisi tarafından yazılan esere göre Karaca Ahmed önce Şeyh Muhammed Basri'nin yanında, muhtemelen Irak'ta, tasavvufi eğitim almış, sonra Mardin'e gelip Musa Zuli'nin yanında eğitimine devam etmiş ve icazet almıştır.⁵⁷³ Yazma eserde anlatılan rivayetlere göre, Karaca Ahmed'in Hacı Bektaş Veli ile şeyh-mürid gibi bir ilişkisi yoktur.⁵⁷⁴ Karaca Ahmed'in Bektaşiliğe girişi ve sonra da bu tarikatın en mühim kişilerinden birisi olması Hacı Bektaş'tan çok Abdal Musa ile olan münasebetinden kaynaklanmış, Karaca Ahmed'in Osmanlı ülkesinde olduğu esnada bölgede Bektaşilik propagandası yapan Abdal Musa'nın onunla Hacı Bektaş ocağının postnişini olması nedeniyle görüşmüş olmasından ileri gelmektedir.⁵⁷⁵

Karaca Ahmed tekkesinde kendi yatırının az ilerisinde onun Horasan'dan Anadolu'ya getirdiği atının mezarı bulunmaktadır. Atının mezarı, dört sütunlu bir kubbenin altında olup bu mezara yürüyemeyen ya da geç yürüyen çocuklar getirilerek ayaklarının altına arpa serilerek daha çabuk yürüyeceklerine inanılmaktadır.⁵⁷⁶

Karaca Ahmed'ten bahseden kaynaklar bugün türbeye şifa amacıyla geline Karaca Ahmed'in bir hekim olduğunu, bilhassa ruh hastalıklarını tedavi ettiğini yazmaktadırlar. "Karaca Ahmed ulu veli/ Uslu olur gelen deli" beyti de bunu belirtmektedir.⁵⁷⁷ Karaca Ahmed Sultan türbesindeki akıl hastalığı tedavisini Bedri Noyan şu şekilde anlatmaktadır:

Tekkeye getirilen hasta bir tomruğa bağlanarak geceyi orada geçirir. Sabah erkenden iki kadın gelip hastanın çevresini temizleyerek hasta oradan alınıp mürsidin evine götürülür; ilk gecede iyi olmamışsa bir veya birkaç gün daha tekkede bekletilir. Mürsidinden başkasıyla görüştürülmez ve tuzsuz ekmek ve sebze aşı verilir; düzelme görülürse önce ayakları çözümlenerek mürsidinin bakımı altında yatır avlusunda dolaştırılır. Karaca Ahmet Sultan'ın oturduğu taşın dökülmesinden yapılan tozun karıştırıldığı sudan içirilerek soğuk su ile duş yaptırılır. Biraz düzelince bağ-bahçe gezilerine götürülür, sonradan buralarda hafif işler

⁵⁷² Necdet Tosun, "Karaca Ahmed Hakkında Yeni Bir Kaynak ve Meçhul Kalmış Bilgiler" VI. Uluslararası Üsküdar Sempozyumu, Coşkun Yılmaz (Edt.), c.2, Üsküdar Belediye Başkanlığı Üsküdar Araştırmaları Merkezi Yayınları, İstanbul 2008, s.323

⁵⁷³ Necdet Tosun, a.g.m.s.323

⁵⁷⁴ Necdet Tosun, a.g.m.s.325

⁵⁷⁵ Haşim Şahin, Karaca Ahmed, T.D.V.İ.A., c.24, 2001,s.374

⁵⁷⁶ Bedri Noyan, a.g.e. s.274

⁵⁷⁷ Behiye Köksel, "Karaca Ahmed Türbesi ve Çevresiyle İlgili Menkıbeler ve Halk İnançları", VI. Uluslararası Üsküdar Sempozyumu, Coşkun Yılmaz (Edt.), c.1, Üsküdar Belediye Başkanlığı Üsküdar Araştırmaları Merkezi Yayınları, İstanbul 2008, s.380

*yaptırılarak hizmet gördürülür. Kırk günden fazla sürmeyen bu tedavi neticesinde hastadan hiçbir şekilde ücret alınmaz.*⁵⁷⁸

Karaca Ahmed'in yedi ayrı yerde, Üsküdar, Manisa, Akhisar, Aydın, Afyon, Üsküp ve Bulgaristan'da makamının olması ise rivayetlerde onun İstanbul'a gelmeden önce Afyon taraflarındayken Hacı Bektaş'ın "Karacam, bir yerde mekânın olsun, yedi yerde makamın olsun." sözüyle açıklanmaktadır.⁵⁷⁹

5.5.3. Istranca Dağları

Hasluck, Istranca dağları üzerinde bir Bektaşî tekkesi bulunduğunu buralarda ormanlardan geyik karaca tavşan gibi hayvanlar avlanarak padişahlara pastırma ve kavurma yapıp ikram olunduğunu söylemişse⁵⁸⁰ de Evliya Çelebi hariç başka bir rivayete rastlanmamaktadır. Evliya Çelebi burada zaman zaman avcılık yapan yeniçerilerin ikamet ettiği, aynı zamanda mesire ve mandıraya da sahip olan büyük bir tekke olduğundan söz etmektedir.⁵⁸¹ Burada bulunduğu söylenen tekkede diğer kaynaklar tarafından doğrulanmamaktadır.⁵⁸²

5.6. ERKEN DÖNEM OSMANLI'DA YUNANİSTAN'DA BEKTAŞİ TEKKELERİ

Osmanlı Devleti Rumeli yönünde fetihlerini gerçekleştirmiş, bu fetihlerle birlikte hareket eden Bektaşî dervişler tüm Balkanlar'da olduğu gibi Yunanistan'da da izler bırakmışlardır. Özellikle yeni fethedilen bölgelerde sultanların tahsis ettikleri yerlerde inşa ettikleri zâviyelerle hem iskânı sağlamışlar hem de kendi faaliyetlerini sürdürmüşlerdir. Erken dönemde kurulmaya başlanan bu tekkelerde; Hacı Bektaş ve

⁵⁷⁸ Bedri Noyan, a.g.e. s.275

⁵⁷⁹ Behiye Köksel, a.g.m.s.380

⁵⁸⁰ F.W. Hasluck, *Bektaşîlik İncelemeleri*, s..38

⁵⁸¹ Fahri Maden,a.g.e.s. 148

⁵⁸² Hasan Küçük, a.g.e.,s. 91

düşüncesi tüm Balkanlar'da olduğu gibi, Yunanistan'da da heteredoks tüm akımların genelinde ortak değer olarak benimsenmiştir.⁵⁸³

Erken dönemden tespit edebildiğimiz çok az sayıda Bektaşî tekkesi olarak kabul edilen mekânlar kalmış olsa da bu bölgede fetih hareketlerinin XIV. yüzyıla kadar uzanmasından dolayı daha fazla sayıda Bektaşî tekkesi olduğu düşünülmektedir. Tekkelerin tespit edilmemesindeki en büyük etken 1826 yılında yasaklanma sürecinde çoğunun el değiştirmesi ve ardından Osmanlı İmparatorluğu'nun ilerleyen yıllarında Yunanistan'ın artık Osmanlı toprağı olmamasıdır. Yüzyıllar boyunca Osmanlı idaresinde olan bu kutsal mekânlar Yunanistan hâkimiyetinin de etkisiyle ihmal edilmiş ve çoğu kaybolmaya yüz tutmuştur. Bahsi geçecek olan tekkelerin çoğu iki dinin mensupları tarafından hâlâ ziyaretgâh olarak kabul edilmektedir. Belli başlı tekkeler Bektaşîlerce kutsal sayılan günlerde, Anadolu'dan gelen ziyaretçilerini de ağırlamaktadır.⁵⁸⁴

Erken dönemde daha çok Dimetoka, Ferecik, Yenice Vardar ve Teselya bölgesinde görülen tekke ve zâviyeler ilerleyen yıllarda tüm Yunanistan'a yayılmış ve faaliyetlerini sürdürmüştür.

5.6.1. Dimetoka

Kızıl Deli Sultan'ın tekkesinin kurulmasından sonra daha da fazla önem kazanan Dimetoka şehri, Kızıl Deliçay nehriyle çevrili plato kısmında kurulmuştur.⁵⁸⁵ Güvenlik amacıyla şehrin etrafına çift sur yapıldığı için buraya “çift surlu” anlamına gelen Didymoteichon adı verilmiş, Osmanlı döneminde de şehir Dimetoka olarak isimlendirilmiştir.⁵⁸⁶ Dimetoka, Balkanlar'da fethedilen birçok şehir gibi teslim yoluyla 1361 yılında Hacı İlbeğ tarafından alınmış; ardından Türkler kalenin çevresine yerleştirilmiştir.⁵⁸⁷ Evliya Çelebi de eserinde Dimetoka kalesini ayrıntılı bir şekilde

⁵⁸³ Irène Melikoff, 14. 15. Yüzyıllarda İslam Heteredoksluğunun Trakya'ya ve Balkanlar'a Yerleşme Yolları, *Sol Kol Osmanlı egemenliğinde Via Egnatia*, Elizabeth Zachariadou (Edt.), Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul 1999,s.186

⁵⁸⁴ Hath W.Lowry, *Osmanlıların Ayak İzlerinde Kuzey Yunanistan'da Mukaddes Mekanlar ve Mimari Eserleri Arayış Yolculukları* ,s.24

⁵⁸⁵Huriye Emen, a.g.t., s.9

⁵⁸⁶ Kiel Machiel, “Dimetoka”, *TDVİA*,1994,s.305

⁵⁸⁷ Vatan Özgül, 16. Yüzyıl Öncesinde Dimetoka, Kızıldeli ve Balabanlılar, Gazi Üniversitesi Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Velî Araştırma Dergisi, (53), Ankara 2010, s.207,

anlatmış, kalenin top ya da başka bir darbeye bile feth edilemeyecek kadar korunaklı olduğundan bahsetmiştir.⁵⁸⁸ Dimetoka'da en önemli erken dönem Bektaşî Tekkesi Kızıl Deli Sultan Tekkesi olmakla birlikte etrafında daha sonradan birçok Bektaşî tekkesi var olmuştur. Dimetoka'da bulunan diğer Bektaşî Tekkeleri; Yağmur Baba, Timurhan Şeyh, Gazi Ferhat Baba, Abdal Cüneyd, Çakmak Dede, Develi Dede, Karagöz Bey, Nasuh Bey, Öksüz Baba, Hasan Baba, Ahi Denek Şahin Baba-Şahin Sufi Sultan, Demirhan Baba, Şeyh Musluhiddin Baba, Timur Baba, Şeyh Dede Baba Bektaşî Tekkesi'dir.⁵⁸⁹

5.6.1.1. Seyyid Ali Sultan

Heterodoks tasavvuf akımını benimseyen abdallar ve babalar, tekke ve zaviyelerde toplanmak yerine, daha XIII. yüzyıldan sonra hudutlardaki gazalara katılmışlar, yeni fethedilen bölgelerdeki gayrimüslimlerle irtibata geçerek onları kendi öğretilerine davet etmişlerdir.⁵⁹⁰ Bu dervişlerden biri de Sarı Saltuk'tan sonra Rumeli'de Bektaşîliğin yayılmasını sağlayan Seyyid Ali Sultan'dır. Kızıl Deli adıyla da anılan Seyyid Ali Sultan, kendisine ait olan Velâyetnâme'sinin Kahire nüshası dışındaki yazmalarda Yıldırım Bayezid zamanında yaşadığı yazılmakta, Kahire nüshasında ise Orhan Bey döneminde yaşadığı yer almaktadır.⁵⁹¹

Seyyid Ali Sultan, Osmanlı bölgesine geldikten sonra Süleyman Paşa'nın yanında fetihlere katılmış, I. Murad döneminde de Gazi Evrenos'un komuta ettiği ve Keşan, İpsala, Dimetoka güzergâhından Edirne'ye giden ikinci kolda etkin olmuştur.⁵⁹² Rumeli'de Dimetoka'nın fethinin ardından burada bir zâviye açan Seyyid Ali Sultan, Bektaşîliğin ileri gelen erenlerinden sayılmakla beraber aslında bir kalenderî şeyhidir.

⁵⁸⁸ Evliya Çelebi, a.g.e., c.8, s. 37

⁵⁸⁹ Tuba Hatipler Çibik, Balkanlardaki Bektaşî Tekkelerinin Enerji Verimliliği Açısından Değerlendirilmesi : Harabati Baba Dergâhı Örneği, Trakya Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Mimarlık Anabilim Dalı, *Yüksek Lisans Tezi*, Edirne 2014, s.37

⁵⁹⁰ Ahmet Yaşar Ocak, "Bazı Menakıbnâmelere Göre XIII-XV. Yüzyıllardaki İhtidarlarda Heterodoks Şeyh ve Dervişlerin Rolü", *Osmanlı Araştırmaları II*, 1981, s.37,

⁵⁹¹ Haşim Şahin, Seyyid Ali Sultan, *T.D.V.İ.A.*, c.37, 2009, s. 48

⁵⁹² Haşim Şahin, Seyyid Ali Sultan, *T.D.V.İ.A.*, c.37, 2009, s. 48

⁵⁹³ Kurduğu dergâhın daha sonraki zamanlarda da fazlasıyla etkili oluşu, XVI. yüzyılda Bektaşiliğin gerçekte kuruluşunu sağlayan Balım Sultan'ın burada yetişmesi, Seyyid Ali Sultan'ın Bektaşilik içinde önde gelen konuma yerleşmesinde belirleyici faktör olmuştur.⁵⁹⁴ Yine XV. yüzyıldan itibaren Bektaşiliğe mensup yerlerde üretilen şiirler ve yaşadığı coğrafyalarda onun adına oluşturulan deyişler tarikat içerisindeki yerini belirlemektedir.⁵⁹⁵

Velâyetnâme'de rastlanılan Kızıl Deli'nin kökeni ile ilgili sınırlı olan bilgilere göre; Seyyid Ali Sultan yaşadığı yer olan Horasan'da Kırklar'la birlikte ibadet ile meşgul olduğu sırada Kırklar, rüyalarında Hz. Muhammed'i görerek onun emriyle Balkanlar'ın fethinde Osmanlı Beyliği'ne yardım için Seyyid Ali Sultan liderliğinde Horasan'dan Rum memleketine doğru hareket ederler.⁵⁹⁶

Seyyid Ali Sultan'ın Bektaşilikle ilişkilendirilmesinde velâyetnâmede geçen Rumeli'ne gidişin anlatımı sırasında Seyyid Ali Sultan ve Kırklar'ın Hz. Peygamber emrinde Rum'a varmadan önce Sulucakarahöyük'e gelmeleri burada Hacı Bektaş tarafından kendilerine görev verilmesi ve Seyyid Ali Sultan'ın bizzat Hünkâr tarafından Kırklar'ın başına serdar olarak atanması gösterilmektedir.⁵⁹⁷ Yine velâyetnâmeye göre Kızıl Deli Sultan beraberinde bulunan Seyyid Rüstem Gazi adındaki bir alperenle Rumeli'deki fetih hareketlerine katılmış, birlikte Edirne, Dimetoka bölgelerini kuşatıp yaşayan halkı ya haraca bağlamışlar ya da din değiştirmelerini sağlamışlardır.⁵⁹⁸ Seyyid Ali Sultan'ın liderliğinde meydana getirilen Kırklar'la ilgili anlatılan bu rivayetler yeniçeri ocağına alınan Hıristiyan kökenli gençlere Bektaşî gelenekleriyle yeni bir yaşama başlama gibi mesajlarını içermektedir.⁵⁹⁹

⁵⁹³ Ahmet Yaşar Ocak, "Bazı Menakıbnâmelere Göre XIII-XV. Yüzyıllardaki İhtidarlarda Heterodoks Seyh ve Dervişlerin Rolü", s.39

⁵⁹⁴ Haşim Şahin, "Seyyid Ali Sultan (Kızıldeli) Üzerine Bir Literatür Değerlendirmesi", *Gazi Üniversitesi Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Velî Araştırma Dergisi*, (53), Ankara 2010 s.17,

⁵⁹⁵ Rıza Yıldırım, "Bektaşî-Alevî Geleneğine Göre Seyyid Ali Sultan". *Gazi Üniversitesi Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Velî Araştırma Dergisi*, (53), Ankara 2010 s.60

⁵⁹⁶ Rıza Yıldırım, a.g.m. s.60

⁵⁹⁷ Rıza Yıldırım, a.g.m. s.67

⁵⁹⁸ Ahmet Yaşar Ocak; *Alevî ve Bektaşî İnançlarının İslâm Öncesi Temelleri*, s.40

⁵⁹⁹ Belkıs Temren, *Bektaşî Geleneklerinde Balkanlara İkinci Geçiş: Seyyid Ali Sultan Söylencesi*, *Gazi Üniversitesi Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Velî Araştırma Dergisi*, (6), Ankara 1998,s.108

1967 senesinde Seyyid Ali Sultan ile ilgili Irené Beldicianu-Steinherr tarafından, arşiv belgelerinden istifade edilerek bir çalışma hazırlanmış ve bu çalışmada Seyyid Ali Sultan'ın daha ziyade akıncı kimliği ön plana çıkartılarak onun Yıldırım Bayezid döneminde Rumeli fetihlerinde yer alan Hacı İlbeği ile aynı şahıs olabileceği ileri sürülmüştür.⁶⁰⁰ Hacı İlbeği ile aynı kişi olup olmadığı kesin olarak bilinmese de Seyyid Ali Sultan Bektaşılık ve Osmanlı Devleti'nin erken dönemde Balkanlar'da kalıcı izler bırakan önemli bir kimliktir. Velâyetnâme-i Seyyid Ali Sultan adlı Menakıbnâmesinde, onun gibi “yarı çıplak bir torlak” olan savaşçı bir derviş olan Seyyid Rüstem Gazi'nin hikâyeleri de yazılmış ve bu rivayetlerden anlaşıldığı üzere Yıldırım Bayezid döneminde Rumeli ilerleyişine katılmışlardır.⁶⁰¹

Abdal Musa Velâyetnâmesi'nde de Kızıl Deli Sultan'dan bahsedilir. Velâyetnâme'ye göre Seyyid Ali Sultan'ın Abdal Musa'nın yanında özel bir mevkisi bulunmaktadır. Abdal Musa, bir taştan yaptığı iki testiden birini oğluna, diğerini de Kızıl Deli Sultan'a vermiş, Hacı Bektaş'ın üç emaneti, mermer çerağ ve yeşil ferman, Kızıl Deli Sultan'da toplanıp bilahare bu emanetler Abdal Musa'ya intikal etmiştir.⁶⁰² Velâyetnâme'de Kızıl Deli Sultan ile ilgili ifadeler şu şekildedir:

"Abdal Musa Sultan denüzden çomağın aldı. Yine seher vaktinde eve geldiler, indiler. Birkaç abdal aldı vardı. Bir taşdan iki desti çıkardı. Meydana getürdi. Birisün oğluna viridi ve birisün Kızıl Deli Sultan'a viridi. Hacı evinde Kızıl Deli Sultan'a, Yeşil Ferman'ı viridi. Baki anda olan Mermer Çerağ'ı ve Sarı Âlem 'i virdiler. Kızıl Deli Sultan Hazredlerine emanetleri teslim eyledi. Gazi Umur Beg eyitdi: "-Bize bir yadigâr virün Sultanım. " didi. Sultan eyitdi: "Şol Kızıl Deli'yi size virdük, alun, gidin ." didi. Bu gaziler kalkdılar: "Gider misün Baba?" didiler. Kızıl Deli Sultan işaretle:" Giderin. " didi. Abdal Musa Sultan çağırıp bir ağaç kılıç sundı. Kızıl Deli Sultan aldı, öpdü, başına kodı. Andan sonra yürüdiler."⁶⁰³

Bu velâyetnâmede anlatılan bu ifadelerden yeniçerilerin kuruluşunda rolü olduğu düşünülen ve Bektaşılığı Osmanlı Devleti'nin kuruluş yıllarında etkin hale getiren Abdal Musa ile Seyyid Ali Sultan'ın aynı düşünce dünyasına sahip olduğunu söylemek mümkündür.

Ayrıca Başbakanlık Osmanlı Arşivi'ndeki Musa Çelebi dönemine ait evraklar ve tahrir defterlerine göre “Kızıl Divane“ olarak geçen Kızıldeli ile ilgili fazla bilgiye yer

⁶⁰⁰ Haşim Şahin, “Seyyid Ali Sultan (Kızıldeli) Üzerine Bir Literatür Değerlendirmesi”,s.21

⁶⁰¹ Ahmet Yaşar Ocak Ahmet, *Marjinal Sufilik Kalenderiler*, s.96

⁶⁰² Abdurrahman Güzel, a.g.e.,s.87

⁶⁰³ Abdurrahman Güzel, a.g.e.,s.88

verilmese de, kurduğu tekkenin sonraki hali ve neslinden gelenlerin adları hakkında bilgi edinmek m¼mk¼n olmuştur. ⁶⁰⁴

5.6.1.2. Kızıl Deli Sultan Tekkesi

Dimetoka'nın Osmanlı idaresi altına girmesiyle açılan tekke, Bektaşilik öğretisi için çok önemli bir misyonu üstlenmiştir. Seyyid Ali Sultan'ın 1397 senesinde Kızıldeli nehri kenarında yaptırdığı tekkede Balım Sultan'ın babası Mürsel Baba'nın da bulunması ve orada post-nişin olması bununla birlikte aynı dergâhta yetişen Balım Sultan'ın Bektaşilik öğretilerini kurumsallaştıran kişi olarak bilinmesi tekkeyi diğer Bektaşi tekkelerinden ayrı bir yere taşımıştır. ⁶⁰⁵ Bu dergâh bulunduğu konum itibariyle Rumeli'nin Türkleşmesinde yıllar boyunca etkili olan büyük dergâhlardan biri olmuştur. Bugün de Bektaşiler için oldukça önem arz eden Kızıl Deli tekkesi Rumeli'de ilk tekke olmasının yanı sıra ilk arazi maliki olmuş tekke olma niteliğindedir. ⁶⁰⁶ Bektaşiliğe mensup kişilerce kutsal sayılan dört halife makamından birisi olan tekke ve türbe günümüzde ayakta olup, Seyyid Ali Sultan Bektaşi meydanındaki on iki posttan aşçı postuna sahiptir. ⁶⁰⁷

Tekke ile birlikte vakıfnâme suretinin ifadesi ile “diyâr-ı Rumeli şeref-i İslam ile müşerref oldukda bile gelen” Kızıl Sultan'a I. Bayezid tarafından kendisine üç köy temlik edilmiş sonra burası evladlık vakfı haline gelmiştir. ⁶⁰⁸ Vesâik-i Bektaşiyân'da Dimetoka kazası sınırları içindeki Cebel nahiyesinde inşa edildiği kaydı bulunmaktadır. ⁶⁰⁹ Tekkenin Kızıltepe mezrasında kabri bulunan Seyyid Ali Sultan anısına buraya meydan evi inşa edilmiş, “Yukarı Dergâh” adıyla anılmakta, daha çukurda bulunan meydan evine de “Aşağı Dergâh” denilmektedir. ⁶¹⁰ Bu tekke, günümüzde de bir külliye özelliğini korumakta ve içinde bir misafirhane, üç aşhane, üç çeşmeli abdesthane ve mescit barındırmaktadır. ⁶¹¹

⁶⁰⁴ Haşim Şahin, “Seyyid Ali Sultan (Kızıldeli) Üzerine Bir Literatür Değerlendirmesi”, s.21

⁶⁰⁵ Bedri Noyan, a.g.e. s.247

⁶⁰⁶ Tuba Hatipler Çibik, a.g.t. s.41

⁶⁰⁷ Atilla Özkırmı, *Alevilik Bektaşilik*, Cem Yayınevi, İstanbul 1996, s.125

⁶⁰⁸ M.Tayyib Gökbilgin, *XV. ve XVI. Asırlarda Edirne ve Paşa Livası Vakıflar- Mülkler- Mukataalar*, s.183

⁶⁰⁹ Yusuf Küçükdağ – Ayşe Değerli- Bekir Şahin, a.g.e., s.82

⁶¹⁰ Refik Enginlik, *Balkanlardaki Yatur, Türbe, Tekke ve Zaviyelerimiz*, Akademik Kitaplar, İstanbul 2014, Syf: 730

⁶¹¹ İsmail Bıçakçı, *Yunanistan'da Türk Mimari Eserleri*, İSAR, İstanbul 2003, s. 56

5.6.1.3. Abdal Cüneyd Zâviyesi Vakfı

Dimetoka'daki Abdal Cüneyd zâviyesi uzun zaman yaşamış ve I. Murad'ın Dimetoka yakınında buraya bağışladığı yer bu zâviyeye ait olmuştur.⁶¹² Zâviyeye ait vakıf kaydında I. Murad döneminden beri vakıf olarak kullanıldığı bilgisine de ulaşılmaktadır.⁶¹³ Abdal Cüneyd Mahallesi, Osmanlıların Dimetoka'da kurdukları ilk zâviye olan Abdal Cüneyd Zâviyesi'nin etrafında gelişmiş, Dimetoka'nın alınmasından sonra kurulan ilk yerleşim yeri olmuş ve fetihten sonra gelen halk önce buraya yerleştirilmiştir.⁶¹⁴

5.6.1.4. Mürsel Baba Tekkesi

Bektaşiliğe bambaşka bir yön veren Balım Sultan'ın babası olan Mürsel Baba, Hacı Bektaş'a gitmeden önce Kızıl Deli Sultan Tekkesi'nin şeyhliğini yapıyordu.⁶¹⁵ Alman Türkologu Kissling'e göre Dimetoka'nın batısı Bektaşiliğin merkezi durumundadır ve önemli Bektaşî merkezleri de burada bulunmaktadır.⁶¹⁶ Dimetoka Çırçır Mahallesi'nde yer alan bu tekke Vesâik-i Bektaşîyan'da geçmekte ve Mürsel Baba tekkesi de 1826'daki yasaklamalardan sonra kapatılarak malları Nakşibendi tarikatına verilen Bektaşî tekkeleri arasına girmiştir.⁶¹⁷

5.6.2. Ferecik

Ferecik, Oruç Bey tarihine göre Dimetoka'nın ardından Evrenos Gazi tarafından Osmanlı hâkimiyetine geçirilen ve Rumeli'de iskânda önemli olan Balkan

⁶¹² M.Tayyib Gökbilgin, *XV. ve XVI. Asırlarda Edirne ve Paşa Livası Vakıflar- Mülkler- Mukataalar*,s.174

⁶¹³ Muhammet Aykut, Osmanlı Döneminde Rumeli'de Zâviyeler, Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilimdalı *Yüksek Lisans Tezi*, Balıkesir 2015, s.36

⁶¹⁴ Huriye Emen, a.g.t., s.10

⁶¹⁵ Kiel Machiel, Dimetoka, *TDVİA*,1994,s.305

⁶¹⁶ Kiel Machiel, Dimetoka, *TDVİA*,1994,s.305

⁶¹⁷ Yusuf Küçükdağ – Ayşe Değerli- Bekir Şahin, a.g.e.,s. 30

şehirlerindedir.⁶¹⁸ Osmanlı'nın Rumeli akınları için önemli bir merkez haline gelen şehirde erken dönemden itibaren Bektaşî tekkeleri varlığını hissettirmiştir.

5.6.2.1. Nefes Sultan Tekkesi

Süleyman Paşa'nın kaynaklara göre 1357 veya 1358'de fethettiği Ferecik⁶¹⁹ Rumeli'de Osmanlı idaresinin ilk yerleştirmenin yapıldığı kasabalardan biridir. Rumeli akınları sırasında Ferecik'te tekkeler kurulmuş, gelenlerin içinde Pir konumunda olan İbrahim Baba burada vefat ederek mezarı aynı bölgeye yaptırılmıştır.⁶²⁰ Hasluck, köyün içinde tekke harabesiyle beş dervişin mezarının bulunduğunu bu tekkelerden biri de Nefes Sultan Tekkesi olduğunu söyler.⁶²¹ Evliya Çelebi'nin anlatımına göre Edirne'nin güney kesimine düşen Şahinli köyüne yakın bir dağın başında olan bu tekke, gelip geçenlere yaptıkları hizmetin mükemmelliği ile ünlüdür.⁶²² Kabrin etrafında değerli yazma Kur'an-ı Kerim'ler, şamdanlar, avizeler bulunmakta ve Evliya Çelebi bu antik eşyaların Mısır hazineleri ile eşdeğerde olduğunu yazmaktadır.⁶²³ Tekke bugün mimari özelliğini kaybetmiş, tıpkı Gümülcine'deki Hıdır Baba Tekkesi gibi tekrar kiliseye çevrilmiştir.⁶²⁴

Tekkenin bulunduğu ve bugün Traianupolis olarak adlandırılan yerde, tekke arazisinde bulunan küçük bir kilise ve Nefes Sultan Tekkesi; iki dine mensup kişilerce beş yüz yıldır ziyaret edilmektedir.⁶²⁵ Tekkenin yakınlarındaki kutsal su olarak da bilinen ılıcalar ise Osmanlı döneminde de oldukça meşhurdur. Evliya Çelebi de bu kaplıcadan oldukça övgüyle bahsetmiş, gezdiği “yedi iklimde” en iyisinin bu kaplıca olduğunu söylemiştir.⁶²⁶

⁶¹⁸ Kiel Machiel, Ferecik, c.12, *TDVİA*,1995,s.371

⁶¹⁹ Kiel Machiel, Ferecik, c.12, ,s.371

⁶²⁰ Baki Öz, *Dünyada ve Türkiye'de Alevi Bektaşî Dergâhları*,s.228

⁶²¹ F.W. Hasluck, *Bektaşîlik İncelemeleri*, s.40

⁶²² M. Askeri Küçükaya, a.g.e., s.201

⁶²³ M. Askeri Küçükaya, a.g.e., s.201

⁶²⁴ İsmail Bıçakçı, a.g.e.,s. 84

⁶²⁵ Heath W.Lowry, *Osmanlıların Ayak İzlerinde Kuzey Yunanistan'da Mukaddes Mekanlar ve Mimari Eserleri Arayış Yolculukları* ,s.35

⁶²⁶ Evliya Çelebi, a.g.e., c.8, s.42

Nefes Sultan'ın kimliği ile ilgili farklı rivayetler karşımıza çıkmaktadır. Hasluck, onun Fas melikinin oğlu olduğunu⁶²⁷ söylerken; Evliya Çelebi, Nefes Sultan'ın aslında Yıldırım Bayezid'in oğullarından olan, dervişliği ve tekke hayatını seçen Mustafa Çelebi olduğunu iddia eder. Anlatılan rivayete göre Nefes Sultan derviş hayatını seçtiğinde cübbesinden büyük ve kıymetli bir taş çıkarıp satıp, tekkenin yakınında olan ılıca'yı imar etmiştir.⁶²⁸ Kendisine benzer biri Edirne'de öldürülmüş böylece hem kendisi ölümden kurtulmuş ve bu tekkede hizmet imkânı bulmuştur.⁶²⁹

5.7. Kütüklü Baba Tekkesi

İskeçe'nin otuz kilometre doğusunda bulunan XIV. Yüzyıl sonları ya da XV. Yüzyıl başından kalan Kütüklü Baba Bektaşî tekkesi Boru köyünde göl kenarındadır.⁶³⁰ Ayverdi, zâviyenin ve girişteki türbenin tamamen kesme taştan yapıldığını, kubbenin kiremitle örtülü olduğunu ve tekke parmaklıklarının güzel ve topuzlu olduğunu belirtmektedir.⁶³¹ II. Murad dönemi Edirne Paşa livası tahrir kayıtlarında Kütüklü köyüne rastlanmakta ve buraya ismini veren kişinin Evrenos Gazi idaresindeki şeyhlerden biri olabilme ihtimali çok yüksektir.⁶³² İsmail Bıçakçı ise Kütüklü Baba'nın Hacı Bektaş ile birlikte Anadolu'ya gelen daha sonra da Rumeli'ye yerleşen erenlerden biri olduğunu kaydetmektedir.⁶³³

Bölgedeki pek çok diğer kutsal mekânlar gibi bu türbe de Hıristiyan ve Müslümanlar tarafından ziyaret edilmektedir. Hıristiyanlar tarafından türbenin doğu yakası Aziz George adına geçici bir şapele dönüştürülmüş ve ziyaret edilmiştir.⁶³⁴

⁶²⁷ F.W. Hasluck, *Bektaşilik İncelemeleri*, s.40

⁶²⁸ Evliya Çelebi, a.g.e., c.8, s.42

⁶²⁹ M. Askeri Küçükaya, a.g.e., s.201

⁶³⁰ Heath W.Lowry, *Osmanlıların Ayak İzlerinde Kuzey Yunanistan'da Mukaddes Mekanlar ve Mimari Eserleri Arayış Yolculukları*, s.41

⁶³¹ Ekrem Hakkı Ayverdi, *Avrupa'da Osmanlı Mimari Eserleri Yunanistan, Bulgaristan, Arnavutluk, c.IV*, İstanbul Fetih Cemiyeti Yayınları, İstanbul 2000, s.240

⁶³² Heath W.Lowry, *Osmanlıların Ayak İzlerinde Kuzey Yunanistan'da Mukaddes Mekanlar ve Mimari Eserleri Arayış Yolculukları*, s.42

⁶³³ İsmail Bıçakçı, a.g.e., s. 205

⁶³⁴ Heath W. Lowry, *Osmanlı Döneminde Balkanların Şekillenmesi*, s.54

5.8. Bayezid Baba Zâviyesi

Vesâik-i Bektaşîyan'da Selanik sınırları içinde Vardar nahiyesine bağlı Babaköy'de bulunur ve belgelere göre önde gelen Bektaşî şeyhlerinden olan Bayezid Baba'nın II. Murad ve II. Mehmed döneminde yaşamış Otman Baba ile yakın ilişkisi bulunmaktadır.⁶³⁵ Otman Baba velâyetnâmesinden öğrenilen bilgilere göre Bayezid Baba Filibe şehrinin yakınlarında Zagra'da bulunan tekkeyi dervişlerinden Mümin Baba'ya bırakmış ve Vardar'a gelmiştir.⁶³⁶ Burada bulunan tekkeyi ünlü akıncıbeyi Malkoçoğlu Balı Bey yaptırmıştır.⁶³⁷

5.9. Hasan Baba Tekkesi

Hasan Baba Tekkesi, Vesâik-i Bektaşîyan'daki kayıtlara göre Yenice Vardar'a bağlı Esirlik köyünde bulunmakta ve Bayezid Baba'nın halifesi olan Hasan Baba'nın türbesi bu yapının içinde gösterilmektedir.⁶³⁸

5.10. Memi Baba Sultan Tekkesi

Evliya Çelebi, eserinde Memi Baba'dan Deliorman'da kabri bulunan Bektaşî ulularından Demir Baba Sultan'ın mürşidi olduğundan bahsetmiş ve Memi Baba'nın türbesinin Karaferye Eğribucak kazasında olduğunu bildirmiştir.⁶³⁹ Evliya Çelebi, Memi Baba Sultan tekkesinin, gezip gördüğü yerlerdeki türbelerin hepsinden daha üst durumda olduğunu, türbenin duvarlarında on iki imam tespikleri, çeşit çeşit palehenkler, balta, zil ve borular bulunduğunu Seyahatnâmesi'ne kaydetmiştir.⁶⁴⁰ Miladi 25 Mayıs 1661 senesinde Kadir gecesine denk gelen zamanda tekkeyi ziyaret eden Evliya Çelebi, tekkedeki dervişlerin sohbetine katılmış, birlikte gülbang-ı Muhammedi çekmiş ve tekkenin nurlu havasından istifade ettiğini de özellikle belirtmiştir.⁶⁴¹

⁶³⁵ Yusuf Küçükdağ – Ayşe Değerli- Bekir Şahin, a.g.e.,s. 30

⁶³⁶ Levent Kayapınar, “Malkoçoğlu Bali Bey Vakfı ve Bayezid Baba Âsitânesi” *Alevilik- Bektaşilik Araştırmaları Dergisi*, (1) , Köln 2009,s107

⁶³⁷ Levent Kayapınar, “Malkoçoğlu Bali Bey Vakfı ve Bayezid Baba Âsitânesi”, s.109

⁶³⁸ Yusuf Küçükdağ – Ayşe Değerli- Bekir Şahin, a.g.e.,s. 58

⁶³⁹ Evliya Çelebi, a.g.e.,c.5, s. 377

⁶⁴⁰ Evliya Çelebi, a.g.e.,c.5, s. 378

⁶⁴¹ Evliya Çelebi, a.g.e., c.5, ss. 378-379

5.11. Karaferye Hasan Baba Türbesi

Karaferye’de bulunan Hasan Baba türbesi günümüzde mevcut olmayıp yerinde büyük bir çınar ağacı vardır. ⁶⁴² Mahalle sakinlerinin hâlâ türbe olarak nitelendirdiği mekânı ⁶⁴³ ve türbeyi Evliya Çelebi şöyle anlatmaktadır:

*“Bir mesire yerinde medfundur. Kabrinin yanında bir ulu büyük çınar vardır ki on beş adam ancak kucaklar. Ağacın her bir dalı göğe baş uzatmış olup üzerlerinde nice yüz bin leylek, balıkçıl, çaylak ve diğer çeşitli kuşlar yuva yapmıştır. İnsanı hayrete bırakan yüksek bir çınardır.”*⁶⁴⁴

Evliya Çelebi ayrıca burada Çarşamba Pazarı adı ile anılan Yörük vilayetinden de söz etmekte ve bu vilayette bulunan Çatak kavmi Yörükleri’nin tıraş olmadıklarını ve ilk defa Orhan Gazi’nin oğlu Süleyman Paşa zamanında Anadolu’dan Türkmen kabilesinden sürülerek buraya yerleştiklerini kaydetmektedir. ⁶⁴⁵

5.12. Durbalı Sultan (Torbalı) Tekkesi

Yunanistan’ın Teselya (Farsalla) bölgesinde bulunan tekke, Hıristiyanlar tarafından Aziz Georgios’a adanmış manastır olduğu kabul edilmekte ve tekkede olduğu varsayılan kabri de ziyaret edilmektedir. ⁶⁴⁶

Hasluck, Türk fetih zamanının ünlü dervişleri Torbalı Sultan, Cafer ve Mustafa Babalar ile daha başka bazı şeyh ve dervişlerin mezarlarını içeren türbelerin tekkenin büyük kapısında yer aldığını belirtir. ⁶⁴⁷ Durbalı Baba, Baba Recebi tarafından yayımlanan tekkeye ait Bektaşî postnişinleri listesinde 1480 yılından 1582 senesine kadar tekke şeyhi olarak gözükmektedir. ⁶⁴⁸

Yunanistan’da Kızıl Deli Tekkesi’nden sonra en büyük Bektaşî tekkesi olarak bilinen Durbalı Baba Tekkesi XI. ve XII. yüzyıllarda var olan Bizans manastırı ve

⁶⁴² Neval Konuk, *Yunanistan’da Osmanlı Mimarisi, Stratejik Araştırmalar Merkezi Yayınları*, Ankara 2010, s. 80

⁶⁴³ Heath W.Lowry, *Osmanlıların Ayak İzlerinde Kuzey Yunanistan’da Mukaddes Mekanlar ve Mimari Eserleri Arayış Yolculukları*, s.106

⁶⁴⁴ Evliya Çelebi, a.g.e., c.8, s. 100

⁶⁴⁵ Evliya Çelebi, a.g.e., c.8, s. 101

⁶⁴⁶ F.W. Hasluck, *Sultanlar Zamanında Hristiyanlık ve İslam I*, s.134

⁶⁴⁷ F.W. Hasluck, *Bektaşîlik İncelemeleri*, s.50

⁶⁴⁸ Neval Konuk, a.g.e., s. 498

yakınlarındaki eski Yunan tapınağının kalıntılarını kendi yapısında birleştirmiştir. ⁶⁴⁹
Durbalı Sultan Tekkesi'nin içinde iki türbe, Bektaşî mezar kitabelerinin yer aldığı bir kabristan ve tekkeye ait yapılar bulunmaktadır. ⁶⁵⁰

Bölgenin özelliğinden dolayı Anadolu'dan gelen mültecilerin az olması buradaki Bektaşî nüfusun kaybolduğu zaman burası tekrar eski Hristiyan kimliğine dönüşmüş olsa da Bektaşî izleri taşımaya devam etmektedir. ⁶⁵¹

5.13. Teselya Hasan Baba Tekkesi

Teselya'da Tempe (Tempi) Vadisi'nin girişindeki Hasan Baba Tekkesi, XV. asırda Hasan Baba tarafından kurulmuş olan bir Bektaşî tekkesidir. ⁶⁵² Hasan Baba Nakşî tarikatı mensuplarınca da sahiplenilmeye çalışılmışsa da tekkenin isminde geçen "Baba" lakabı genellikle Bektaşî erenleri için kullanılmaktadır. ⁶⁵³ Tekkenin bulunduğu köy ilk defa Türk dervişleri tarafından XIV. yüzyılda kurulmuş, tekke de XV. yüzyılda inşa edilmiştir. ⁶⁵⁴ Baba denilen köyün adı ile isimlendirilen kervansaray da tekkenin bulunduğu bölgede yer almaktadır. ⁶⁵⁵

1890 yılında türbeyi ziyaret eden bir Yunan subay tekke içinde Hasan Baba'nın mezarının yanında iki dervişin mezarının daha olduğunu ayrıca tekkede sarık, kılıç ve iki yeşil sancak olduğunu ifade etmektedir. ⁶⁵⁶

5.14. Demirhisar Bektaşî Tekkesi

Serez'in batısında bulunan Demirhisar kasabası, etrafında bulunan demir madenlerinden dolayı bu ismi almıştır. ⁶⁵⁷ Kasabada bulunan Bektaşî Tekkesi burada defnedilmiş olan

⁶⁴⁹ Machiel Kiel, Durbalı Sultan Yeniden Ortaya mı Çıkıyor? *Gazi Üniversitesi Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi*, (52) , Ankara, 2009, ss.53-54

⁶⁵⁰ Neval Konuk,a.g.e., s. 500

⁶⁵¹ Heath W.Lowry, *Osmanlıların Ayak İzlerinde Kuzey Yunanistan'da Mukaddes Mekanlar ve Mimari Eserleri Arayış Yolculukları* ,s.60

⁶⁵² Tuba Hatipler Çibik, a.g.t. s.37

⁶⁵³ F.W. Hasluck, *Sultanlar Zamanında Hristiyanlık ve İslam* II, s.148

⁶⁵⁴ Neval Konuk,a.g.e., , s. 489

⁶⁵⁵ P.L İnciciyan- H.D. Andreasyan, a.g.m.,s. 63

⁶⁵⁶ Neval Konuk,a.g.e., s. 492

Kışır Baba Türbesi münasebetiyle anlatılmış olup, hakkında bu kayıttan başka bilgi bulunmamaktadır.⁶⁵⁸

⁶⁵⁷ Neval Konuk,a.g.e., s. 350

⁶⁵⁸ Ekrem Hakkı Ayverdi a.g.e., 205

6.SONUÇ

Osmanlı Beyliği'nin Bafeus Savaşı'nın sonucunda meşruiyet kazanıp uç beyliği unvanını almasının ardından Rumeli'ye doğru gaza hareketlerinde bulunmuş ve bu akınların sonucunda küçük bir uç beyliğinden Osmanlı Devleti meydana gelmiştir. Beyliğin kurulduğu coğrafyada en yakın komşusu Bizans'ın içinde bulunduğu kaotik durum, Osmanlı Beyliği için Bitinya'da fetihleri kolaylaştırmıştır. Orhan Bey'in Karesi Beyliği'ni ilhak etmesi sonucunda da Karesi Beyliği hizmetinde olan Balkanlar'da akınlarda bulunmuş tecrübeli savaşçılar Osmanlı Devleti'nin idaresine girmişlerdir. Hacı İlbey, Ece Halil ve özellikle Evrenos Gazi'nin kumandanlığında gerçekleştirilen fetihler Osmanlı topraklarını her geçen gün daha geniş coğrafyaya yayılmasını sağlamıştır.

Rumeli, Osmanlı Devleti için gerek erken dönemde gerekse sonraki dönemlerinde bulunduğu coğrafi konum itibariyle sürekli önem taşımıştır. Siyasi ve dini nedenlerden dolayı Balkanlar'a gelip yerleşen ilk Müslüman topluluk olan Türklerin bu coğrafyada üstlendikleri rol, bölgenin sosyal değişime uğraması açısından oldukça dikkat çekicidir. Osmanlı Devleti ise Süleyman Paşa'dan itibaren Rumeli'de varlığını hissettirmiş, bu bölgelerde fetihlerin devamını sağlamak için sürgünler ve göçlerle Anadolu'da yaşayan halkı Rumeli'de iskân ettirmiştir. Bu iskânla birlikte gelen halk, akıncılarla beraber Rumeli'ye gelen derviş gruplarıyla tekke, zâviye ve imaretler sayesinde yakın ilişkiler kurmuşlardır.

Yeni fethedilen topraklarda faaliyetlerine devam eden ve haklarında kısıtlı da olsa bilgi sahibi olabildiğimiz dervişler ilk Bektaşiler olarak tanımlanmış Kalenderi, Vefâi ve Haydâri hareketine mensup kişilerdir. Bektaşiliğin özellikle devlet tarafından desteklendiği dönemlerde bu dervişlerin hepsine Bektaşî hareketi çatısında özel bir önem gösterilmiş ve benimsenmiştir. Çünkü ilk dönem Bektaşileri dediğimiz bu dervişler de ortak değer olan Hacı Bektaş düşüncesini merkeze almışlar ve bu düşüncenin etrafında Bektaşiliği geliştirmişlerdir.

Hacı Bektaş, yaşadığı dönemde fazla tanınmayan hatta Kadıncık Ana'dan başka müridi olmayan, Babai hareketine mensup bir düşünür olarak karşımıza çıkmaktadır. Fakat o öldükten sonra onun öğretisini benimseyen dervişler Moğol ve Selçuklu baskısından

uzaklaşmak için uçlara doğru ilerlemişlerdir. Uçta beylik mücadelesini veren Osman Bey diğer Türk beyliklerinden farklı olarak farklı düşünüşteki tüm zümrelere kapısını açmış ve kendi devletinin idaresi altına almayı başarmıştır. Osman Bey kroniklerde yazıldığı gibi “delişmen tabiatlı garip tavırlı” bu dervişleri yanına alarak uçta Bizans’a karşı büyük zaferler elde etmiştir. Sadece İslam dinini farklı yorumlayan dervişlere değil, komşu olduğu Bizans idaresinde yaşayan Hıristiyanlara da aynı anlayışı sürdürmüştür. Bu anlayış, devletin erken dönemindeki idarecilerin genelinde de devam ettiği için Osmanlı Beyliği, etrafında bulunan ve kendinden daha güçlü olan diğer Türk beyliklerinden daha önemli duruma gelmesini sağlamıştır.

Başlangıçta daha çok ahi zâviyesi olarak kurulan zâviye ve tekkeler akınlara katılan büyük akıncı aileler tarafından desteklenmiş, yeni fethedilen yerlerde bu tekkelere bilhassa kolluk, gözcülük görevleri verilmiştir. Ahiliğin Bektaşilikle iççice geçmesi aynı düşünce merkezinde toplanmış olmalarından kaynaklanmaktadır. Kolluk görevi verilen birçok Bektaşi tekkesi diğer tarikat tekkelerinden farklı olarak şehir merkezinde değil şehrin dışında kurulup gelişmiştir.

Tekke yerleri çoğunlukla dervişler tarafından belirlense de zaman zaman devletin de yer gösterdiği durumlar olmuştur. Ayrıca gazaların zaferle sonlandığı durumlarda dervişlere topraklar ihsan edilmiş, verilen bu arazilerde tekke ve zâviyelerin vakıflaştırıldığı da görülmüştür. Tekkeleri anlatan yerli ya da yabancı seyyahların ortak görüşleri ise bu yapılarda gelene ve geçene yemek verildiği aynı zamanda bir çeşit kervansaray gibi konaklama ihtiyacının görüldüğü ve tasavvufi sohbetlerin yapıldığı ehemmiyet arz eden mekânlar olduklarıdır.

Günümüze çok azı ulaşabilmiş tekke ve zâviyeler hakkındaki bilgiye yalnızca seyahatnâmeler ve tahrir defterlerinden ulaşılmaktadır. Bektaşi tekkelerinin şehir dışlarına kurulmuş olması onların günümüze kadar gelememesinin sebeplerden biri olsa da en önemli neden 1826 yılında Bektaşiliğin yasaklanması, belli başlı tekke ve zâviyelerin dışında kalan yapıların devlet tarafından yıktırılması ve dervişlerinin sürgün veya idamla cezalandırılmalarıdır. Ayrıca Yunanistan sınırları içinde kalan tekkelerin birçoğunun Hıristiyan ibadet yerlerine dönüştürülmüş olması da bu yapılar hakkında bilgi sahibi olmayı engellemektedir.

Bu tekkelerde iki dinin mensupları tarafından benimsenen ortak kùltlerin olması Hristiyanlığın ve İslam dininin özel günlerinde çokça ziyaretçi almasını sağlamıştır. Bektaşî düşüncesinin senkretik bir yapıya sahip olması, Ortodoks İslam inancından uzak kalması yeni gelinen coğrafyadaki hakların kolayca din değiştirilmesine yardımcı olmuş böylece Osmanlı idaresi altındaki nüfusun her geçen gün artışı sağlanmıştır.

Osmanlı erken dönem sultanları, Bektaşî tekkeleri yakın ilişki içinde olmuş, büyük zaferlerin ardından yerel halkın büyük bir saygıyla etrafında birleştiği dervişlere araziler vermiş ve onların faaliyetlerini desteklemiştir. Fakat erken dönemde bu tekkelerin aynı zamanda teftişe uğradığını hatta bazı dervişlerinin sürgün yoluyla merkezden uzak alanlara gönderildiği de görölmektedir. Abdal Musa'nın Antalya Teke yöresine gönderilmesi, Karacaahmed Sultan'ın Afyon'a gidişî büyük olasılıkla bu teftişlerin sonucunda gerçekleşmiştir.

Bektaşî tekkesi ve devlet ilişkisi devletin özellikle ordu kanadında kendini hissettirmiştir. Her ne kadar kroniklere göre Hacı Bektaş'ın yaşadığı dönem ile düzenli orduya geçilip Yeniçeri Ocağı'nın kuruluşu tarih olarak uyuşmasa da Yeniçeri Ocağı kapatılana dek Bektaşî düşüncesi ile iç içe yaşamıştır. Gerek ocağın içinde yer ayrılan Bektaşî babasının olması gerekse törenlerinde gördüğümüz Bektaşî motifleri kışla tekke ilişkisini göz önüne sermektedir.

Sonuç olarak devletin kuruluşunda yer alan dört büyük zümreden yer alan ve sonrasında Bektaşî düşüncesi altında kabul edilen bu dervişler ve tekkeler, kanaatimce Osmanlı Devlet'inin Balkanlar'da uzun yıllar hâkimiyet kurmasını ve Osmanlı kimliğinin inşasını sağlamıştır.

KAYNAKÇA

Kitaplar

Afyoncu, E.2012. *Tanzimat öncesi Osmanlı tarihi araştırma rehberi*. İstanbul: Yeditepe Yayınevi.

Ağanoğlu, Y., Bayram, S. ve Yıldıztaş, M.,2009. *Osmanlı belgelerinde batı Trakya*. İstanbul: Başbakanlık Osmanlı Arşivi Daire Başkanlığı Yayınları.

Akalın, Ş.H.,2016. Balkanlarda İslam' ın ve Türklüğün yayılmasında bir öncü: Sarı Saltuk, *Balkanlar'da İslam miadı Dolmayan umut*. Muhammet Savaş Kafkasyalı (Edt.) Ankara: TİKA Yayınları.

Akçıl, Ç.,2013. *Edirne tekkeleri*. İstanbul: Edirne Valiliği Kültür Yayınları.

Âşıkpaşazâde, 2013. *Âşıkpaşazâde tarihi*. Necdet Öztürk (Yay. Haz.). İstanbul: Bilge Kültür Sanat Yayınları.

Âşık Paşazade, 2003. *Osmanoğulları'nın tarihi*. Kemal Yavuz- M.A. Yekta Saraç (Yay. Haz.). İstanbul: Koç Kültür Yayınları.

Avcı, A.H., 2015. *Abdalân -ı rum ve Geyikli baba*. Ankara: La Kitap.

Ayverdi, E.H.,2000. *Avrupa'da Osmanlı mimari eserleri Yunanistan, Bulgaristan, Arnavutluk*. Cilt: IV. İstanbul: İstanbul fetih Cemiyeti Yayınları.

Babinger F., Köprülü, M.F., 1996. *Anadolu'da İslâmiyet*. İstanbul: İnsan Yayınları.

Bardakçı, C., 1950 . *Alevilik-ahilik- Bektaşilik*. Ankara: Türkiye Matbaacılık.

Barkan, Ö.L., Meriçli, E.,1988. *Hüdavendigâr livası tahrir defterleri*. Ankara: TTK Yayınları

Baştav, Ş., 1989. *Bizans İmparatorluğu tarihi son devir (1261-1461)* Ankara: Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü Yayınları.

Bıçakçı, İ.2003.*Yunanistan'da Türk mimari eserleri*. İstanbul: İSAR Yayınları.

Birge, J. K., 1991. Bektaşilik tarihi. Reha Çamuroğlu (Çev.). İstanbul Ant Yayınları.

Çamuroğlu, R., 1990. *Tarih, heterodoksi ve babailer*. İstanbul: Der Yayınları.

Canpolat, C., 2012. *Osmanlı'nın manevi temelini oluşturan gerçek dervişler-babalar ve bektâşi dergâhları*. İstanbul: Markiz Yayınları.

Çetinkaya, N.,1996. *İğdir tarihi*. İstanbul: Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı.

Çetinkaya, N., 2003. *Kızılbaş Türkler*.İstanbul: Toplumsal Dönüşüm Yayınları.

Delilbaşı, M., 203. *İki imparatorluk tek coğrafya*. İstanbul: İthaki Yayınları.

Divitçioğlu, S., 2015. *Osmanlı Beyliği'nin kuruluşu*. İstanbul: Alfa Yayınları.

Dukas,2013. *İstanbul'un fethi Dukas kroniği*. V. Mirmiroğlu, (Çev.). İstanbul: Kabalıcı Yayınevi.

Ebu Abdullah Muhammed İbn Battuta, 2000. *İbn Battuta seyahatnâmesi*. Cilt: I. A. Sait Aykut (Çev.) İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.

Eflaki, 1973. *Ariflerin menkıbeleri (manakib al - arifin)*. Tahsin Yazıcı (Çev.). İstanbul: Hürriyet Yayınları.

Elvan Çelebi,1984. *Menakübü'l-kudsiyye fi Menasibi'l-ünsiyye*. Ahmet Yaşar Ocak-İsmail E. Erünsal (Yay. Haz.). İstanbul: İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları.

Emecen, F., 1994. Kurulustan Küçük Kaynarca'ya, *Osmanlı Devleti ve medeniyeti tarihi I*. Ekmeleddin İhsanoğlu (Edt.). İstanbul: IRCICA Yayınları.

Emecen, F., 2015. “Kayılar ve Osmanlılar: Sahte Kimlik İnşası mı?”, *Oğuzlar: dilleri, tarihleri ve kültürleri 5. Uluslararası Türkiyat araştırmaları sempozyumu bildirileri*, Tufan Gündüz Mikail Cengiz (Edt.), Ankara: Hacettepe Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Yayınları.

Emecen, F., 2010. *İlk Osmanlılar ve batı Anadolu beylikler dünyası*. İstanbul: Kitabevi Yayınları.

Emecen, F., 2015. *Osmanlı İmparatorluğu'nun kuruluş ve yükseliş tarihi*. İstanbul: Türkiye İş Bankası Yayınları.

Engin, R.,2014. *Balkanlardaki yadır, türbe, tekke ve zaviyelerimiz*. İstanbul: Akademik Kitaplar.

Ergenç, Ö.,2010. Osmanlı Devleti'ne Ruh Üfleyen Nefesler, *Osmanlı tarihini yeniden yazmak: kuruluş*. Elif Ayla (Edt.). İstanbul: Hayy Kitap.

Evliya Çelebi,2013., *Günümüz Türkçesiyle Evliya Çelebi Seyahatnâmesi*. Seyit Ali Kahraman, Yücel Dağlı (Yay. Haz.). Cilt:1-2. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.

Fırlı, E.R.,1990. *Türkiye'de alevilik Bektaşilik*. Ankara: Selçuk Yayınları.

Gelibolulu Mustafa Ali Efendi, 1997. *Kayseri Raşid Efendi Kütüphanesi'ndeki 901 ve 920 no.'lu nüshalara göre Kıtâbü't-Târîh-i Kühü'l-Ahbâr*. Ahmet Uğur, Mustafa

Çuhadar, Ahmet Gül, İbrahim Hakkı Çuhadar (Yay. Haz.).Kayseri: Erciyes Üniversitesi Yayınları.

Giese, F.,2015. Osmanlı İmparatorluğu'nun Kuruluşu Meselesi, *Söğüt'ten İstanbul'a*. Oktay Özel- Mehmet Öz (Der.) İstanbul: İmge Kitabevi.

Goodwin, G.,2001. *Yeniçeriler*. İstanbul: Doğan Kitap Goodwin, G.,2001. *Yeniçeriler*. İstanbul: Doğan Kitap.

Gökbilgin, M.T., 2007. *XV. ve XVI. asırlarda Edirne ve paşa livası vakıflar- mülkler- mukataalar*. İstanbul: İşaret Yayınları.

Gökbilgin, M.T., 1965. Edirne Şehrinin Kurucuları. *Edirne'nin 600. fetih yıldönümü armağan kitabı*. Ankara: TTK Yayınları.

Gökbilgin, M.T.,1977. *Osmanlı müesseseleri teşkilatı ve medeniyeti tarihine genel bakış*. İstanbul: İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları.

Gökbilgin,M.T.,1957. *Rumeli'de Yürükler, Tatarlar ve Evlâd-ı Fâtihân*. İstanbul: İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları.

Gündüz, İ.,2013. *Osmanlılarda devlet tekke münasebetleri*. İstanbul: Seçil Ofset.

Güzel, A., 1999. *Abdal Musa velâyetnâmesi*. Ankara: TTK Yayınları.

Hammer, J.V.,1993. *Büyük Osmanlı tarihi*. Cilt:1. Erol Kılıç- Mümin Çevik (Yay. Haz.) İstanbul: Üçdal Neşriyat.

Hasluck, F.W., 2012. *Sultanlar zamanında Hıristiyanlık ve İslam I-II*. İstanbul: Ayrıntı Yayınları.

Hasluck, F.W. ,1995. *Anadolu ve Balkanlarda Bektaşilik* İstanbul: Ant Yayınları.

Hasluck, F.W. , 2012 *Bektaşilik incelemeleri*. İstanbul: Say Yayınları.

Hezarfen, A., Şener, C.,2002. *Osmanlı Arşivi'nde mühimme ve irade defterlerinde aleviler- Bektaşiler*. İstanbul: Karacaahmet Sultan Derneği Yayınları.

İnalcık, H.,2015. *Devlet-i Aliyye Osmanlı Devleti üzerine araştırmalar I*. İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.

İnalcık, H.,2010. *Kuruluş dönemi Osmanlı sultanları*. İstanbul: İSAM Yayınları.

İnalcık, H.,2010. *Osmanlılar*. İstanbul: Timaş Yayınları.

İnalcık, H.,2015 Osman Gazi'nin İznik Kuşatması ve Bafeus Muharebesi, *Söğüt'ten İstanbul'a*. Oktay Özel- Mehmet Öz (Der.) İstanbul: İmge Kitabevi.

İnalcık, H.,2016. Türkler ve Balkanlar, *Balkanlar'da İslam miadı Dolmayan umut*. Muhammet Savaş Kafkasyalı (Edt.) Ankara: TİKA Yayınları.

İnalcık, H.,1965. Edirne'nin Fethi 1361, *Edirne: Edirne'nin 600. fetih yıldönümü armağan kitabı*. Ankara: TTK Yayınları.

İnalcık, H.,2016. *Osmanlı tarihinde İslamiyet ve devlet*, İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları

İnalcık, H.,2010. Osmanlı Beyliği'nin Kurucusu Osman Beg, *Osmanlı tarihini yeniden yazmak: kuruluş*. Elif Ayla (Edt.). İstanbul: Hayy Kitap.

İnalcık, H., 2004. *Osmanlı imparatorluğu klasik çağ*. İstanbul Yapı Kredi Yayınları.

İsen, M.,2009. *Varayım gideyim urumeline*. İstanbul: Kapı Yayınları.

İşık, Z., 2016. *Devlet ve tarikat*. Konya: Çizgi Yayınevi.

Kafadar, C.,2010. *İki cihan âresinde*. Ankara: Birleşik Yayınevi.

Kafesoğlu, İ.,1972. *Selçuklu tarihi*. İstanbul: MEB Yayınları.

Kaplanoğlu, R., 2000. *Osmanlı Devleti'nin kuruluşu*. Bursa: Avrasya Etnografya Vakfı Yayınları.

Kara, M.,2005. *Dervişin hayatı sufinin kelamı*. İstanbul: Dergâh Yayınları.

Kara, M., 1980. *Din hayat sanat açısından tekkeler ve zâviyeler*. İstanbul: Dergâh Yayınları.

Kara, M.,1990. *Bursa'da tarikatlar ve tekkeler*. Bursa: Uludağ Yayınları.

Kayapınar, L., 2010. Balkanlarda Erken Dönem Osmanlı Uç Beyleri Bektaşî Miydiler? *Doğumunun 800. yılında Hacı Bektaş Veli sempozyumu bildiriler*. Filiz Kılıç (Edt.).Ankara: Atatürk Kültür Merkezi Yayınları

Kılıçbay, M.A., Menkıbe, *Osmanlı Devleti'nin kuruluşu efsaneler ve gerçekler (Tartışma Panel Bildirileri 19 Mart 1999)*. Ankara: İmge Kitabevi

Kitsikis, D.,1996. *Türk Yunan imparatorluğu*. Volkan Aytar (Çev.). İstanbul: İletişim Yayınları.

Kocadağ, B., 1998. *Şahkulu Sultan dergâhı ve İstanbul Bektaşî tekkeleri*. İstanbul: Can Yayınları.

Konuk, N.,2010. *Yunanistan'da Osmanlı mimarisi*. Ankara: Stratejik Araştırmalar Merkezi Yayınları.

Köksel, B., 2008. Karaca Ahmed Türbesi ve Çevresiyle İlgili Menkıbeler ve Halk İnançları. VI. *Uluslararası Üsküdar sempozyumu I*. Coşkun Yılmaz (Edt.). İstanbul: Üsküdar Belediye Başkanlığı Üsküdar Araştırmaları Merkezi Yayınları.

Köprülü, M.F., 2015. *Osmanlı İmparatorluğu'nun kuruluşu*. İstanbul: Alfa yayınları.
Küçükyağın, E.,2010. *Turna'nın kalbi yeniçeri yoldaşlığı ve beктаşilik*. İstanbul: Boğaziçi Üniversitesi Yayınevi.

Küçük, H.1976. *Osmanlı Devleti'ni tarih sahnesine çıkaran kuvvetlerden biri: tarikatlar ve Türkler üzerindeki müsbet tesirleri*. İstanbul: TÜRDAV Basım Yayın.

Küçükdağ, Y., Değerli, A. ve Şahin, B.,2015. *Vesâik -i Bektaşiyân'a göre Osmanlı Devleti'nde Bektaşî tekkeleri*. Konya: Çizgi Kitabevi.

Küçükkaya, M.A., 2012. *Evliya Çelebi Seyahatnâmesi'nde tasavvuf*. İstanbul: Mostar Yayınları.

Lowry, W. H., Erünsal, İ.,2010. *Yenice-i Vardar'lı Evrenos hanedanı: notlar ve belgeler*. İstanbul: Bahçeşehir Üniversitesi Yayınları.

Lowry, W. H., 2010. *Erken dönem Osmanlı Devleti'nin yapısı*. İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.

Lowry, W.H., 2008. *Osmanlı döneminde Balkanların şekillenmesi*, İstanbul: Bahçeşehir Üniversitesi Yayınları.

Lowry, W.H., 2009. *Osmanlıların ayak izlerinde kuzey Yunanistan'da mukaddes mekânlar ve mimari eserleri arayış yolculukları*, İstanbul: Bahçeşehir Üniversitesi Yayınları.

Lowry, H. W., 2004. *Seyyahların gözüyle Bursa*. Serdar Alper (Çev.). İstanbul: Eren Yayıncılık

Lowry,H.W.,2013. Murad Hüdevendigar ve Hacı Gazi Evrenos Aaısındaki İlişkinin Vakfiyeler ve Mimari Eserler Üzerinden İncelenmesi, *Prof. Dr. Mehmet İpşirli*

armağanı. Cilt:2 Feridun M. Emecen, İşhak Keskin, Ali Ahmetbeyoğlu (Yay. Haz.). İstanbul: TİMAŞ Yayınları

Maden, F.,2013. *Seyyah ve sufi*. İstanbul: Kapı Yayınları.

Mehmed Neşri, 1995. *Kitâb-ı Cihan-Nümâ*. Cilt I. Faik Reşit Unat- Mehmed A. Köymen (Yay.Haz.). Ankara: TTK Yayınları.

Mehmed Neşri,2011. *Aşiretten imparatorluğa Osmanlı tarihi*, Necdet Öztürk (Yay. Haz.). İstanbul: Timaş Yayınları.

Melikoff, I.,1988. *Efsaneden gerçeğe: Hacı Bektaş*. İstanbul: Cumhuriyet Kitapları.

Melikoff,I.,1993. *Uyur idik uyardılar Alevilik Bektaşilik araştırmaları*. İstanbul: Cem Yayınevi.

Melikoff, I., 1999. 14. 15. Yüzyıllarda İşlam Heteredoksluğunun Trakya'ya ve Balkanlar'a Yerleşme Yolları, *Sol kol Osmanlı egemenliğinde Via Egnatia*. Elizabeth Zachariadou (Edt.). İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları

Melikoff, I.,1993. *Uyur idik uyardılar alevilik bektarıilik araştırmaları*, İstanbul: Cem Yayınevi

Müneccimbaşı Ahmed Dede, 1974. *Müneccimbaşı tarihi*. Cilt:1. İsmail Erünsal, (Çev.). İstanbul: Tercüman Gazetesi Yayınları.

Müneccimbaşı Ahmed b. Lütfullah, 1995. *Camiü'd-düvel Osmanlı tarihi (1299-1481)*. Ahmet Ağırakça (Yay. Haz.). İstanbul: İnsan Yayınları.

Nicol, D.M., 1999. *Bizans'in son yüzyılları*. Bilge Umar (Çev.). İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları.

Noyan, B., 1990. *Bütün yönleriyle Bektaşilik ve Alevilik*, Cilt:1. Ankara: Ardıç Yayınları.

Ocak, A.Y., 2015. *Bektaşiyye, Türkiye’de tarikatlar tarih ve kültür*, Semih Ceyhan (Edt.). İstanbul: İSAM Yayınları.

Ocak, A.Y.,1996. *Türkiye’de tarihin saptırılması sürecinde türk sufiliğine bakışlar*. İstanbul: İletişim Yayınları.

Ocak, A.Y., 2016. *Sarı Saltık: popüler İslam’ın Balkanlar’daki destani öncüsü*. İstanbul: Kitap Yayınevi.

Ocak, A.Y.,1999. *Marjinal sufilik: kalenderiler*. Ankara: TTK Yayınları.

Ocak, A.Y., 2005. *Alevî ve Bektaşî inançlarının İslâm öncesi temelleri*. İstanbul: İletişim Yayınları.

Ocak, A.Y.,2011. *Babailer isyanı*. İstanbul: Dergâh Yayınları

Orhonlu, C.,1963. *Osmanlı İmparatorluğu ’nda aşiretleri iskân teşebbüsü (1691 - 1696)*. İstanbul: İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları.

Oruç Beğ, 2007. *Oruç Beğ Tarihi*. Necdet Öztürk (Yay. Haz.) İstanbul: Çamlıca Yayınları.

Ortaylı, İ., 2000. *Menkıbe, Osmanlı Devleti’nin Kuruluşu efsaneler ve gerçekler (Tartışma Panel Bildirileri 19 Mart 1999)*. Ankara: İmge Kitabevi.

Ostrogorsky, G., 2015. *Bizans devleti tarihi*. Ankara: TTK Yayınları.

Öcalan,H.B.,Sevim, S., ve Yavaş, D., 2013 *Bursa vakfiyeleri I*, Bursa Bursa Kültür A.Ş. Yayınları.

Öz, B., 2001. *Bir Alevilik yolu ahilik*. İstanbul: Can Yayınları.

- Öz, B., 2001. *Dünyada ve Türkiye 'de Alevi Bektaşî dergâhları*. İstanbul: Can Yayınları.
- Özkırımlı, A.,1996. *Alevilik Bektaşilik*, İstanbul: Cem Yayınevi.
- Öztürk, Y.N.,1992. *Tarih boyunca bektâşilik*. İstanbul: Yeni Boyut Yayınları.
- Öztürk, N., 2000. *Anonim Osmanlı kroniği*. İstanbul: Türk Dünyası araştırmaları Vakfı Yayınları.
- Pachymeres, G.,2009. *Bizanslı gözüyle Türkler*. İstanbul :İlgi Kültür Sanat Yayınları.
- Pakalın, M.,1993. *Osmanlı tarih deyimleri ve terimleri sözlüğü*. Cilt: I-III. İstanbul: MEB Yayınları.
- Pamuk, Ş., 2014. *Osmanlı-Türkiye İktisadi Tarihi 1500-1914*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Ricaud, 1996. *Türklerin siyasi düsturları*. M. Reşat Uzman (Çev.). İstanbul: Milliyet Yayınları.
- Sakin, O.,2011. *Yeniçeri ocağı tarihi ve yasaları*. İstanbul: Doğu Kütüphanesi Yayınları.
- Sunar, C.,1975. *Melamilik ve Bektaşilik*, Ankara: Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yayınları.
- Şahin, H.2011. Arnavut Bektaşiliğinde Sarı Saltık Kültürü. I. Uluslararası Hacı Bektaş Veli Sempozyumu, Ankara: Hitit Üniversitesi Yayınları, ss. 132-134
- Şapolyo, E. B., 1964. *Mezhepler ve tarikatlar tarihi*. İstanbul: Türkiye Yayınevi.
- Şehsuvaroğlu, B.N.,1969. *Göztepe*. İstanbul: Türkiye Turing Otomobil Kurumu Yayınları.

- Şimsek ,S., 2008. *Osmanlıların ikinci başkenti Edirne’de tasavvuf kültürü*. İstanbul: Buhara Yayınları.
- Taşdelen, M., 2015. *Bulgaristan, Romanya ve Kırım’daki Müslüman topluluklarda Sarı Saltık algısı*. İstanbul: Uluslararası Kalkınma ve İşbirliği Derneği Yayınları
- Taşğın, A., 2012. *Klasik kaynaklarda hetredoks dervişler ve heterdoksi*. İstanbul: Dün Bugün Yayınları.
- Taşköprülüzade, İsamüddin Ebü'l-Hayr Ahmed Efendi,2007. *Osmanlı bilginleri: eş-şekaiku’n-numaniyye fi ulemai’d-Devleti’l-Osmaniyye..* Muharrem Tan (Çev.). İstanbul: İz Yayıncılık.
- Timur, T., 2000. Kurucu Efsaneler ve Devlet, *Osmanlı Devleti’nin kuruluşu efsaneler ve gerçekler (Tartışma Panel Bildirileri 19 Mart 1999)*. Ankara: İmge Kitabevi.
- Toroşer, T.,2011. *Kavanin-i yeniçeriyân*. İstanbul: Türkiye İş Bankası Yayınları.
- Tosun, N., 2008.Karaca Ahmed Hakkında Yeni Bir Kaynak ve Meçhul Kalmış Bilgiler. *VI. Uluslararası Üsküdar Sempozyumu II*. Coşkun Yılmaz (Edt.). İstanbul: Üsküdar Belediye Başkanlığı Üsküdar Araştırmaları Merkezi Yayınları.
- Uzunçarşılı, İ.H.,2016. *Osmanlı Tarihi I*. Ankara: TTK Yayınları .
- Uzunçarşılı, İ.H., 1998. *Osmanlı Devleti teşkilatından kapıkulu ocakları*. Ankara: TTK Yayınları.
- Werner, E.,, 1986. *Büyük bir devletin doğuşu*. Orhan Esen Yılmaz Öner (Çev.). İstanbul: Alan Yayıncılık.
- Witteck, P., 2000. *Osmanlı İmparatorluğu’nun doğuşu*. İstanbul: Pencere Yayınları.
- Yenal, E., 2011. *Osmanlı Başkenti Bursa*. Bursa: Bursa Kültür A.Ş. Yayınları

Diğer Yayınlar

Akalın, Ş.H.,1994. Ebulhayr Rumi, *TDV İslam Ansiklopedisi*, c. 10, ss.360-362

Altuğ, U., (2010). II. Murad Dönemine Ait Tahrir Defterlerinin Yayına Hazırlanması ve Bu Malzemeye Göre Tımar Sistemi, Demografi, Yerleşme Ve Topoğrafya Üzerinde Araştırmalar. *Doktora Tezi*. Ankara: Gazi Üniversitesi SBE

Aykut, M.,(2015). Osmanlı Döneminde Rumeli’de Zâviyeler. *Yüksek Lisans Tezi*. Balıkesir: Balıkesir Üniversitesi SBE

Babinger, F., 1966. Sarı Saltık Dede, *MEB İslam Ansiklopedisi*, c.10, s.220-222

Başar, F.,1995. Evrenosoğulları, *TDV İslam Ansiklopedisi*, c.11,ss. 539-541

Bayram, F., Arı, B.,2005 *Tarih Okumaları: Osmanlı Kuruluş Tartışmaları*, İstanbul: Bilim Sanat Vakfı

Çetin, A., 1988. Hudavendigâr, *TDV İslam Ansiklopedisi*, ,c.18,s. 285

Çibik,, H.T., 2014. Balkanlardaki Bektaşî Tekkelerinin Enerji Verimliliği Açısından Değerlendirilmesi : Harabati Baba Dergâhı Örneği. *Yüksek Lisans Tezi* Edirne: Trakya Üniversitesi FBE

Delilbaşı, M.,2002.Osmanlı - Bizans İlişkileri, *Türkler Ansiklopedisi*, cilt.9, s. 122-132

Emen, H.,(2010). 494 Numaralı Tahrir Defterine Göre Rumeli Bölgesinde Nüfus Ve Yerleşme. *Yüksek Lisans Tezi*. Ankara: Gazi Üniversitesi SBE

Emecen, F.,, 2002. Osmanlı Devleti'nin Kuruluşundan Fetret Dönemine, *Türkler Ansiklopedisi*, cilt.9, ss.15-32

Emecen, F.2007. Nilüfer Hatun, *TDV İslam Ansiklopedisi*, c33,s.124

Fazlıoğlu, İ., 2007. Osmanlılar, *TDV İslam Ansiklopedisi*, c.33, ss.548-556

Gönen, F.,(1993) Osmanlı İmparatorluğu'nun Kuruluş Döneminde Merkezi İktidar-Sufi Çevre İlişkileri (1300-1450) *Yüksek Lisans Tezi*. Ankara: Hacettepe Üniversitesi SBE.

Gökbilgin, M. T., 1964. Osman I, *MEB İslam Ansiklopedisi*, c.9, ss.431-443

Gökbilgin, M.T., 1994.Edirne, *TDV İslam Ansiklopedisi*, c.10, ss.425-431

İnalcık, H.,1992. Bursa, *TDV İslam Ansiklopedisi*, c. 6, ss.445-449

İnalcık, H., 2007.Orhan, *TDV İslam Ansiklopedisi*, c.33, ss. 375-386

İnalcık, H., 2006. Murad I, *TDV İslam Ansiklopedisi*, ,c.31 ss.156-164

İnalcık, H., 2003. Mehmed I, *TDV İslam Ansiklopedisi*, c.28, ss.391-394

İnalcık, H., 1964. Rumeli, *MEB İslam Ansiklopedisi*, c.9 ss. 766

İnalcık, H.,2002, Osmanlı Devleti'nin Kuruluşu, ”, *Türkler Ansiklopedisi*, c.9, ss.66-88

İnbaşı, M.,2002. Balkanlar'da Osmanlı Hâkimiyeti ve İskân Siyaseti, *Türkler Ansiklopedisi*, c.9, ss 154-164

Kiel, M.1994. Dimetoka, *TDV İslam Ansiklopedisi*, c.9, ss.305-308

Kiel, M.1995. Ferecik, *TDV İslam Ansiklopedisi*, c.12, ss. 371-373

Kiel, M.,2009. Sarı Saltuk, *TDV İslam Ansiklopedisi*, c.36, ss.147-150

Köprülü, O. F.,1988. Abdal, *TDV İslam Ansiklopedisi*, c.1,ss.61-62

- Köprülü, M.F., 1961. Hacı Bektaş Veli, *MEB İslam Ansiklopedisi*, c.2, 1961, s.461-464
- Köprülü, O.F.,1988. Abdal Musa, *TDV İslam Ansiklopedisi*, c.1,ss.64-65
- Köprülü, O.F.,1988. Abdal Murad, *TDV İslam Ansiklopedisi*, c.1,ss.63-64
- Mollaoğlu, K.F., 1998. Selanik Başpiskoposu Symeon'un Tarihi Nutku (1387-1429). *Yüksek Lisans Tezi*. Ankara: Ankara Üniversitesi SBE
- Ocak, A.Y., 1996. Geyikli Baba *TDV İslam Ansiklopedisi*, c.33, ss.45-46
- Ocak, A.Y., 1991. Baba İlyas, *TDV İslam Ansiklopedisi*, c.4, ss. 368
- Ocak, A.Y., 1992. Balım Sultan, *TDV İslam Ansiklopedisi*,c.5, ss.17-18
- Maden, F.(2010), Bektaşilik Tekkelerinin Kapatılması (1826) ve Bektaşiliğin Yasaklı Yılları. Tarih *Doktora Tezi*, Ankara: Gazi Üniversitesi SBE.
- Özcan, A.,1988. Akıncı, *TDV İslam Ansiklopedisi*, c. 2, ss..249-250
- Şahin, H.,2001.Karaca Ahmed, *TDV İslam Ansiklopedisi*, c.24,ss.374-375
- Şahin,H.,(2007), Osmanlı Devletinin Kuruluş Döneminde Dini Zümreler (1299-1402), *Doktora Tezi*, İstanbul: Marmara Üniversitesi SBE
- Şahin, H.,2009. Seyyid Ali Sultan, *TDV İslam Ansiklopedisi*, c.37,ss.48-50
- Tanman, M.B.2010.Şahkulu Sultan Tekkesi, *TDV İslam Ansiklopedisi*, c.38, ss.286-289
- Uludağ, S.,1988. Abdal Mehmet, *TDV İslam Ansiklopedisi*, c.1, ss.63
- Uğur,Y., Fazlıoğlu, İ., 2005. Tarih Okumaları: Osmanlı Kuruluş Tartışmaları, İstanbul: Bilim Sanat Vakfı.

Ülker, A.(2010),“Uç” larda Etkileşim, Esneklik ve Pragmatizm: Osmanlı-Bizans Örneği (1277-1402). Yüksek Lisans Tezi. Ankara: Hacettepe Üniversitesi SBE

Yurtoğlu, G., (2012), XV. Yüzyılda Rumeli’de Heterodoks Bir Türk Sûfisi: Otman Baba Ve Velâyetnâmesi, *Yüksek Lisans Tezi* , Ankara: Gazi Üniversitesi SBE

Sürelî Yayınlar

Arslan, H.Ç., 2015.Erken Osmanlı Dönemi (1299-1453)'nde Akıncılar ve Akıncı Beyleri. *Yeni Türkiye Rumeli Özel Sayısı I*, (66), ss.535-545

Ayverdi, E.H.,1956. Orhan Gazi Devrinde Mimari. *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, **1** (0), ss. 115-198

Balkanlı, A. K.,1950. Sırp Sındığına Ait Yeni Vesikalar. *Tarih Dünyası*.**2** (11),ss.472-473

Barkan, Ö.L.,1942 , 153 İstila Devirlerinin Kolonizatör Türk Dervişleri ve Zâviyeler, *Vakıflar Dergisi*, (II) , ss. 279-387

Barkan, Ö. L.,1950. Osmanlı İmparatorluğu'nda Bir İskân Ve Kolonizasyon Metodu Olarak Sürgünler. *İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Mecmuası*. **11**(1-4), ss.524-569

Barkan, Ö.1963. Şehirlerin Teşekkülü ve İnkişafı tarihi Bakımından Osmanlı İmparatorluğu'nda İmarat Sisteminin Kuruluş ve İşleyiş Tarzına Ait Araştırmalar, *İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Mecmuası*. **23** (1-2), ss. 239-296

Barkan, Ö.L., 1944 Osmanlı İmparatorluğu'nun Teşekkülü Meselesi. *Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Okulu Dergisi*. **I** (2), ss.343-356

Çetin, A.,1981. İstanbul'daki, Tekke, Zâviye ve Hankahlar Hakkında 1199 (1784) Tarihli Önemli Bir Vesika. *Vakıflar Dergisi*. (XIII) ss.583-590

Çift,S.,2001. Osmanlılar Dönemi'nde Bursa'da Bektaşî Kültürü ve Bektaşî Tekkeleri, *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*. **10**(2), ss.225-239

Eğri, O., 2002. Yeniçeri Ocağının Manevî Eğitimi ve Bektaşîlik. *Gazi Üniversitesi Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi*. (24), ss.113-131

Engin, R.,2010. Geçmişten Günümüze Trakya ve Balkanlarda Bektaşî ve Bektaşî Sürekleri. *Gazi Üniversitesi Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi*. (55), ss.371-404

Eyice, S., 1962. İlk Osmanlı Devrinin Dini İçtimai Bir Müessesesi Zâviyeler ve Zâviyeli Camiler. *İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Mecmuası XXIII* (1-2), ss.4-80

İnciciyan P.L.,Andreasyan H.D., 1974. Osmanlı Rumelisi Tarih ve Coğrafyası. *İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Güney-Doğu Araştırmaları Dergisi*. (2-3),ss. 11-88

Gökbilgin, M.T.,1964. İki Bulgar Tarihçisinin İddiaları İle İlgili Mülahazalar. *İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih Dergisi*. **14** (19), ss. 15-40

Kalafat, Y.,1999. Diyanet İşleri Başkanlığı Arşivine Göre Horasan Erenleri Olarak Bilinen Anadolu Yatırları –I. *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*. **40** (1), ss.511-524

Karadeniz, H.B.,2005. Türklerde “Kut” Kavramı ve Osmanlılar’ın Kutsiyet Elde Etme. Çabaları. *Akademik Bakış Uluslararası Hakemli Sosyal Bilimler E-Dergisi*, [internet] Eylül 2005, **7**. <http://www.akademikbakis.org/eskisine/pdfs/7/kutahya.pdf> [giriş 2 Şubat 2017]. ss.1-14

Kaplanoğlu,R.,2010. Bursa Kiliseleri. *Bursa Araştırmaları Dergisi*. (30) ss.10-25

Kayaoğlu, İ., 1990. Mevlana'nın Çağdaş Derviş Tarikatları, Babalar, Kalenderiler ve Diğerleri. *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*. **31**,(1),ss.147-155

Kayapınar, L.,2015. Yunanistan’da Osmanlı Hakimiyetinin Kurulması. *Yeni Türkiye Rumeli Özel Sayısı I*, (66), ss.636-646

Kayapınar, L., 2004.Osmanlı Uç Beyi Evrenos Bey Ailesinin Menşei, Yunanistan Coğrafyasındaki Faaliyetleri ve Eserleri. *Abant İzzet Baysal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*. **1** (8), ss. 133-142

Kiel, M.,2009. Durbalı Sultan Yeniden Ortaya mı Çıkıyor? *Gazi Üniversitesi Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi*. (52) ss.53-54

Koçu, R.E.,1970. Yeniçeriler ve Bektaşilik. Hayat Tarih Mecmuası, Cilt:2, Sayı:10

Kökel, C., 2007. Sarı Saltık ve Balkanlarda Alevi, Bektaşî Kültürü. *Gazi Üniversitesi Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi*. (43), ss.117-123

Köprülü, F., 1943. Anadolu Seçukluları Tarihi'nin Yerli Kaynakları. *Belleten*. **VII** (27), ss.379- 521

Köse, M.Z.,2009.Yeniçeri Ocağının Bektaşileşmesi Süreci ve Yeniçeri -Bektaşî İlişkileri. *Gazi Üniversitesi Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi*. (49),ss.195-207

Maden, F., 2012. Edirne Vilayetinde Bektaşî Tekke ve Türbeleri. *Gazi Üniversitesi Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi*. (64) ss.55-77

Ocak Ahmet Yaşar, 1981. “Bazı Menakıbnâmelere Göre XIII-XV. Yüzyıllardaki İhtidalarda Heterodoks Şeyh ve Dervişlerin Rolü”,*Osmanlı Araştırmaları II*, ss.31-42

Ocak, A.Y., 2000. Babaîler İsyânından Kızılbaşlığa: Anadolu'da İslâm Heterodoksisinin Doğuş ve Gelişim Tarihine Kısa Bir Bakış. *Belleten*. **LXIV**, (239), ss.129-159

Ocak, A.Y., Zâviyeler: Dinî, Sosyal ve Kültürel Tarih Açısından Bir Deneme. *Vakıflar Dergisi*. (XII),ss.247-269

Okiç, M.T.,1952.Sarı Saltuk'a Ait Bir Fetva. *Ankara Üniversitesi İlâhiyat Fakültesi Dergisi*. **I** (1), ss.48-58

Özgül, V., 2004. Kızılbaşlık ve Türkmenler. *Gazi Üniversitesi Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi*. (32), ss.255-274

- Özgül, V., 2010. 16. Yüzyıl Öncesinde Dimetoka, Kızıldeli ve Balabanlılar. *Gazi Üniversitesi Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi*. (53)ss.191-314
- Öztürk, M.,2006. Bektaşilik. *Gazi Üniversitesi Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi* (40), ss. 237-251
- Şahin, H.,2010. Seyyid Ali Sultan (Kızıldeli) Üzerine Bir Literatür Değerlendirmesi *Gazi Üniversitesi Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi*. (53) ss.17-34
- Şentürk M. H., 1993.Osmanlı Devleti'nin Kuruluş Devrinde Rumeli'de İskân siyaseti ve Neticeleri. *Belleten*. **LVII**/(218), ss.89-112
- Şimşek, S., 2007. Avrupa İle Asya Arasında Önemli Bir Geçiş Noktası Gelibolu'da Tarikatlar ve Tekkeler. *Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi*. (22), ss. 251-310
- Temren, B. 1998. Bektaşî Geleneklerinde Balkanlara İlk Geçiş: Sarı Saltuk Söylencesi. *Gazi Üniversitesi Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi*. (6), ss.99-105
- Temren, B., 1998, Bektaşî Geleneklerinde Balkanlara İkinci Geçiş: Seyyid Ali Sultan Söylencesi *Gazi Üniversitesi Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi*. (6)ss.106-110
- Turgut, V.,2011.XVI. yüzyılda Tahrir Defterlerine Göre Hüdavendigâr ve Sultanönü Sancaklarında Abdalân-ı Rum. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi* [internet] Kasım2011,4(19)http://www.sosyalarastirmalar.com/cilt4/sayi19_pdf/2_tarih_uluslararsi/turgut_vedat.pdf [giriş 2 Aralık 2016]. ss.207-227
- Uzunçarşılı, İ.H., 1941. Gazi Orhan Bey Vakfiyesi. *Belleten*. **5** (19), ss.277-288
- Ülken, H. Z., 1924 .Anadolu'da Dini Ruhîyat Müşahedeleri. *Mihrab Mecmuası*.(13-14), ss.434-448
- Yıldırım,R.,2010. Bektaşî-Alevî Geleneğine Göre Seyyid Ali Sultan. *Gazi Üniversitesi Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi*. (53)ss.59-88
- Yılmaz, G.,2015.Bektaşilik ve İstanbul'daki Bektaşî Tekkeleri. *Osmanlı Araştırmaları Dergisi*. (XLV).ss.97-136